

OLAV BERGERSEN
Digitalisert av Frank Johannessen

B. CURT SIVERTSEN ADELAER

Med Henrik Bielkes utnevning til riksadmiral ble stillingen som riksviseadmiral stående åpen og dermed er vi inne på Curt Sivertsen Adelaers bemerkelsesverdige rolle i fellesflåten historie, en rolle som kanskje mer enn noen annens av norske offiserer i "danskertiden" har gitt anledning til stemningsutbrudd av nasjonalistisk art som ikke egentlig har bidradd til å underbygge forståelsen av de to nasjoners fellesskap i fellesflåten.

Error: Reference source not foundDet er nå fastslått til evidens gjennom Preben Holcks solide behandling av emnet, at det ikke forholder seg som av Chr. Brunn hevdet, at Curt Adelaer ved hjelp av noen digre skipperskrøner trengte seg inn som generaladmiral i fellesflåten. Det må ennvidere ansees som bevist at Curt Adelaer har hatt admirals kommando i den venetianske marine og at han hadde, et europeisk ry som sjøkriger da han ble kalt til den høye stilling som flåtefører i den dansk-norske marine. Og endelig må det ansees som i overveiende grad sannsynliggjort, at det var ingen ringere enn Hannibal Sehested som, ut fra sin utpregede forståelse av sjøforsvarets betydning, har foranlediget at Curt Adelaer kom til å overta den ledige stilling som flåtenes nestkommanderende under Henrik Bielke som riksadmiral.

Og her er vi inne på interessante forhold: Før riksrådets avskaffelse var alle høyere stillinger i staten forbeholdt adelige og særlig da sådanne som hadde innflytelsesrike forbindelser innen riksrådet. Statsomveltningen i 1660 betegnet et brudd med denne linje, idet den nye tingenes ordning forutsetter at også borgerlig fødte får adgang til de høyere stillinger.

Curt Adelaer var en av de første som fikk rampelyset på seg etter at teppet var gått opp på den nye mere demokratiske betonte skueplass. Mottagelsen var ikke egentlig særlig elskverdig; men hva merkeligere er: reaksjonen overfor det folkelige innslag ved hans framtrøden på historiens nasjonale arena var så sterk at den gir gjenlyd den dag idag. Et par eksempler viser dette:

Egentlig elskverdig er vel ikke nettopp rimsmedens avskjedshilsen til generaladmiralen, når det ved hans død heter at han

Fra Verden Afsked tog og gik al Kjødets Vei
Skjønt han i denne Tid vel kunde mistes ei -
Han ei sit Hjertes Ønske fik
Til Fægtningen at komme,
Men Døden gjorde anden Skik
Og slog paa anden Tromme,
At han fra saltten Sø og Krig
Maa hjem til Huset drage
Paa Sotteseng at lægge sig
Og ende sine Dage.

Hofman begynner avsnittet om Curt Adelaer slik: Dersom skjebnen har begått en feiltagelse ved hans fødsel, som ei var så berømmelig som hans lykke og tapperhet, så har han ved sine fortjenester igjen tilstrekkelig opprettet dem. Hans vugge er ei så berømmelig som hans grav. Han er født i Norge.

I anledning av Chr. Bruuns lite tiltalende og slett funderte angrep på Curt Adelaer anfører den danske riksarkivar A. D. Jørgensen at nevnte verk skjemmes av bestrebelser for å forringe den borgerlig fødte og ulærde sjømanns minne. Det er vel for øvrig sjelden å se et historisk arbeid bli så tilintetgjørende behandlet, som Chr. Bruuns under Preben Holcks kyndige hånd.

Men mest usmakelig av alle angrep er vel presten H. D. Linds, når han bent fram betegner Curt Adelaer som parvenue og håner det ephitaphium som er reist over hans grav.

Men selv hos en forfatter som Preben Holck skinner denne merkelige mentalitet igjennom når han sier at det er forståelig, at Curt har villet frigjøre seg fra et navn som stod i misforhold til den høye posisjon han hadde oppnådd og at det er derfor han har antatt navnet Adelaer, et navn som Holck mener forsåvidt var berettiget som han på morsiden tilhørte den gamle norske slekt Ørn. En bekreftelse herpå har vi i den omstendighet at hans bror Niels som ble amtmann i Bratsberg amt, også antok dette navn om enn med en liten variasjon i stoveformen. Vi benytter her navneformen Adelaer, altså den hollandske form, som han selv hadde anlagt. Det er ingen inkonsekvens i å benytte denne form om man f. eks. samtidig skriver Juel - uten dobbelt ll. Det første er en navneform, det annet en skriveform.

Alt dette med parvenue virker som gjenferd fra tiden før omveltningen 1660. Det skulle dog synes innlysende at Curt, som han kaltes i Venedig, ville ha gitt samme gjenklang i den norske sjømanns historie som Adelaer. Det er vel ikke navnet som skaper mannen, men mannen som gir navnet dets klang. Ville f. eks. de Ruyter vært mindre om han hadde fortsatt å hete Michiel Adriaensen? de Ruyter er et laget navn, endog opprinnelig et "nick-name" som har svært lite med sjøen å gjøre og de Ruyter er i minst like høy grad som Curt Adelaer en "parvenue".

Det er naturligvis forståelig at der fra dansk side reageres overfor den ting at den 41-årige Curt Adelaer gikk forbi den 34-årige Niels Juel ved besettelsen av stillingen som general-admiral i fellesflåten.

Vi ser altså her at titelen riksviseadmiral ikke er opprettholdt, men avløst av den mere internasjonalt betonte betegnelse general-admiral, en tittel som han for øvrig først et par år etter ansettelsen utstyres med. Det er imidlertid hevet over tvil at målet ved besettelsen av den nye stilling var å få en personlighet som fylte internasjonale mål med hensyn til sjømannsmessige fører-egenskaper. Det er i så henseende betegnende at stillingen endog har vært tilbudt en så berømt sjøkriger som de Ruyter, uten at altså dette førte til noe resultat. Og søker man så å rekonstruere situasjonen som den dengang forelå for de ansvarlige myndigheter med kongen i spissen, så er det klart at den dengang som flåtefører uprøvede Niels Juel ikke kunne stå seg i konkurransen med en mann som Curt Adelaer, som helt utvilsomt nød internasjonal anseelse som flåtefører etter mangeårig tjeneste under krig og som i den grad nød Venedigs tillit, at han ved sin avskjedsbegjæring ble overøst med de mest smigrende tilbud, om han ble stående som admiral. Nederlandene, Spania og andre nasjoner tilbød ham også stillinger på de mest honorable betingelser uten at dette førte til noe resultat. Der foreligger for øvrig intet som helst som tyder på at Niels Juel selv reagerte overfor foreteelsen med Curt Adelaers ansettelse. Derimot sier den svenske resident Gustav Lillienchrone i innberetning av 24. september 1663 at admiral Helt, som følte seg forbigått, forlangte sin avskjed i anledningen. Helt var tysker (fra Ditmarsken), og hadde i sin tid tjent i den hollandske flåte. Hvorvidt dette med avskjedsforlangendet holder stikk, kan ikke kontrolleres; imidlertid ble han nå stående.

Men bitterheten over denne formentlige tilsidesettelse av Niels Juel har gitt seg utslag som ikke alltid har vært tiltalende. Presten H. D. Lind sier således spydig at når Curt Adelaer ydet sine bidrag til Holmens organisasjon, kan det nesten kalles en skjebnens ironi at fortidens gjeve stridsmann og praktiske sjøhelt nu måtte la seg forvandle til en fredelig og halvt teoretisk organisator og det i små forhold, hvor ingen europeisk berømmelse ventet ham. Likevekten er øyensynlig ikke i full orden hos den for øvrig meget verdifulle forsker på det sjømilitære område. I det hele tatt synes det som han ikke er så nøye med kildenes utsagn når det gjelder å framheve Niels Juels fortjenester. Når han således angir Niels Juel som den ledende i denne periode med elskverdige innrømmelse av at han nød kyndig bistand av Henrik Bielke, Curt Adelaer m. fl., da er dette bilde uriktig. Andre steder går han ennu hårdere på og sier at det alltid har stått fast som en

uomstøtelig kjensgjerning, at admiral Niels Juel hele perioden gjennom har vært sjelen i alt liv som rørte seg på Holmen, og at der ingen tvil er om at samtiden anså Niels Juel på Holmen som på andre områder som hovedpersonen i marinen. Dette er en påstand som savner historisk fundament. Det kan muligens i denne forbindelse være nok å henvise til Chr. Bruun, som sier at man riktignok vil komme i forlegenhet hvis man skal fortelle hva Niels Juel har utrettet på Holmen, for Niels Juels historie i tiden fra 1660 til 1675 er aldeles ubekjent, ingen av hans biografier har vært i stand til å meddele noe til opplysning om hva han har virket, og i arkivene er intet derom bevart. Og ingen vil vel mistenke Chr. Bruun for å forfordele Niels Juel.

Ennå mer bemerkelsesverdig er kanskje Gardes uttalelse om at den innbyrdes tvist som fant sted mellom general-admiral Adelaer, som ved alle leiligheter viste sin forkjærlighet for det hollandske, og Holmens sjef Niels Juel, som ikke kunne finne seg i at de innfødte skulle stå tilbake for de fremmede, forårsaket at Holmen forble i sin forfalne tilstand, da disse to viktige menn ikke arbeidet med forenede krefter. I sin beretning om den dansk-norske sjømakts historie utdyper Garde påstanden og sier at Adelaer søkte å innføre hollandske skikker i den danske marine og navnlig fikk han sjøoffiserskorpset oppfylt av hollendere, mens Juel var en bestemt motstander herav, og at det etterhånden i sjøetaten dannet seg et hollandsk og et nasjonalt parti, hvilket siste først etter mangen dyrekjøpt erfaring vant seier. Som representant for det hollandske parti skulle altså stå Curt Adelaer og for det nasjonale Niels Juel. En sådan påstand er ikke historisk holdbar, og da den har gått over i historiske arbeider helt fram til de aller siste tider, skal vi under den videre framstilling ha vår oppmerksomhet henvendt på forholdet og prøve påstandens verdi, såvel hvor det gjelder materiellets utvikling og personellets ansettelse og utdanning.

Allerede her kan vi imidlertid ta opp til behandling spørsmålet om krigsskipsbygningen og på dette område kan vi støtte oss til en så framragende forsker som Preben Holck, der hvor det gjelder krigsskipsbygningens historie i Danmark nyter internasjonal anseelse. Vi noterer oss da først Holcks anførsel om at det var som medlem av admiralitetet at Niels Juel, likesom de øvrige medlemmer kunne øve innflytelse på konstruksjonsspørsmålet, men i egenskap av Holmens admiral hadde han intet med skipsbygningen å gjøre, utover å sørge for at det ble holdt nøye regnskap med allslags materialier der utlevertes fra Holmens magasiner og verksteder. Allerede av den grunn må H. D. Lind ta adskillige rev i seilene. Videre sier han at det var Curt Adelaer og ikke det samlede admiralitet, som skapte de nye retningslinjer for dansk skipsbygning. I august 1663 kom Curt Adelaer til København, hvor han straks overfor kongen og admiralitetet med overbevisende kraft utviklet sine synspunkter angående tidssvarende orlogsskipsbygning og fikk utviklet at man uansett de store omkostninger foretok en fornyet ombygning av allerede ferdige ombyggede fartøyer. Følgen var, sier Holck, at Curt Adelaer meget hurtig kom i et visst motsetningsforhold til de øvrige admiralitetsmedlemmer og til den kgl. skipsbyggmester Rubbin, et forhold som ytterligere ble tilspisset ved den påfølgende skipsbygning. Det gikk så vidt, at da Curt Adelaer i 1664 var i Norge, hadde admiralitetet ved Henrik Bielke, Niels Juel og Nicolai Helt avsluttet en kontrakt om bygning av et orlogsskip uten Curt Adelaers vitende. Holck sier at formålet nettopp synes å ha vært å benytte seg av hans fravær til å sette et skip i bygning og vise denne fremmede at man meget vel forsto seg på skipsbygning her hjemme. Hadde admiralitetet, fortsetter Holck, trodd at Adelaer så lett lot seg sette ut av spillet, tok de feil, for med beundringsverdig overbevisningskraft og saklighet satte han ved hjemkomsten sine anError: Reference source not found uelser opp mot admiralitetet og førte igjennom de prinsipper som han anså for de riktige. Skipet ble revet istykker igjen og ombygget etter hans personlige anvisning.

Curt Adelaer ledet personlig skipsbygningen og han satte sin ære i at den ble fremmet mest mulig, ja han forstrakte endog sjøetaten med midler, da det knep med å skaffe penger. Sin teoretiske utdanning som skipsbygger hadde han fått ved skolen i Hoorn og sin praktiske gjennom sin grundige sjømannsutdanning.

Det spørsmål reiser seg da: Var den byggemate som Curt Adelaer benyttet seg av, hollandsk betonet i motsetning til admiralitetets som var nasjonalt? Holck besvarer dette spørsmål med at det

omvendte var tilfellet. Curt Adelaers skipskonstruksjon var enestående i sin art, idet han fulgte sine egne prinsipper. Foruten at Holck selv påviser dette, henviser han til en uttalelse fra admiral Uggla som svensk ekspert på skipsbygningsområdet og velkjent med de hollandske metoder. Denne uttalelse går ut på ""at en dansk admiral som skal hete ridder Adeler er inventor av den danske skipskonstruksjon", Adelaer la hovedvekten på konstruksjon av et orlogskipError: Reference source not found som i styrke, sjødyktighet og kampkraft oppfylte alle krav som kunne stilles til et skip med et til de hjemlige farvanns forhold svarende dypgående. Og Preben Holck slutter sitt verdifulle verk med de ord at det alltid bør erindres at de folk og de skip, hvormed Niels Juel vant de seire som ga hans navn verdensry, var skapt av den kyndige og erfarne Curt Adelaer. Det kan i denne forbindelse også ha sin interesse å peke på at Stehn Jacobsen - som levet og skrev på de tider - sier at " denne Adler haffde dett efftersagn, at hand satte den danske flode udi sin rette postuyr".

Error: Reference source not foundEtter dette skulle det vel for alltid være klarhet på dette punkt. Men det er ikke bare en tilfeldighet at tidspunktet for ny vekst i flåten også på andre områder faller sammen med Curt Adelaers tiltreden. Av en memorial til kongen avgitt 26. november 1665 av Henrik Bielke og Mogens Friis angående tilveiebringelse av de nødvendige midler til flåten fremgår, at 1. mai 1663 besto flåtens personell av 3 admiraler, 9 kapteiner, 10 løytnanter og 423 menige, hvortil kommer ved tøyhuset (artilleripersonellet) 160 personer. Kost og lønn til alle disse utgjorde 45.174 rdl. Ved memorialens avgivelse i 1665 var imidlertid personellet vokset til 19 kapteiner, 13 løytnanter, 35 skippere samt tilsammen av matroser og artillerifolk 2000 mann. Kost og lønn for dette personell beløp seg til 130.000 rdl., altså en ganske kraftig tilvekst i de to år Curt Adelaer da hadde virket.

Det kunne imidlertid trenge, for nettopp i 1665 kom Danmark - Norge opp i store vanskeligheter i anledning av den annen sjøkrig mellom England og Holland. Vi skal senere under behandling av fellesflåtens bemanning under stortiden, komme nærmere inn på dette personellspørsmål og Curt Adelaers befatning med det. Her må vi fortsette undersøkelsene på det utenrikspolitiske og sjøstrategiske område.

I løpet av denne krig mellom sjømaktene fant der sted en tautrekning mellom England og Holland for å få Danmark - Norge på sin side i den veldige kamp om herredømmet på sjøen, og vi skal se litt på det diplomatiske spill, som foregikk i Kiøbenhavn, et spill som avspeiler seg i de to nevnte landes gesandters innberetninger til sine respektive regjeringer, krydret med den svenske residents innberetning, som viser en situasjon hvor Sverige spilte en særdeles interessert, men skeptisk tilskuers rolle, mens Frankrike på sin side gjennom sin gesandt søker å trekke alle fordeler ut av konflikten under meglerens nøytrale maske, inntil det selv kom inn i spillet. Et blikk bak kulissene i dette spill vil gi oss innblikk i forhold av særdeles stor interesse på det maritime område som ligger i nær berøring med vår framstilling av fellesflåtens historie i alminnelighet og de spesifikt norske forhold i særdeleshet.

Den engelske gesandt, sir Gilbert Talbot, ankom til Kiøbenhavn i september måned 1664 og søkte straks forbindelse med hoffet for å føle seg fram om hvordan situasjonen lå an. Han ble overstrømmende vel mottatt, spesielt av Hannibal Sehested. I privat audiens i et havehus - en framgangsmåte som ble benyttet for ikke å vekke Hollands oppmerksomhet - utviklet han for kongen, i nærvær av Hannibal Sehested, faren ved hollendernes hensikt om å bemektige seg all handel og derigjennom overherredømmet på sjøen, og antydte som legemiddel mot dette onde et hemmelig fast forbund mellom Danmark - Norge og England, for bedre å sikre handelens frihet, og bad i den anledning om at en eller flere av kongens ministre, som var bekjent for deres hengivenhet for England og som av ganske hjerte ville arbeide for å fremme begge kroners forenede interesser, måtte bli oppnevnt for å forhandle med ham.

Oppmuntret av kongens og Hannibal Sehesteds imøtekommende holdning framkom han så med den interessante uttalelse, at han vel kunne innrømme at Danmark-Norge hadde få skip, men

nettopp derav kom det at alle de norske sjøfolk var gått i hollandsk tjeneste, da de ingen beskjeftigelse hadde i sitt hjemland; hvis kongen ville kalle dem tilbake, ville Holland ikke være istand til å få sin flåte i sjøen. Men å kalle dem tilbake bør ikke skje, fortsetter han, innen krigen brøt ut, for ikke for tidlig å blotte planen, og det ville heller ikke la seg gjøre, da Danmark-Norge intet hadde å gi disse folk å bestille. Endelig ville det være nødvendig, før krigen erklærtes, at den engelske konge sendte i det minste 12 gode skip for å ta Sundet i besittelse innen hollenderne kom. Dersom de engelske skip kom først, fortsetter han, ville Danmark-Norges flåte med glede forene seg med dem og anse seg tilstrekkelig sikret mot Sverige, og da ville tilbakekallelsen av deres sjøfolk være det farligste støt som hollenderne kunne få.

Disse uttalelser åpner perspektiver av stor verdi til bedømmelsen av norske sjøfolks tjeneste i den hollandske flåte. Vi minner om Hannibal Sehesteds uttalelse om at over 15.000 norske sjøfolk var ansatt i hollandsk sjøtjeneste. Det har ved flere anledninger vært uttalt i sin alminnelighet, at våre sjøfolk i tusenvis var employert dernede under hollendernes storhetstid på sjøen. Her har vi et håndfast bevis for at deres tjeneste i flåten var i den grad avgjørende at Holland, om de ble trukket tilbake, ikke ville kunne gå i sjøen med sin flåte. Et sterkere uttrykk for den norske sjømanns innsats kan man vanskelig få. Vi minner også om Gyldenløves og Jørgen Bielkes uttalelse om at oppbyggingen av den franske sjøflåte "besværligen uden norske sjøfolk kan udi verk stilles".

Error: Reference source not foundKongen, sier Talbot, hadde så hjertelig tatt imot alle de av ham gjorte forslag, at det var umulig at han kunne ha ringeste betenkeligheter i sitt bryst. Det var imidlertid 2 punkter som fra Danmark-Norges side var gjort gjeldende og som formodentlig ville medføre betenkeligheter. Det første angikk den pengesum som Danmark-Norge mente det måtte ha for å kalle hjem de norske sjøfolk. Denne utgift ville, heter det, være vel anvendt, da ved en sådan forholdsregel den hollandske flåte ville bli betvdelig svekket. Det annet punkt angikk de 12 skip som England skulle sende for å trygge Danmark-Norge mot fiendtlig angrep. De 12 skip forlangtes plasert ved den norske kyst, hvert på 30 a 40 kanoner, for å bringe handelen på Norge utelukkende i englendernes hender og for å hindre hollenderne all handel på Østersjøen. De engelske skip som på denne måte utsendtes, kunne få repli under de norske festninger eller de kunne forene seg med 30 skip av den dansk-norske flåte til våren, og man var glad til på denne måte å ha en god leilighet til å redde seg ut av hollendernes klør. Kongen hadde til hensikt å sende Hannibal Sehested til Holland for å oppholde hollenderne med snakk, inntil man i England fikk stunder til å beslutte hva bruk man aktet å gjøre av Danmark-Norge. Men med hensyn til den hemmelige traktat, så anså man det i Kiøbenhavn ikke hederlig uten: foranledning å bryte med hollenderne, og man følte seg usikker så lenge man ikke var forvissnet om at de svenske ville handle på samme måte. Til forhandlere . var fra dansk side oppnevnt Hannibal Sehested og Christopher Gabel.

Man var nå kommet inn i 1665 og forhandlingene hadde ikke ført til noe positivt resultat, da England 23. februar erklærte krigen mot Holland. Planen vart altså for så vidt gått i vasken som England ikke hadde oppnådd, før' krigserklæringen, å få de norske sjøfolk bort fra Holland.

Dette hadde sin årsak i at den hollandske gesandt Jacob le Maire heller ikke hadde vært uvirksom. Han viste seg i besittelse av en merkelig god orientering i de hemmelige forhandlinger som foregikk ved hoffet, og allerede 4. oktober 1664 utvikler han faren ved det angrep på'Hollands handel som var under utvikling, og hvori også Frankrike tok del. Kort sagt, sier han, enhver angriper den hollandske handel'og søker å forminske den, men at handelen skulle kunne dras fra et rikt land til steder hvor ingen penger er, vil man neppe kunne tro.

I januar måned 1665 hendte der imidlertid noe som muligens kan ha gjort sitt til at stemningen overfor England tok til å endres. I de siste dager av nevnte måned skjedde nemlig atter igjen en henvendelse fra Holland til Curt Adelaer om å overta en stilling som viceadmiral i den hollandske flåte. I brevet til kongen, hvori meddelelse gas om henvendelsen, heter det at den forestående krig nødte statene til å søke prøvede og erfarne krigere til å føre flåten, og man hadde i den anledning

hatt Adelaer i tanke, og ba kongen om å gi ham permisjon, med tilføyelse av at likesom de på sin side ikke ville legge hindringer i veien for hollandske sjøoffiserer, som han ved lignende leiligheter ville dra til seg, således håpedes det at kongen ikke ville ta det ille opp, at det ble forsøkt på å få Adelaer til å la seg bruke i den nevnte egenskap. Og i det brev som fra generalstatene ble overrakt Curt Adelaer gjennom den hollandske minister i Kiøbenhavn, heter det at generalstatene har det håp at han ikke vil avslå deres tilbud, selv om han nå står i dansk tjeneste, i henseende til den respekt de har for hans berømmelse og for hans person. De mangler ikke i sitt land dyktige folk, heter det, men de vil dog foretrekke ham på grunn av hans store erfaring som sjøkriger.

Det trenges ingen nærmere påvisning at denne henvendelse i seg innebar en avgjørende bevitnelse for Adelaers store europeiske ry som sjøkriger. Kjennskapet til hollendernes hovmot på dette område understreker sterkt det overordentlig ærefulle i henvendelsen og vi skal senere se hvorledes hollenderne ellers så ned på andre flåteførere enn sine egne.

Men det som i den her foreliggende sak har sin interesse, det er tilbudet om gjensidig støtte av erfarne sjøoffiserer fra hollandsk side, et tilbud som var av overordentlig stor verdi for Danmark-Norge, hva vi senere skal gjøre nærmere rede for. Curt Adelaer avslo altså dette ærefulle tilbud, hva det er dypt å beklage, da han i tilfelle ville ha fått rik anledning til å vise hva han hadde til som sjøkriger. Men kongen har øyensynlig budt ham generaladmirals charge for å få beholde ham, hvilket foranlediger H. D. Lind til å framsette den påstand, at han derigjennom forbigikk endog Henrik Bielke som flåtefører. Dette er sikkert ikke riktig. Curt Adelaer er helt fra begynnelsen av påtenkt som den framtidige flåtefører under krig, ut fra den betraktning at det var nettopp på dette område hans reputasjon lå. Men under disse omstendigheter er det uten videre klart at denne henvendelse fra Hollands side måtte gripe sterkt inn i de pågående forhandlinger mellom England og Danmark-Norge.

Vi ser da også av Talbots brev av 4. mars at forandringen i kongens opptreden er påtagelig. Når han nærmet seg H. M. gikk denne av veien, sier Talbot. Han kunne ikke fatte grunnen til denne overordentlige kulde og på henvendelse fikk han kun unnvikende svar. Og da han endelig fikk kongen i tale (15. april), hevdet denne at han i den grad var i hollendernes vold, at dersom de viste seg i Sundet med 20 fregatter ville de kunne avskjære Kiøbenhavn all tilførsel av levnetsmidler. Alle hans undersåtter ville være ødelagt, dersom deres handel med Holland strandet.

le Maire på sin side øver trykk på kongen for å få ham til å yde den hjelp som han etter traktaten med Holland av 1649 er pliktig til; dog kan jeg ikke merke hvor man egentlig vil hen, sier han, etterdi dette rike er inneklemt mellom så mange traktater, dels med Holland, dels med England, av hvilke den ene i det punkt som angår hjelp synes å være stridende mot den annen.

Imidlertid hadde kongen under 21. februar--altså før krigserklæringen -- oppsatt en Error: Reference source not foundngiven med liv og sjel, og han hevder at det er ham (Sehested) som er opphavsmann til den revokasjonsplakat som han nå oversender og hvorover han alvorligen har besværet seg og forutsagt at generalstatene ville ha gyldig grunn til i høyeste måte å være misfornøyd siden H. M. ved den 13. artikkel av det i året 1649 opprettede forbund er forpliktet til å tåle åpenbar verving til vanns og tillands i sine riker Danmark og Norge, hvilket nå ved denne plakat ganske forbydes og ovenikjøpet blir alle undersåtter av disse riker som er i generalstatenes tjeneste, under straff av liv og gods, kalt tilbake. Jeg kunne ikke, sier han videre, holde meg fra å si at det var en complaisance for å behage englenderne og skade nederlenderne, istedetfor å by oss en hjelpsom hånd overensstemmende med de opprettede pacta under clen dem med urett tilføyde vold.

På denne forestilling fikk le Maire av kongen det svar at nevnte plakat: vel var trykt men ennå ikke bekjentgjort, og at det vel kunne være at den ikke skulle bekjentgjøres. Politikken gikk således ut på å tilfredsstille begge parter. En sådan plakat ville neppe føre til målet om den ble utsendt, hva den sannsynligvis også ble. På norske sjøfolk i hollandsk tjeneste fikk den iallfall ingen virkning.

Dertil fikk de for god betaling og for god behandling. Tvertimot: Talbot innberetter at hollandske kapere var løpt inn i norske havner, hvor de hadde lokket ombord 100 mann og dradd avgårde med dem til Holland. Og den svenske resident Lilliencrona innberetter samtidig at norske sjøfolk stikker seg unna og begir seg hemmeligbort tilsjøs.

Så hendte det noe: Hollenderne led nederlag i det blodige slag ved Lowestoft 3. juni 1665, hvor Wasenaer Opdam flåtefører i Sundet 1658--falt. Det fikk, som vi skal se, politisk betydning for Danmarks holdning, men det fikk også betydning, for såvidt som det ga foranledning til nye streiflys over Curt Adelaers internasjonale reputasjon som sjøkriger. Den hollandske sjøkrigshistoriker de Jonge framkommer nemlig med en opplysning som tidligere såvidt vites har vært ukjent for nordiske lesere--tiltross for Chr. Bruuns inngående studier av denne forfatters behandling av nordiske forhold og da spesielt Curt Adelaer. de Jonge sier at Curt Adelaer hadde vunnet seg en slik navnkundighet, at rådspensjonarius Johan de Witt -- den mektigste mann i Nederlandene, hvor det gjaldt flåtens anliggender-- tilbød ham overkommandoen over den hollandske flåte etter Wasenaer. Det trenger ingen påvisning, hva dette innebar av heder for ingen. Og så ble altså den ansvarsfulle stilling tilbudt Curt Adelaer. Det er kanskje allikevel noe i hva Ludvig Holberg sier, at Curt Adelaer--nest de Ruyter--uten disput var sin tids største admiral. Etter Curt Adelaers avslag ble stillingen gitt til Cornelis van Tromp, som imidlertid ved de Ruyters eventyrlige hjemkomst måtte overgi kommandoen til denne. Og den vei hadde det vel i tilfelle også gått med Curt Adelaer. Men det forringer ikke hans ry.

de Jonge oppholder seg forøvrig atskillig med Curt Adelaer og hans forhold til Holland. I forbindelse med det tilbud som i januar måned samme år var blitt gjort ham, om å gå inn som viceadmiral i den hollandske flåte, forteller han at Curt Adelaer var født hollender, men i den danske konges tjeneste. Dette gjentar han så ved en annen anledning. Men når han så tredje gang kommer tilbake til mannen, har han lest Holberg og må nå (i en petitnote) innrømme at han er født i Norge. Men selv om denne berømte sjøhelt ikke nettopp var født i Holland, sier han, så var han dog som ganske ung kommet fra Norge til Holland, hvor han trådte i hollandsk orlogstjeneste og hvor han under den berømte lieutenant-admiral Maerten Harpertszoon Tromp, til hvem han ved sitt giftermål ble nært slektskapsknyttet, fikk sin sjømilitære utdannelse. Senere hadde han begitt seg til Venedig, hvor han gjennom en mengde heltegjerninger i krigen mot tyrkerne hadde utmerket seg. Derpå var han vendt tilbake til Nederlandene, hvor han for annen gang hadde funnet seg en hustru og noen tid deretter var han blitt kalt til sin høye stilling som general-admiral i Danmark. Og nå innrettet han det danske orlogsvesen på fullstendig hollandsk vis og bygde store skip etter hollandsk modell, skip som i den pågående krig gjorde den beste tjeneste.

Dette bilde er--som påvist på forskjellige steder--ikke riktig. Hans opphold i Holland innskrenket seg til ca. 4 år i hans pure ungdom, hvorunder han studerte skipsbygging, matematikk og navigasjon og hvorunder han riktignok deltok under Maerten Tromp i det berømte slag ved the Downs i 1639. Og i skipsbyggingen fulgte han, som nevnt, egne linjer. de Jonge knytter til foreteelsen den bemerkning, at dette påny understreker hvorledes Nederlandene i midten av det 17de århundre var oppdragelsesanstalt også for utenlandske sjøhelter og hvilken stor innflytelse det hollandske orlogsvesen har hatt på de øvrige nasjoner, spesielt de nordiske. Og heri kan han ha rett.

Men hollenderens nederlag ved Lowestoft fikk altså betydning også i politisk henseende, idet Danmark nå ble mindre tilbøyelig til å knytte sine interesser for sterkt til nederlenderens. Talbot utnyttet situasjonen og gikk hårdt på. Den 22. juli kunne han skrive til sin regjering at han har gitt sin hånd på at kongen av Danmark skal ha det halve bytte av den hollandske returflåte på Bergens red, mot at han skal la Bergenhus bare yte en fingert beskyttelse og at England skal sikre ham mot Hollands hevne; den 25. skriver han, at han og de danske var blitt enig om hvorledes planen skulle settes i verk, og i et senere brev sier han at Hannibal Sehested skulle sendes til England for bl. a. å påse at byttet ble likelig fordelt dersom planene kom til utførelse. Dog, sier han, skjønt han er min venn, ønsker jeg ikke at man skal stole for meget på ham.

Det er denne høypolitiske transaksjon der siktes til når der foran er anført at det var grunn til å gratulere Henrik Bielke med at han hadde lite eller intet med utenrikske saker å gjøre. Planen førte som bekjent ikke fram, da kureren fra kommandanten i Bergen om kampen på redan møtte kongens bud om forræderiet noen mil sønnenfor Bergen. Men likeså forkastelig som planen er fra et moralsk synspunkt sett, og likeså krenkende den var mot de elementæreste regler for nøytral opptreden for Danmark--Norges vedkommende, likeså interessant er den sett ut fra Englands begrunnelse for dens gjennomførelse. Den hollandske gesandt v. Amerongen -- som i mai hadde avløst le Maire -- innberetter nemlig den 11. august at eplenderne påberopte seg hollendernes ødeleggelse av den spanske flåte ved the Downs i 1639 som forbilde med påstand om, at denne ødeleggelse foregikk på engelsk sjøterritorium og på tross av kongen av Englands suverenitet -- et lærerikt eksempel for stater, hvis forsvarspolitik er basert pånøytralitetens bevarelse for enhver pris.

Etter dette hadde Talbot et godt tak på de danske forhandlere, sammen som de var om det felles internasjonale feiltrinn. Og han utnyttet situasjonen til fullkommenhet. I brev av 30. september skildrer han situasjonen drastisk. Etter avtale møtte de engelske gesandter de danske kommissærer i rådstuen kl. 9, men fant disse uvillige til å skride til en offensiv krig under det påskudd at de manglet evne dertil, og gesandtene ytret derpå at deres konge hadde grunn til å være misfornøyet med dem; en offensiv deltagelse var den eneste måte på hvilken kongen kunne opprettholde sin ære etter det uheldige angrep ved Bergen. De danske forhandlere svarte at det ikke var deres skyld at dette angrep fikk et uheldig utfall; det måtte tilskrives de engelske offiserers utålmodighet; og ved å kaste skylden på dem ville kongen av England kunne frelse sin ære. Under en konferanse med kongen på tomannshånd ytret Talbot bl. a. at England var gått fra kravet om en offensiv opptreden fra Danmark--Norges side. Det var nå ikke tale om å gå inn i en blodig krig, men bare om å nekte hollenderne adgang til norske havner og handelen på Østersjøen, hvortil kongen svarte at en stengning av de norske havner ville bringe ham hollenderne på nakken og en hindring i deres handel ville bringe hans tollinntekter til opphør. Neste morgen bragte Talbot og Clifford kongen en "memorial of dissatisfaction". "In all my life", sier Talbot, "I never saw man so broken as the king in one day".

Error: Reference source not found
Situasjonen utviklet seg etterhånden slik at de engelske gesandter pakket sine kufferter for å avbryte forhandlingene. Som sitt sist'e o,rd i saken forela de for kongen et forslag, hvor de understreket at de hadde oppgitt kravet om offensiv medvirken fra Danmark--Norges side, idet de uttalte at "our main drift being to exclude the Hollanders the use of their ports in Norway, the trade of the Baltic, and the assistance of their seamen, which is as much in effect as to exclude them the sea". Presset til det ytterste gikk kongen endelig - etter et helt års forhaling av saken -- med på en overenskomst som ble undertegnet av forhandlerne den 18. oktober 1665. Den gikk for Danmark--Norges vedkommende ut på at all handel med hollenderne og all tjeneste på hollandske skip skulle forbyes begge rikers undersåtter. Den dansk-norske flåte skulle utrustes til felles beskyttelse. Og som siste redningsplanke hadde de danske forhandlere fått inn en tilføyelse om at overenskomsten var inngått under den uttrykkelige forutsetning at den ble tiltrådt av kongen av Sverige, en forutsetning som de visste ikke ville bli oppfylt, da Sverige hadde valgt den vei å holde seg helt nøytral for i kommersiell henseende å høste fordel av det.

Men vi er ennå ikke riktig ferdig med retur~låten på Bergens havn. I august--september seilte de Ruyter med flåten ditopp for å føre den verdifulle last sikkert hjem til Holland. Det viste seg da at Frederik III nå, da det ikke ble noen andel i rovet, hadde forlangt 100.000 Rdl. fordi der var blitt ydet den hollandske koffardiflåte beskyttelse mot engelskmennene. Der var allerede blitt utbetalt 1/10 av beløpet, men den hollandske deputerte de Witt, som fulgte flåten, fant at det måtte være grenser for smartness. Der ble sendt inn en offiser med en forbindtlig takk til kommandanten og ordre til koffardiskipene om å komme ut. Noen ytterligere betaling ville ikke bli ydet. Kommandanten nektet å utlevere de kanoner som var blitt utlånt til festningen, endog etter at en

oberst i spissen for en styrke marinere var blitt sendt iland for å gi kravet mere effekt. Dette hendte altså samtidig med at forhandlingene pågikk i Kiøbenhavn med de engelske utsendinger.

Men denne overenskomst ble aldri ratifisert av noen av partene, og hele dobbeltpolitikken hadde således ført til nederlag for Danmark--Norges interesser. Allerede dette første år av krigen led nemlig rikenes handel meget. Vi kan se det bl. a. av Henrik Bielkes ovennevnte memorial av 26. november 1665 hvor han sier at s jøetatens inkomster, hvorav en stor del kommer fra Norge, går dårlig inn på grunn av uroen mellom England og Holland. Og i de diplomatiske innberetninger meldes stadig om hollandske kapere som har boltret seg på den norske kyst. Endog engelske kapere har gjort skade på landenes handel. Verre var dog meddelelsen (3. juli) om at hollenderne hadde tatt 7 norske skuter lastet med kontrabande til England. Eiorøvrig holder Lilliencrona sin regjering nøye underrettet om utrustningen av orlogsfartøyene ved Holmen og den stadige ankomst av matroser fra Norge. 14 fartøyer er blitt utrustet, men han tror ikke på at de vil bli benyttet til annet enn beskyttelse av handel og skipsfart på rikenes egne strømme. Tilslutt avtakles fartøyene og 3000 norske matroser sendes hjem. Stort mere hadde vel ikke besetningen utgjort foruten de 2000 faste mannskaper (års-tjenere) ved Holmen. En fiendtlig handling ble dog foretatt mot Holland. Talbot skriver at 2 hollandske fregatter var ankommet til Christiania for å avhente 2 ostindiefarere som hadde tydd inn dit. De ble stoppet av stattholderen, og da Holland krevet dem frigitt etter at traktaten med Holland var undertegnet, ville kongen ikke tillate det, da det ville kunne røpe hans endrede politikk overfor England.

Men hollenderne hadde altså heller ikke vært uvirksomme. I slutten av september hadde Amerongen solgt sin karett og sine hester og begjærte sin avskjedsaudiens hos kongen. Følgen av dette påtrykk ble at Poul Klingenberg den 26. september i all hemmelighet kl. 2 om natten ble sendt til Holland for å innlede forhandlinger om en traktat. Amerongen ble i Kiøbenhavn og Lilliencrona skriver at såsnart den engelske resident etter overenskomstens undertegnelse hadde absentert seg fra Kiøbenhavn, var den hollandske opptrådt på arenaen, og var " assidu hoss de danske ministre". Og når begge parter er villige, kommer man fort til et resultat, og allerede den 8. februar 1666 kom Klingeborgs sektretær til kiøbenhavn med traktaten, og den 11. februar ble den ratifisert.

Error: Reference source not foundTalbot--som atter var vendt tilbake til Kiøbenhavn--var som rimelig kan være bitter. Hollenderne var i dette stykke, sier han, englenderne langt overlegen; de gjorde ikke bare kronen, men også dem som hadde makten i hende, store tilbud. Alle hofffolk skydde ham, sier han, som om det var en forbrytelse for dem å vise ham alminnelig høflighet. For å rense seg selv fra alle beskyldninger, la de den fraværende Hannibal Sehested store forseelser til last, hevder han, og fikk alle hoffets gutter til offentlig å håne hans navn, og han slutter sitt siste brev før oppbruddet slik: "Hannibal has played his game unhappely to be a looser in all esteems".

Error: Reference source not foundDenne gang var det ikke til traktaten knyttet noen betingelse om at Sverige skulle være med. Den forutsatte ennvidere offensiv medvirken fra Danmark--Norges side, idet der skulle assisteres med en flåte på 30 fartøyer, mens Holland på sin side skulle stille til Danmark--Norges disposisjon 8 fregatter. Holland skulle videre betale til Danmark--Norge 600.000 Rdl. pr. år, og det var forutsetningen at disse penger utelukkende skulle brukes til ekvipering og drift av flaten.

Allerede den 11. februar 1666 reiser Curt Adelaer til Holland for å forberede det nødvendige til deltagelsen i krigen. Han foregav, sier Talbot, at han var antatt i fransk tjeneste, men Talbot hadde god greie på at han skulle bringe den hollandske eskadre til Danmark. Dette land, fortsetter han, hadde ikke over 23 skip som kunne gå i sjøen, og halvparten derav ville neppe kunne bli ferdig til den forestående sommers tjeneste. Like fullt hadde deres admiraler, i det minste i munnen, jaget de engelske inn i deres havner og under sin avskjedsaudiens hos kongen skulle Adelaer ha ytret at han ikke tvilte på at han skulle brenne halsen på likeså mange englendere som han hadde gjort det på tyrker.

Under Curt Adelaers opphold i Holland ble det fra generalstatenes side fremsatt forslag om at de 8 hollandske skip under Curt Adelaers kommando skulle inngå i den hollandske orlogsflåte.

Ennå engang var han altså nær blitt med i den hollandske hovedflåte som admiral, og den skriftveksel som i den anledning fant sted gir oss i et blink innblikk i Danmark--Norges balansepolitikk under den store styrkeprøve mellom de to sjømakter. Generalstatene skriver 23. juli 1666 til kongen og sier at den hollandske flåte etter seiren (fredagerslaget) var seilt til den engelske kyst og nå lå ut for Themsens munning, og da de engelske utruster et stort antall skip for å angripe denne flåte, så foreslår generalstatene at H.M. sender dem 16 eller 18 store skip tilhjelp under kommando av Curt Adelaer eller en annen flåtesjef. Frederik III svarer den 4. august at da saken er av stor viktighet, har han beordret sin minister Poul Klingenberg å konferere med generalstatene herom. Den 30. august gjentar generalstatene sin anmodning, men kongen henviser bare til sin forrige skrivelse. Den 1. september sender generalstatene sin tredje henvendelse med anmodning om så hurtig som mulig å sende 16 á 18 kapitalskip til hjelp mot engelskmennene og meddeler at de ikke alene har konferert med den danske resident Klingenberg, men at de også har pålagt sin egen resident i Danmark le Maire, personlig så sterkt som mulig å fremholde saken for kongen. Den 8. september svarer kongen at han utførlig har uttalt seg om den foreliggende sak overfor deres resident le Maire, hvortil H.M. seg refererer.

Curt Adelaer fikk umiddelbart etter mottagelsen av det første brev fra generalstatene ordre fra riksadmiralen, Henrik Bielke, om med 14 skip å holde seg klar, men det ble det altså ikke noe av. Senere på året led den hollandske flåte et avgjort nederlag ved North Foreland og de Jonge sier bittert at Danmark--Norge opptrådte som de var nøytrale, slik at det håp om bistand som de hollandske statsmenn fra deres side hadde ventet, fullstendig gikk opp i røk. Generalstatene gjorde også senere et forsøk på å få gjennomført en offensiv opptreden fra Danmark--Norges side, slik som de mente var forutsatt i traktaten, idet de forlangte at der skulle gjøres et forsøk med en flåte mot Orknøyene og Shetlandsøyene. Kongen svarte den 21. august 1667 at han gjerne hadde etterkommet dette i henseende til den rett han hadde til disse øyer, men da posten nettopp hadde bragt underretning om freden til Breda, så var dermed slike fiendtlige handlinger bortfalt.

Curt Adelaer førte imidlertid de 8 hollandske fartøyer til Danmark, og ombord på eskadren medbrakte han bl. a. en hel del personell--av såvel nasjonal som hollandsk opprinnelse -- et personell som kom til å utgjøre kjernen i det offiserskorps som kjempet med i krigen 1675--79. Ifølge ordre av 10. mars skulle han anta 12 capitainer, 16 lieutenant, 20 constabler, 20 constabelsmater, 12 underskipper og 12 styrmenn. Tilliten til hollenderne var nå imidlertid ikke større enn at han på hjemreisen skulle seile inn i Sundet med bare fem av de hollandske skip, mens resten skulle ankre ved Gilleleje inntil nærmere ordre. Og det skulle ikke gjøre stillingen bedre at hollandske kapere oppbragte norske skip til Holland hvor Curt Adelaer fikk jobben med å få dem frigitt igjen. Men endelig kom han da avsted og på hjemturen lå han ved Texel med sin eskadre da det blodige 4-dagsslag utkjempedes fra 11.--14. juni. Ombord på hans flaggskip "Middelburg" var som passasjer Corfitz Braem og denne beretter at den 15. juni kom 10 hollandske orlogsskip inn til Texel med 2 priser og slepte 4 flagg etter seg, hvoriblant var den hvite admirals flagg, hvis skip på 96 kanoner var oppbrent og admiral Askey fangen. Det heter at de skip som kom inn til Texel var slik tilredte at det var stor under å se, hull så store at man kunne kjøre inn gjennom dem, mastene borte, seilene i filler og lapp på lapp på skipene. Det var det slag Curt Adelaer skulle ha vært med i med sin eskadre om det hadde gått etter hollendernes ønske.

Talbot sier i forbindelse med at traktaten med Holland var blitt ratifisert, at Bergen ble sterkt befestet og var bestemt til samlingsplass for de hollandske skip. Det synes som om denne omstendighet har veid sterkt for Talbot, hva der forøvrig er meget forståelig. Som anført var det en av forutsetningene i overenskomsten med England, hvis den var kommet istand, at de norske havner skulle stenges for hollenderne. Det er det kjente Nordsjøproblem opp igjen under en sjøkrig i Nordeuropa: Kanalen er stengt av England, og Holland må lede sin skipsfart gjennom farvannet

mellom Skottland og Norge, og den norske kyststrekning fra Bergen til Kristiansand blir av framtrepende strategisk betydning. Bergen som en befestet havn ble samlingstedet for fartøyene som skulle inn over Norskehavet, og Flekkerø som en befestet havn ble samlingsstedet for fartøyer til og ut fra Østersjøen. Og Østersjøfarten hadde sin store betydning ikke bare ut fra Hollands store handelsinteresse. Danzig var nemlig skipningsstedet for Hollands kornimport, hvorfor en sikker transport den vei var av vital betydning for landet.

Lilliencronas rapporter fra denne tid er interessante for såvidt som de gir et klart bilde av fellesflåtens utrustning, og han røper en helt bemerkelsesverdig detaljert kjennskap til forholdene ved Holmen. Ved siden herav avdekker disse rapporter også årsaken til at noen offensiv innsats ikke ble gjort fra Danmark--Norges side. Han innberetter til stadighet om hvorledes der fra hollandsk hold gang på gang spørres om hvor det blir av den flåteavdeling som er blitt lovet. Fartøyene ligger nok klare, sier Lilliencrona, men han tror ikke noe på at de skal brukes i offensive formål. Dereshensikt er øyensynlig, sier han, å oppholde det hele med snakk, inntil det er kommet så langt ut på høsten at de kan unnskylde seg med risikoen for høststormene. Likeledes skylder de på at subsidiene ikke kommer til rette tid og i rette omfang.

Forklaringen får man i le Maire's innberetning av 20. april 1666, hvori det heter at den svenske ambassadør Steen Bielke var ankommet til Kiøbenhavn i hemmelig misjon. le Maire har fått kunnskap om at hans sendelse har til hensikt å tilby Danmark--Norge sikkerhet mot angrep såvel tillands som tilvanns- av englenderne, når det bare vil holde seg til defensiven og la englenderne i ro passere dets strømme. Og den 23. november innberetter han at den danske konge nok skal oppfylle sine forpliktelser, hvis han kunne være sikker på ikke å bli angrepet av sine naboer. Dette siste sikter til, hva le Maire hadde innberettet den 8. juni, at den svenske minister overfor den franske ambassadør hadde erklært at deres konge, såfremt Danmark kom til å angripe englenderne, til sjøs var forpliktet til å anfalle Danmark.

Det viser seg da også at instruksene for de flåteavdelinger som ble utsendt gikk ut på kun å beskytte egen handel og skipsfart og for hollandske fartøyers vedkommende kun på å beskytte dem i dansk eller norsk farvann. Ja, så forsiktig var kongen med hensyn til å krenke England, at han avslo anmodning fra norske borgere om å få utruste kapere som mottrekk mot de skotske som huserte stygt på den norske kyst. Konvoiering av hollandske Østersjøfarere foregikk på den måte at en eskadre bestående av hollandske orlogsfartøyer og fartøyer av fellesflåten eskorterte til Skagen, hvorfra der fortsattes under utelukkende hollandsk eskorte.

Etter Curt Adelaers hjemkomst til Kiøbenhavn fortsattes generalstatenes press på Danmark for å få en eskadre i sjøen under Curt Adelaer. Men hele sommeren gikk uten at noen aktivitet var å spore på det område. Den 7. september rapporterer den hollandske resident hjem, at Curt Adelaer "på grunn av den langsomhet, hvormed alt blir utført, begynner å føle lede ved sin tjeneste", og residenten mener at man nu kunne få admiralen overtalt til å gå i hollandsk tjeneste, da Danmark, som hadde hele fire admiraler, nok kunne unnvære den ene.

Dette ble det altså ikke noe av, likeså litt som der ble utsendt en såpass stor flåteavdeling, at en mann som Curt Adelaer behøvtes for å føre den. Der ble derimot utsendt to mindre eskadrer under kommando av hollenderen capitain Hakro og av tyskeren viceadmiral Nikolai Helt. Hvorfor den siste eskadre, som var den største av de to, ikke ble satt under kommando av Niels Juel, kan vi ikke nå kontrollere. Hakros' eskadre besto av "Middelburg", "Damiate" og "de Faisant" samt endel mindre fartøyer med begrensede oppgaver. Hakro skulle knvoyere hollandske fartøyer helt til Vlie og når den større eskadre kom ut skulle han underlegge seg dens sjef. På toktet skulle han angripe engelske Error: Reference source not foundskip, men fikk han kjennskap til at engelskmennene hadde seiret over hollenderne i et sjøslag, skulle han salvere seg til Bergen, Christiania eller Sundet.

Viceadmiral Helts eskadre kom ikke avsted før senhøstes, og den besto av "Norske Løve" som flaggskip, "Oldenburg", "St. Mikael", "Hummeren", "Havfruen", "Duisberg", "Burg van Leyden" og "Harderin". Besetningene ble komplettert med norske soldater og disse kan ikke ha vært få, for på det korte tokt ble det utbetalt til dem i alt Error: Reference source not found7354 rdr. Helts instruks gikk ut på å krysse mellom Skagen og Lindesnes for å befordre de alliertes interesser og for å angripe engelske skip. Skip under svenske flagg måtte ikke visiteres, selv om det forelå begrunnet mistanke om at de var engelske lurendreiere. Overfor hollandske--altså allierte--skip skulle ikke den samme hensyns fullhet vises. Når Hakros eskadre støtte til ham, skulle fire skip sendes på kryss mellom Hetland, Stad og Bergen--med stasjon i sistnevnte havn-- for å oppbringe engelske skip og for å beskytte egen skipsfart, og i første rekke da farten på Island.

Slik så de ut de disposisjoner som var truffet under denne DanmarkNorges krig med England. Resultatet var høyst negativt, ja katastrofalt, da det ikke var spøk å ligge senhøstes oppe i disse nordlige farvann, hvor for~ holdene var helt anderledes enn i Østersjøen. Admiralitetet ble engstelig og forsøkte å kalle dem hjem, men det var for sent. Da Helt i midten av november red av en storm på Egersundskysten, røk ankertauene og fartøyet drev i land og ble vrak. Hele besetningen og fartøyets kanoner ble dog reddet. Resten av eskadren led mer eller mindre havari, helst mer, men bare ytterligere ett fartøy-"St. Mikael"-gikk tapt over på den skotske kyst.

Dermed gikk altså en av de mange Norske Løver i fellesflåten gjennom tidene forsmelig tapt på deres egen kyst. I perioden 1634 til 1680 bar ikke mindre enn fire orlogsskip i fellesflåten dette navn. I 1666 var det endog to fartøyer i flåten med navnet "Norske Løve". Det Fartøy som nå gikk tapt var heldigvis det eldste av de to.

Error: Reference source not foundDanmark~Norge led naturligvis sterkt under krigen, særlig på all næring som hadde med sjøen å gjøre. Planene om å få Orknøyene tilbake falt i fisk ved oppgivelsen av all offensiv, men krigens uheldige forløp for Englands vedkommende reddet sannsynligvis rikene for alvorlig overlast. Talbot sier at befolkningen i de to land var i stor frykt for at sjøstedene i de to land skulle bli ødelagt og for at handelen på Island som nesten var den eneste som ennå dreves, skulle gå tilgrunne "og alle løftede et rop mot opphavsmennene til disse uforstandige råd". Det er kanskje noe farget dette, men klagene var mange og sterke, spesielt fra Norge. Det gikk så vidt at en galiot, som overførte kommandanten på Vardøhus, oberstløytnant Schwur og hans Error: Reference source not foundfamilie, ble tatt og bragt til Skottland.

Det gikk dog ikke alltid så krigersk for seg. Lilliencrona innberetter således 26. juli at man i Kiøbenhavn forundrer seg over at 4 norske skuter er blitt frigitt i England og at den hollandske resident, som hevdet at dette ene og alene var skjedd for å oppmuntre de norske til å opprettholde eksporten til England av hva de der trengte, hadde anholdt ved hoffet om at det strengt måtte forbyes å utføre slike varer fra Norge. Det var lisensfarten som var i sving, som den også ved senere kriger med England skulle komme til å arte seg.

Hovedresultatet av Danmark-Norges forbund med Holland under krigen ble neppe noe pluss for rikene. Det som gjorde utslaget ved avgjørelsen var muligens utsikten til de store subsidier og det kan visstnok sies at disse i vesentlig grad kom flåten til gode, hvorved oppbygningen av denne ble muliggjort og for så vidt har forbundet bidradd til at flåten var i såpass stand som den var da krigen kom i 1675.

Holland på sin side har hatt den strategiske fordel av å kunne benytte norske havner til samlingssted for sin handelsflåte under farten inn til hjemlandet, en stor og iøyenspringende fordel. Men Holland har også hatt en annen fordel av forbundet. Revokasjonsplakaten forsvant selvsagt i og med traktatens ratifikasjon. Vi ser betydningen herav i le Maire's innberetning av 27. november, hvor det heter at han etter generalstatenes befaling hadde forebragt kongen deres ønske om å måtte verve 3000 matroser i Norge og i Jylland. Kongen hadde svart at der ikke var noe i hans riker som han jo ville oppofre for å skade en trossig fiende av ham selv og av generalstatene, men

at han behøvet meget folk til å bemanne sine store skip og at han måtte selv verve. Når dette var skjedd ville han gjerne tillate generalstatene å ta så mange sjøfolk som de kunne finne i hans riker og lande.

Der er dog tegn som tyder på at det allikevel ikke hadde vært uten risiko at Danmark-Norge hadde lagt seg ut med England under en så alvorlig konflikt som denne. I en skrivelse fra admiralitetet av 8. juni 1668 til riksadmiralen Henrik Bielke og undertegnet alene av Curt Adelaer, heter det at "Ed. Excell. er uten tvil vel bevisst at her med siste lørdags post er kommet tidender om at de engelske ligger seilferdig med endel orlogsskip og brandere for å sette Error: Reference source not foundkurs for E.K.M. min allernådigste Herres og Konges kyster og ønsker jeg at man her ved høyst bemeldte hans kgl. M.s Admiralitet hadde Salomos visdom, Samsons styrke og den store Moguls rikdom med, så skulle de engelske snart få skam. Ikke desto mindre så formoder jeg at enhver av oss sin devoir som erlige folk skal gjøre og har jeg efter E. M.s mig nadigst gitte muntlige ordre fornøden anstalt latt gjøre alle K. M.s skib udi sig selv at lade ekvipere".

Lilliencrona innberetter at man ved hoffet er meget alarmert over etterretningen fra Holland om englendernes formodede angrep på Danmark-Norge og tilføyer at generalstatene selv fryktet for at der lå en realitet i ryktene, og det var all grunn til å ta seg i vare. Den hollandske flåte holdes av samme grunn samlet og generalstatene var forberedt på i tilfelle å gripe inn. Flekkerø var satt i forsvarsstand og han trodde nok at 14 orlogsskip ville kunne utrustes, men det var verre å få dem bemannet, da man etter siste utrustning hadde avtaket sine sjøfolk med så slett betaling at alle dengang svor på aldri mer å la seg anta i dette lands tjeneste. At der ved denne avtakkning var dårlig med penger framgår av et brev av 3. september 1667 fra Curt Adelaer til Henrik Bielke, hvor han ber om penger til folkene og sier Ti sannelig for Gud dersom folket ikke får klær, sko og strømper, forfryser og forderves de stakler til grunne som er jammerligt.

Det var altså blind alarm, men foreteelsen har ikke desto mindre sin interesse til belysning av storpolitikkens farer for små land.

Krigen hadde også skapt stor forstyrrelse i landenes finanser og dens opphør medførte opphør av subsidiene fra Holland. Følgen var at de siste år av Frederik III.s regjering viser økonomiske vanskeligheter for flåten, hva Curt Adelaers skrivelser til riksadmiralen fra denne tid viser.

I disse år ble Curt Adelaer benyttet til sendelser både til Norge og til Holland; til dette siste land for bl. a. å forsøke å fa en tilfredsstillende ordning istand i den måte, hvorpå hollenderne ved sin skipsfart på Norge praktiserte sine måleregler. Som vi husker fra forhandlingene foran Brømsebrofreden hadde hollenderne utnyttet Danmark-Norges svake stilling til å oppnå merkantile fordeler for seg, og herunder fantes bl. a. diktatet om at målereglene skulle praktiseres etter hollandsk oppfatning. Svindelen på området fortsatte altså, og der ble gjort flere forsøk på å få en rimelig ordning istand. Således utgikk der den 8. april 1655 meddelelse til den danske gesandt i Holland Petro Carisius om at tollforvalteren i det sønnafjellske Norge, Daniel Knoff, var sendt til ham "for at demonstrere dig den daglige underslæb som i Norge forløber med de hollandske maalte og brændte (brendemerke)de skib, os til skade og afbræk paa vores toldrettigheder". Han skal søke råd hos gabriel Marselis og senere forsiktig peke på ønskeligheten av en forandring overfor pensjo~narius de Witt. Dette førte naturligvis ikke til noe resultat og det hele gled videre til hollendernes store fordel.

Nå var jo Curt Adelaer en førsterangs kjenner på skipsbyggingens område, slik at han fullt ut behersket den tekniske side av saken. Hertil kom at han behersket det hollandske språk fullt ut og dette i forbindelse med hans naturlige pondus og store reputasjon gjorde naturligvis at han var mannen, hvis problemet i det hele tatt lot seg løse. Vi skal ikke her innlate oss på de innviklede detaljer i denne vanskeliye materie; det vi vil peke på er den mistillit til hollendernes redelige vilje til en ordning som kommer fram i Curt Adelaers instruks, datert 17. desember 1668. For det første var det nå vanskelig å få hollenderne i tale på området, men dette lyktes over forventning og de

gikk med på å oppnevne forhandlere. Nå holdt hollenderne på den matematiske beregning som veien til å nå fram til et resultat, mens Curt Adelaer ville benytte seg av praktiske prøver for å nå fram til målet, og her er det instruksjonen inneholder bemerkelsesverdige ting. Han skal ikke la seg "besnelle eller bedrage" hverken av skipperne eller av kjøpmenn, "Hvorfor det skip som skal prøveres først og saasnt man det tiltræder, visiteres, at ikke noget bly eller tyngte vare nogeError: Reference source not foundsteds derudi, eller er vorden forstukket og at intet deudi vorder indført imidlertid man prøberer«. Der må derfor holdes god vakt og endog kontrolleres at dypgåendet riktig avleses, «saa og at pompen ikke forstoppes, hvorover vand udi skibet skulle blive bestaaende«.

Det synes som Curt Adelaer ikke har latt seg lure med de tricks som han her er advart mot, for det viste seg at hans praktiske og hollendernes matematiske veier førte til praktisk talt samme resultat og dermed var saken løst til stor nytte for den norske trelastutførsel.

Under dette sitt opphold i Holland kom Curt Adelaer i direkte berøring med de Ruyter, hvem han sannsynligvis har kjent på forhånd. Ved denne anledning knyttet de to merkelige menn et vennskapsbånd, som får en interessant belysning gjennom de brev fra Curt Adelaer til de Ruyter, som er funnet i hollandske arkiver. Det er helt private brev, hvor Curt Adelaer begynner å takke "hr. broder" for god mottagelse i Holland og han ville av hjertet ønske å kunne sError: Reference source not founde ham hos seg for at de kunne få en glad dag sammen, og han ber admiralen hilse borgermesteren i Amsterdam "her har jeg mine sjøsko på og ifall jeg hadde den lykke å kunne se ham her skulle jeg vel drikke glass med ham og gjøre ham like så beskjenket som han gjorde mig«.

Den begivenhet som det henvises til er en fest som 11. februar 1669 ble holdt til ære for Curt Adelaer i Amsterdam. Øverst ved bordet satt Curt Adelaer med Michel de Ruyter på høyre side og den hollandske gesandt i Kiøbenhavn Amerongen på sin venstre side. Det var mange standspersoner tilstede og en av disse skriver: "Måltidet var fornøyetlig, dog ble der drukket noe sterkt, så at på grunn av den danske admirals jovialitet (guthartichkeit) denne meget beskjenket ble kjørt hjem i en leieslede, hvorover han da han var kommet til Danmark ofte ønsket å kunne traktere hr. Vlooswijck der på samme måte. Han var en herre av stor belevenhet og beskjedenhed (discretie), som hadde tjent Signoriet i Venedig mot Tyrkerne."

For øvrig sender Curt Adelaer sin berømte venn Iybsk skipsøl, kalkuner og gjess med tilføyelse av, at hans lands rariteter og frukter faller noe sobert og kommer ikke i noen comparasjon med dem fra Spania. Som gjengjeldelse får han fra de Ruyter parmesan og andre saker. Men også andre tjenester gjør de to herrer hverandre. Curt Adelaer bringer hilsen fra riksadmiralen Henrik Bielke med forespørsel om Hs. Ex. vil vise ham den curtoisie å recommendere 2 av hans nevøer til å gå med som volontører på den konvoy som skal gå til Stredet. Hollenderen rekommenderer og nytter høvet til å be sin venn om å hjelpe seg med å unngå den skatt som var lagt på hans pensjon i Danmark. Dette Iykses til fullkommenhet og nå spør Curt Adelaer om han tør molestere Hs. Ex. med å andra om at hans sønn, schoutbynachten, kunne fa følge med som volontør på de Ruyters eget flaggskip for å perfeksjonere seg til selv å føre en flåte, og han begrunner det med at Hs. Ex. blir i hele verden estimeret for en av de beste generaler til sjøs. de Ruyter svarer imøte~kommende og benytter anledningen til å sikre seg Curt Adelaers verdifulle assistanse ved fortolkningen av hans danske adelsbrev derhen, at det overfører adelskapet også på hans stesønn. Curt Adelaer svarer at det er dem som gjerne skulle gi 40 a 50.000 rdl. for å oppnå en sådan opphøyelse uten at det lykkes, men naturligvis--H. M. har for Hs. Ex. skyld gitt sitt samtykke.

Som man herav vil se blir store og berømte menn ved beskuelse på litt nærmere hold litt mere menneskelig dimensjonert enn om man til stadighet ser dem i historisk perspektiv. Men framkommer det ikke verre ting enn det som her er avdekket, så virker det hele kun som krydder på maten.

Så døde den 9. februar 1670 Frederik III. Han hadde ikke vært noen lykkelig fyrste for sine riker, iallfall ikke for så vidt de krigerske sider av hans regjering angår. Han hadde ikke som sin store far hatt den omfattende forståelse av flåtens betydning, som de forenede rikers strategiske forhold i rikt mon måtte tilsi. Av virkelige kampskip etterlot han sin tronfølger 24 stykker, det vil si det samme antall som han selv hadde overtatt etter sin far ved tronskiftet i 1648. Men om antallet var det samme, så var størrelsen og kvaliteten nå en ganske annen.

"Og hvilken skat", sier H.D. Lind, "af udmærket sømandsdygtighed eiede marinen ikke i sin Niels Juel, og han stod dog ikke ene - skjønt han naaede højest - men kunde finde kyndig bistand hos en Henrik Bielke, en Kort Adelaer, en Jens Rodsten og en Jørgen Bjørnsen; og disse forskjelligartede kræfter samledes til enhed i Admiralitetet, hvis faste organisation sikrede et godt samarbeide."

Dette er et fullstendig fortegnet bilde av den rådende situasjon. Niels Juels eksistens kan ikke engang merkes på dette tidspunkt, noe som selv en mann som Chr. Bruun må innrømme. De to ruvende personligheter i fellesflåten framover til november 1675 er HError: Reference source not foundenrik Bielke og Curt Adelaer; derom kan der ikke herske tvil.

Slik hadde det vært i Frederik III.s tid, og slik fortsatte det å være i Christian V.s. Dette tronskifte har for så -vidt betydning for vår framstilling, som den nye konge hadde en ganske annen forståelsesfull innstilling overfor sjømakten enn hans forgjenger hadde hatt, og det gjaldt i like fullt mål selve fellesflåten som den norske flåte av defensjonsskip. Og vi får en liten antydning om den nye konges aggressive tendenser derigjennom, at han ikke lenge etter tronskiftet på ny hadde opptatt Skånes, Hallands og Blekinges våpen i sitt store segl, mens hans forgjenger kun hadde ført det i sitt signet og i sitt kabinettssegl. Betydde dette et program, en linje, en rettesnor for hans framtidige politikk i Norden? Situasjonen var jo den. at den nye konge plutselig sto med eneveldets rettigheter og plikter hvilende på sine bare 24 år gamle skuldre. Alderen ga således ikke noen betryggelse i og for seg, for så vidt angår faren for krigerske tendenser, hva vel neppe heller hans unge sinn gjorde. Han var fyrig som sin unge illegitime halvbror, stattholderen oppe i Norge, som med sine 32 år måtte ha juft under sine vide vinger nede i kongens Kiøbenhavn.

Det gikk lystig for seg ved hoffet nå i sørgeåret. Med Gyldenløve i spissen fulgte kongen og prins Jørgen etter på streiftog gjennom byen, hvor de høye herrer møret seg med å slå vinduene ut hos folk og stige inn i husene den veien. "Det går hver dag til på denne måten," skriver den brandenburgske gesandt, "og Gyldenløve ble igår og iforgårs ved midnatt hentet av kongen i slobrok og med bare føtter opp på slottet." Dette var jo forholdsvis uskyldige studenterløyer, men det kunne også gError: Reference source not foundå skarpere for seg. I et lystig selskap hos Gyldenløve, hvor det også var endel engelskrmenn til stede, førte en diskusjon om pavens skjegg til at verten ga en av gjestene, kammerherre Rantzau, tre ørefikener; "begge trakk deres kårder og Gyldenløve ga Rantzau et støt. avvepnet ham, sønderbrøt hans kårde og støtte Gersdorf (kammerjunker), som ville ta kården ut av hånden på ham, tilbake med foten". Da kongen fikk dette å vite ble Rantzau og Gersdorf arrestert og "Gyldenløve, som ved denne leilighed har vist sin troskab mod kongen og hans suveræne hus, blir vist med det første udnævnt til generaladmiral, hvilket kan bli til ødeleggelse for riksadmiral Bielke og generalløytnant Bielke, der er beslegtet med Rantzau og Gersdorf og vil søge å holde dem oppe; det er dessuden bekjendt, at de (Bielkene) hører til det Ulfeldske parti og aldrig har vært kongen hengiven med tilbørig underdanighet".

Etter denne begivenhet ble "grassatgangen om natten og vindusinnslagningen ikke drevet så slem som før". Rantzau og Gersdorf fikk tilgivelse og Gyldenløve forsonet seg med dem, i riksadmiral Bielkes hus. Menn tonen blant adelen var fremdeles bråkjekk og utfordrende, hvilket vel ikke var så rart nårError: Reference source not found de to kongelige halvbrødre førte an i orgiene. Bildet blir ikke akkurat så oppløftende, når en mann så høyt på strå som greven og storkansleren Ahlefeldt kunne fortelle hvem som helst som gad å høre på ham "at han førte en kårde mot enhver der hadde noe å si på ham".

Error: Reference source not foundMen det bilde av den balstyrige Gyldenløve som ovenfor er gitt, er ingenlunde det hele og på ingen måte det mest karakteristiske for mannen. Nettopp i disse tider da natterangelen gikk for seg som verst, var det at Gyldenløve og Jørgen Bielke utarbeidet det projekt for utbyggingen av den norske skipsfart og gjeninnføringen av de norske defensjonsskip, som vi i et tidligere avsnitt har gitt en så bred plass i vår framstilling, og som kom til å spille en så stor rolle for Norges økonomiske vekst. Det er denne side av Gyldenløves personlighet som blir stående igjen i historien, etter at det mer eller mindre ungdommelige bunnfall er skilt ut. Også kongen falt mere til ro, etter at han hadde fått seg en mæresse ved navn jomfru Moth og snart sto der en ny Gyldenløve på stabelen. For det er det eiendommelige ved disse Gyldenløvene, at de dannet ikke en stor og glansfull ætt i harmoni med det krevende navn, og slik at dette gikk i arv fra far til sønn. Nei, Gyldenløve, det var et fellesnavn på oldenborgernes lausonger og de utgjør derfor små kåte sprett på den oldenborgske kongestamme. Og det blir hver gang bare med det, for om dette kongelige avkom amuserer seg på samme måten, så blir det ingen Gyldenløver ut av det, det blir bare Løvendaler. Slik beskyttet man suveren.

Men også for øvrig var det som om tronskiftet hadde betydd en ny arbeidsdag på de forskjelligste områder og dermed også på flåtens. Man var kommet over de verste økonomiske vanskeligheter etter forrige krig og dette i forbindelse med den nye konges "seaminded" interesse for Curt Adelaer store arbeidskraft åpent for store utviklingsmuligheter her. Nærværende autograf viser admiralitetets sammensetning i 1670. I spissen har vi presidenten, riksadmiralen Henrik Bielke (norsk), vicepresidenten generaladmiral Curt Adelaer (norsk), Holmens admiral Niels Juel (dansk), admiral Jens Rodsten (dansk), Jens Lassen (sivil), og Holmens viceadmiral Jørgen Bjørnsen (flensburger) .

Og innenfor dette admiralitet merker vi også her den nye kraft Curt Adelaers hånd. Der er i det danske riksarkiv bevart et dokument med tittel: Hr. General-Admiral Adelaers project. Det er ikke datert, men meget taler for at det er fra omkring 1670. Det behandler praktisk talt hele flåtens organisasjon og det foreligger som et forslag til omfattende reformer, først på ekvipasjemesterens viktige område, dernest hvor det gjelder fordeling av offiserer til oppsyn med de opplagte fartøyer og herunder er også nevnt de 12 lærlinger som forutsattes antatt fra 1670. Videre omfatter forslaget fast stipulering av lønninger til offiserer, underoffiserer og menige samt ordning av øvelser for den faste stakk av folk som skulle deles i 12 kompanier. Sjøetatens økonomi skulle fratras admiralitetet og overlates til et kollegium bestående av riksadmiralen, en av admiralitetsrådene og en rentemester. Ingen skulle kommandere på Holmen uten riksadmiralen eller en av admiralitetsrådene, hvem myndigheten dertil var delegert og det samlede admiralitet skulle ikke innkalles uten etter riksadmiralens bestemmelse. Videre foreslår han detaljerte bestemmelser angående tøymestres administrasjon, både økonomisk og skolemessig, som utdanning for bøsseskyttere (kanonkommandører) og konstabler. Et sykehus foreslås opprettet med doktor og bartskjær "til at encouragere den gemene mand". De lemlestedede fordeles i hospitaler i kjøpstedene. De gamle offiserer, som ingen tjeneste gjør, avtakkes og kontenteres med penger, proviant eller restsedler. Selv barna på Holmens skole har han med i prosjektet og NybError: Reference source not foundoder vil han utvide, for at der kan bo flere folk«, «så ville ikke så mange løpe bort men gifte seg«.

Det er hovedlinjene i dette Curt Adelaers projekt som senere ble lagt til grunn for marinens reorganisasjon og det er etter all sannsynlighet dette projekt som har gitt foranledning til nedsettelsen av en sivil marinekommissjon som skulle undersøke sjøetatens tilstand, "for den i god stand at sætte".

Error: Reference source not found

Statsomveltningen i 1660 hadde som nevnt åpnet dørene for borgerlig født som Curt Adelaer, en foreteelse som innvarslet en ny tid på det sjømilitære område. Men omtrent samtidig med Curt Adelaers inntreden på den sjømilitære arena, trådte også den borgerlig fødte Peter Schumacher inn på den politiske administrasjons arena. Begge disse to borgerlig fødte skikkelser er på en måte heraldene for den nye tid, hvor det er dyktigheten og ikke fødselen som i prinsippet blir det

avgjørende ved embedets besettelse. Men dermed forsvinner ikke adelen som tronens pryd og beskyttelse; fremdeles var den en privilegert institusjon med rettigheter og plikter. Vel hadde . eneveldet styrtet adelsveldet og vel hadde borgerstanden og den geistlige stand gitt en hånd med i denne omveltning, men allikevel var det adelen som rent organisasjonsmessig skulle være eneveldets beste støtte. Det var bare det å merke at adel og adel fra nå av var to ting, den fødte adel og den gjorte adel. Er behovet for hånden så er midlene det også. Har du ingen hale, så kanst du få.

Slik var Curt Adelaer i 16/6 blitt opphøyd fra den borgerlige til den adelige stand for seg og sine etterfølgere. Og slik gikk det omsider med den borgerlige Schumacher også, som ble opphøyd til en Griffenfeld med rett til å føre et rikt utstyrt våpen og til adelige privilegier for sine godser i Norge. Men denne nyslåtte adelsmann så i titelen ikke bare et privilegium for seg og sine etterkommere, han så også i retten til å slå ny adel et middel til å styrke eneveldet og grunnfeste dets framtid. Og tidspunktet var inne nå i 1671, da den første danske arvekonge skulle salves, en ny seremoni som skulle symbolisere den nye tid, den nye makt, den absolutte suverenitet. Tidligere hadde herskeren sin makt fra riksrådet og fra det alene; nå hadde han sin makt fra Gud og fra ham alene - han var Herrens salvede. Og for å sette den måpende hop ennå mere ettertrykkelig på plass og for å fastslå en gang for alle eneveldets innerste karakter, så skulle den meget unge konge med sine meget unge hender selv gripe kronen på alteret og selv sette den på det kongelige oldenborgske kranium som et fullgodt uttrykk for, at denne selvsamme krones vekt av 800.000 riksdaler var et adækvat uttrykk for den ytre glans som eneveldet nødvendigvis måtte forlenes med for å svare til sin høye hensikt.

Og ved denne anledning er det altså eneveldet sørger for sin strategiske sikkerhet etter det eldgamle prinsipp: splitt og hersk. Faren var fremdeles den danske adel, for en enig sådan, en homogen institusjon av gamle adelsætter, ville under givne omstendigheter kunne falle tilbake til tankene på fortidens stortid, da all makt var samlet hos dem. Derfor måtte der dannes en motvekt innen selve standen, innen selve institusjonen. "Parvenue" Curt Adelaer og "matrosen" Peter Tordenskiold representerer motvekter overfor den gamle, fødte adels "surdeig". Og blant disse parvenueene stiger det plutselig opp en meteor som Griffenfeld, eneveldets ivrigste talsmannError: Reference source not found og beskytter. Det var ham som utspekulerte en metode til å splitte endog den gamle, fødte adel, selve "surdeigen". Ved å innføre grader innen adelens rekke, ved å utnevne grever og baroner og friherrer - slik som i andre land med suverene styresett - ville en ikke bare oppnå å øke den eneveldige krones glans til det mangedobbelte, men en ville "tillige befeste suvereniteten ved forskjellen mellom de adelige og ved den uenighet imellom dem, som ville bli en følge derav".

Og slik ble det. Den brandenburgske gesandt følger med spent oppmerksomhet spillets gang. Han er ikke alltid helt orientert i detaljene, men bildet er allikevel interessant. En dag heter det at Schumacher, Curt Adelaer og Rüse skal bli friherrer, en annen dag at Gyldenløve skal bli hertug, Schumacher baron, Rüse og Adelaer friherrer, en tredje dag går ryktet om at Adelaer og Rüse er blitt baroner og at Retz og Henrik Bielke har avslått grevetitelen, "hvorover kongen er dem unådig". Men adelen som helhet er misfornøyd, og kongen har besluttet at de som sier eller foretar seg det ringeste imot den nye ordning av adelen, skulle erklæres for skyldig i majestetsforbrytelse. JError: Reference source not found Gyldenløve skal åpenlyst ha sagt at kongen nok skulle finne en Bastille til å opprettholde sin suverenitet like så godt som kongen av Frankrike. Nå måtte nødvendigvis Gyldenløve ta munnen litt for full, for det var de som hadde hvisket til kongen og advart ham mot denne farlige mann, " der var klog, ærgjerrig og dristig og tillige av kongelig blod, og som hadde skapt seg en overordentlig stor sympati hos nordmennene, så at man måtte frykte, at han med tiden ville høre seg til konge i Norge". Ikke en gang eneveldet følte seg trygg overfor den nyeError: Reference source not found norske rev; det var likeså mistenksomt som det avrettede adelsvelde hadde vært overfor den virkelige norske rev, før det røkte ham ut av hulen. Og Gyldenløve ble iallfall ikke hertug - og heller ikke Curt Adelaer friherre for den saks skyld. Griffenfeld ble greve, men som det så ofte går med parvenueer av første orden, som vel har

intelligensen men ikke instinkt til sin rådighet, så tapte også greven Griffenfeld balansen. Etter aller høyeste forbilde innlot han seg i elskovslek med aristokratiets damer - som Jørgen Bielkes Sibylle - ble blendet av Iyset, snublet og falt.

Og så nærmer vi oss atter igjen "rupturen" - først mellom de store og så som en følge derav mellom de små i Norden. Holland som i den siste krig med England hadde hatt "the upper hand" var kommet opp i en prekær situasjon av den grunn at det nå sto overfor en konflikt hvor det hadde både England og Frankrike mot seg på sjøen. Ludvig XIV's Frankrike var den største fastlandsmakt for tiden, men ikke det alene, Ludvig XIV var en erobrer natur med stadig større krav til stadig større lebensraum og til stadig større gloire. Europa har alltid hatt erobrere som aldri kunne la sine naboer i fred. Det er stadig lebensraum og gloire og kravet til strategisk sikkerhet som er drivfjærene. I det foreliggende århundre var det først Gustaf Adolf, så Axel Oxenstierna, så Karl X Gustaf, pfaltzeren, som forstyrret freden i sitt ubendige behov for andres land og gods, og nå var det altså Ludvig XIV, solkongen, som var ute på rov og for øyeøyeblikket var det Nederlandene som skulle holde for. Men faren lå deri at Ludvig XIV hadde utvidet sine interesser til ikke bare å omfatte Europas fastland med landkrigen som det evig kjedsommelige. Frankrikes framtid ligger på havet, hadde Colbert sagt, og solkongen hadde straks forstått at her lå store muligheter for et politisk system, hvor valget av midlene ikke var det ømfintligste område, men hvor det totalitære styre hadde fordeler å by på, sammenlignet med en demokratisk føderativ republikk.

Altså besluttet Ludvig XIV å bygge seg en flåte, som kunne være med i kampen om herredømmet på de store hav og dermed i kampen om verdenshandelen og dermed om verdensherredømmet. Med andre ord: Frankrike var på vei imot sin storhetstid på sjøen, og Holland var på siig den motsatte veien. Under disse omstendigheter er det klart at Holland måtte se seg om etter allianser som til en viss grad utjevnet den store styrkeforskjell tilsjøs som var tilstede mellom de krigførende parter. Og det var da heller ikke unaturlig at Danmark - Norge, som den sjømakt det var, måtte framstille seg for Nederlandene som det forbund, hvor hjelp kunne paregnes.

Vinteren 1672--73 er derfor et betydningsfullt år i fellesflåten historie, av den grunn at flåten også denne gang kom til å spille en viss politisk rolle i det store oppgjør som sto for døren mellom Holland på den ene side og England--Frankrike på den annen. Vi husker hvordeles det før og under den 2nen engelsk-hollandske krig i 1665 - 67 fant en taugtrekning sted for å få Danmark Norge med i krigen. Nå blir vi atter vitne til noe lignende. Vi kan følge utviklingen på dette område gjennom dokumenter i Riksarkivet i Haag. Truet av den overhengende fare besluttet generalstatene i begynnelsen av 1672 å sende Daniel van Wijngaarden som gesandt til Danmark for å søke hjelp hos denne gamle forbunds felle. I følge sin instruks skulle han anholde om at Danmark, i overensstemmel.ce med traktatene av 1649 og 1657, ville støtte Holland med våpenmakt hvis krigen brøt ut, likesom han skulle foreslå et nytt defensivt forbund, således at Holland årlig betalte Danmark 600.000 rdr. i subsidier, og forpliktet seg til å komme Danmark til hjelp hvis det ble angrepet, uten derfor å kreve subsidier. Endelig skulle han gjøre unnskyldning for at subsidiepengene fra den siste engelske krig ennå ikke var betalt; men ville, så snart omstendighetene tillot det, oppfylle de inngåtte forpliktelser i så henseende.

I midten av mai begynte underhandlingene. På dansk side deltok Gyldenløve, Kørbitz, Griffenfeld, Klingenberg og Biermann. Gyldenløve førte nesten utelukkende ordet, heter det, men av flere ting forsto man at det var Griffenfeld som ledet det hele. Under forhandlingene gjorde Englands og Frankrikes ministre seg den ytterste umake for ved "lokkende løfter" å dra Danmark over til seg. liksom overfor Sverige som allerede var vunnet; hvis dette var lykkes, heter det i rapporten, ville Østersjøen tillikemed de danske og norske havner være sperret for Holland. Det opplyses om at Danmark har en flåte Error: Reference source not found på 20 store skip og en del mindre. Uaktet Hollands mislige stilling gjorde et forbund med dette land farligere, slutter rapporten, så hadde dog Danmark erklært seg villig til å gå med, når de oppstillede betingelser (subsidier) oppfyltes.

Men tiden gikk uten at man kom til noe endelig resultat og Hollands stilling ble etterhvert prekær. For å påskynne forhandlingene besluttet derfor generalstatene å sende Simon van Beaumont til Danmark. Han ankom til Kiøbenhavn den 22. mai 1673, så der da var 3 hollandske gesandter i Danmark, idet le Maire fortsatt hadde vært der fra før. Beaumont unnlot ikke å skaffe seg kunnskap om orlogsflåtens beska~fenhet, da nytten av et forbund med Danmark vesentlig berodde herpå. Det han erfarte var tilfredsstillende. Flåten kunne--når gode og mindre gode skip medtokes--utgjøre omtrent 34 skip, hvorav 5 splitter nye og meget skjønne skip, foruten 2 fregatter som med det første skulle løpe av stabelen. Riksadmiral Bielke og generaladmiral Curt Adelaer styrte flåten. Ved hjelp av defensjonsskip kunne tallet bringes opp til 40, hvilket antall Danmark i tilfelle av forbund med Holland ønsket å føre i sjøen. Forhandlerne undertegnet 10./20. mai 1673 en protokoll om et slikt forbund, og det heter i innberetningen at den franske gesandt var meget fortørnet i den anledning og tordnet og lynte verre.

Men dermed var ikke noen traktat trådt ut i livet. Der foreligger en optegnelse fra et rådsmøte, som øyensynlig har vært avholdt umiddelbart etter forhandlingenes avslutning. Tilstede var Ahlefeldt, Griffenfeld, Schack, Henrik Bielke, Retz, Kørbitz, Klingenberg og Biermann. Det spørsmål som var forelagt rådet var hvorledes man skulle stille seg overfor Holland--om man skulle støtte det med våpenmakt eller ikke. Det er bemerkelsesverdi~ at Henrik Bielke gikk inn for en aktiv st~tte, tiltross for hans øyensynlige uvilje overfor hollenderne. Resultatet ble at der ble inngått en defensiv traktat med Holland av gjensidig art, en traktat som for Danmark- Norges vedkommende fikk avgjørende betydning for de kommende år.

Selv om nå Danmark-Norge - sannsynligvis til gagn for de to riker - ikke kom til å gå aktivt inn i krigen, så viser dog de hollandske rapporter og bestrebelser på en interessant måte, hvilken betydelig rolle man i strategisk henseende tillå landene ifølge deres beliggenhet og flåten ifølge dens styrke og kampverdi.

For å bringe flåtens tilstand på det rene ble der 29. november 1672 tilstillet admiralitetet en ordre til straks å utruste " en liten flåte på 10 kapitale orlogsskibe". Prøven falt dårlig ut og viste hvor mangelfullt man var forberedt. Det var etter dette der den 18. februar 1673 ble nedsatt en kommisjon av riksmarskalk Kørbitz, geheimråd Kirsten Skeel, etatsråd Povel Klingenberg, rentemester Error: Reference source not found Kristian Gersdorf og Albert Schumacher (Griffenfelds bror) . Kommissariatet er skrevet av Griffenfeld og innledes med at man er kommet til det resultat at bestyrelsen av flåten - hvis nødvendighet i disse farlige tider til sjøterritoriets sikkerhet og negotiens trygghet lettelig vil innrømmes - bedre vil kunne ivaretas av e n mann alene enn av et helt kollegium, hvis medlemmer ofte har forskjellig oppfatning. For nå å få det hele i ordentlig skikk skal kommisjonen tre sammen på Holmen og snarest mulig framkomme med forslag.

Den 18. februar skriver kongen også til riksadmiral Henrik Bielke og generaladmiral Curt Adelaer og meddeler dem kommisjonens nedsettelse samtidig med at han sier, at der muligens under kommisjonens arbeide kunne forekomme enkelte spørsmål, hvori den kunne behøve de to admiralers råd og fornuftige betenkende og i så tilfelle skal de etter beste evne stå til tjeneste. På dokumentet står anført at dette skjer etter Griffenfelds tilskyndelse.

Føre enn kommisjonen var ferdig med sitt arbeide utstedte kongen et instruksjonsprosjekt av 15. mars hvori det heter: Ettersom vi er tilsinns at vores flåtes ekvipage og hvad dertil hører og hvad derav dependerer, ikke lenger av admiralitetscollegio, men heretter inntil videre anordning skjer alene under riksadmiralens direksjon skal forvaltes, da ville vi at vores riksadmiral skal o.s.v. - og så følger en instruks for ham på 16 punkter.

Kommisjonens arbeide forelå allerede den 21. mars og følgen ble at riksadmiralen så langt fra ble svekket i sin myndighet, at han tvertimot fikk en helt enerådende stilling i flåtens administrasjon, en ordning som stemmer pafallende godt med den ordning som fins skissert i Curt Adelaers

tidligere omtalte projekt. Admiralitetets gjøremål ble av~mere konsultativ art og det opprettholdt sine gjøremål som etatens høyeste dømmende myndighet og som høyeste prisedomstol.

Kommisjonen hevdet også at fellesmonarkiet skulle holde en virkelig kampdyktig flåte på 30 orlogsskip og 10 defensjonsskip, hvorav 10 a 12 stykker hvert år måtte sendes ut fullt *utrustet*. En sådan *flåte* forutsatte en *samlet besetning på 8162 sjøfolk*.

Anders Bording skildrer i sterke ord den virksomhet som nå kom igang på Bremerholm. Alt var ikke som det burde være *på* Holmen, men nu skulle det bli anderledes. I slutten av april lå 5 fregatter seilklare og kongen og hans bror stakk ut i Sundet med dem for å levere en liten trefning. De 5 skip førtes av like så mange admiraler. Kongen var på "Havfruen", ført av Curt Adelaer, Prins Jørgen på "Vildmanden" hos Henrik Bielke; Gyldenløve førte "Merkurius" som han hadde kjøpt i Holland og som han nå kalte "Antonette" etter sin forlovede; Niels Juel førte "Jægeren" og Markuor Rodsten "Hjorten"; men væError: Reference source not foundret var for hårdt til al: de uten risiko kunne legge hinannen ombord.

Til det som nå skulle komme hadde de nordiske land forberedt seg med febrilsk iver etter at landene var kommet seg så noenlunde etter det siste basketak. Man kan visstnok si at rllstningene til sjøs begynte i 1664. Fra dette år til 1675 ble der i Sveri~e bygd 23 orlogsskip og fregatter og i Danmark-Norge 26 av samme art. I en stor del av denne tid har den svenske riksadmiral Carl Wrangel liggende i Kiøbenhavn som spion en mann ved navn Peter Chamber som i sine rapporter røper en bemerkelsesverdig stor viten om hva som foregår på Holmen. Den som var opphavsmannen til disse nye moter på Holmen var, sier Chamber, en ridder fra Malta som var født i Norge og som hadde tjent de Venetier og Malteser lenge. Og da denne ridder var fraværende i spesielt ærend i Holland, skriver han at " her lenges de som hjorten etter friskt vand efter admiral Adelaer".

Error: Reference source not foundOg så kom krigen 1675. Vi har tidligere fra sjøsiden sett på utviklingen på det nordlige krigsteater under behørig oppmerksomhet til det heles samvirken. Vi skal nå se litt på sjømaktens innsats sett ut fra overledelsens standpunkt. Forberedelsene i Danmark har til å begynne med øyensynlig ikke vært drevet med særlig kraft og det synes som om 4 hollandske orlogsskips ankomst til Sundet den 4. juli er kommet overraskende på kongen. Han skriver nemlig den 8. juli fra Rendsborg til Henrik Bielke at han har fornummet fartøyenes ankomst og sier at de skal anmodes om å komme opp til Kiøbenhavn for der å avvente den videre anordning, "hvilken Vi selv med Guds hjelp agter at gjøre, eftersom Vi strax paa reisen derhen os vil begive". Henrik Bielke får samtidig ordre om hurtigst mulig å utruste flest mulig av egne orlogsskip.

Den hollandske gesandt i Kiøbenhavn Jacob le Maire som den 6. juli 1675 hadde innberettet de hollandske skips ankomst, skriver den 14. juli,2) at der arbeides dag og natt på å gjøre flåten seilklar; det kunne være skjedd før dersom de som hadde ordre til å verve 2000 sjøfolk i Holland hadde gjort det, men kongen hadde sagt ham at han dessuaktet ikke skulle være i forlegenhet for å bringe sin flåte i sjøen; han ytret imidlertid sin misfornøyelse over at der ennå manglet to av de g hollandske orlogsskip som skulle agere i forbindelse med de danske mot de svenske, som man mente krysset i Øster~ sjøen med om~rent 30 skip. Der var altså på dette tidspunkt kommet ytterligere 3 hollandske orlogsskip.

Føreenn vi nå går videre må vi se litt på selve forutsetningene i utenrikspolitisk henseende for dette store oppgjør i Norden, et oppgjør som ingenlunde kan betraktes som en indre nordisk konflikt. Tvertimot, den står i direkte forbindelse med det store oppgjør i den europeiske krig, hvor Ludvig XIV som fredsforstyrren griper dominerende inn også i indre nordiske forhold. Intet er derfor mere misvisende enn å kalle denne konflikt for den "skånske" krig, men betegnelsen har fått hevd og det er intet å gjøre med det.

Error: Reference source not found Det er i denne forbindelse av betydning å fastslå at denne krig først og fremst må sees på bakgrunn av Sveriges "Renouvellement, Prorogation et Explication de l'Alliance" med Frankrike av 14. april 1672, en misstemningens dato i Nordens historie. I den sekrete dels pkt. XIII betegnes alliansen uttrykkelig som en offensiv sådan, utgangspunktet er Frankrikes planlagte overfall på Holland og traktaten går ut på, at hvis keiseren eller noen annen tysk potentat med våpenmakt støtter Holland i denne konflikt, så er Sverige forpliktet til å gripe aktivt inn i konflikten, alt naturligvis mot rike subsidier.

Frankrike var som nevnt den tids dominerende militærmakt på kontinentet og Ludvig XIV, hvis livsrom stadig ble ham for trangt, kastet seg i 1672 over det rike Holland for å tilrive seg dette lands kommersielle fordeler. Inntil da hadde han ikke kunnet realisere sine planer på grunn av trippelalliansen England--Holland--Sverige, inngått i 1668 "With the object of checking ouis XIV i 1670 ved "The secret Treaty of Dover" med den katolske Charles II om å gå med i overfallet på Holland. I 1672 inngikk han altså overnevnte allianse med Sverige, og Holland sto isolert tilbake. Umiddelbart deretter brøt krigen ut.

Som motvekt mot denne farlige kombinasjon måtte Holland søke støtte hos andre makter, og herunder kom det altså i forbindelse med Danmark-Norge, hvorunder der ble sluttet alliansen av 10./20. mai 1673. Den er fra dansk side undertegnet av Ulrich Fredrik Gyldenløve og Griffenfeld, og det konstateres at generalstatenes utenrikske forhold har undergått betydelige forandringer siden avslutningen av alliansen med Danmark av 1649, 1657 og 1666, hvorfor betydelige endringer må foretas og en fastere allianse etableres. Det er temmelig store forpliktelser Danmark må påta seg, og hvis den situasjon skulle inntreffe, at ennå en makt kom i krig med Holland, skulle Danmark fordoble sin hjelp. Det var den situasjon som senere inntrådte med Sveriges aktive deltakelse i krigen.

Den 10. juli 1674 inngikk Danmark en allianse med de tre makter keiseren, Spania og Holland, det vil si de makter som nå sto samlet mot Frankrike, England og Sverige. Alliansen skulle vare krigen ut, men i en hemmelig artikkel mellom Danmark og Holland prolongeres traktaten også utover krigens varighet. Nå måtte Sverige oppfylle sine forpliktelser overfor Frankrike, og i slutten av 1674 rykket en svensk hær inn på Brandenburgs område. Danmark-Norges aktive inntreden i krigen var dermed sterkt aktualisert.

På dette tidspunkt - altså etter to års krig - var imidlertid England kommet til det resultat at det grov sin egen grav ved å hjelpe Frankrike med å knuse Holland. Det trakk seg derfor ut av alliansen, mens Sverige fortsatte på usurpatorens side. Den 18. juni 1675 ble svenskene slått av kurfyrsten av Brandenburg i slaget ved Fehrbellin. Slaget var i og for seg av mindre betydning. Svenskene mistet 600 mann, "but it rudely divested Sweden of her nimbus of invincibility and was the signes for a general attack upon her, known as the Scandian War". Den 25. juni erklærte Sverige Holland krig, og den 2. september svarte Danmark med å erklære Sverige krig.

Den 25. september inngikk Danmark en allianse med kurfyrst Fredrik Wilhelm av Brandenburg, hvori det heter at den felles krig med Sverige føres inntil dette land har tilbakelevert Danmark de erobrede provinser Skåne, Halland og Blekinge. Dermed var den skånske krig en realitet. Den betegnet i første omgang for Sverige en uheldig strategisk kombinasjon. Det fjerntliggende Frankrike kunne ikke støtte opp under det på sjøen betrente Sverige. Holland og Danmark ville i fellesskap kunne beherske både Østersjøen og Skagerak og dermed avskjære Sverige fra dets i Tyskland kjempende tropper. Både forbindelsene over Østersjøen med det til dette hav grensende tyske besittelser og forbindelsen gjennom Skagerak med de til Nordsjøen grensende besittelser ville være alvorlig truet. Landets tyske besittelser ville på denne måte komme i fare. Men følgene av denne overlegenhet til sjøs ville ikke kunne utnyttes effektivt, hvis ikke denne overlegenhet kunne bli av varig karakter, slik at den virkelig ble grunnlaget for et endelig oppgjør mellom de nordiske stater. Alt avhang med andre ord av utfallet på oppgjøret mellom Frankrike og Holland. Skulle Frankrike gå ut av denne konflikt som avgjort seierherre--hva der var all utsilt til så lenge

England holdt seg utenfor--så ville det bli Ludvig XIV som den dominerende militærmakt på kontinentet, som dikterte freden og ikke de som hadde herredømmet i Østersjøen. Og det var øyensynlig nettopp dette synspunkt som var det framherskende hos de menn som i det lengste forsøkte å hindre en krigserklæring fra Danmark til Sverige. Det skulle komme til å vise seg at de hadde rett--.

Kongen var i juli kommet til København og planleggelsen av krigsførselen kunne begynne. Vi kiker derfor inn i det øverste krigsråds møte den 21. juli 1675. Det var en meget representativ forsamling som var tilstede, og av nedenstående fortegnelse vil man se rangordningen: Christian V Rex, prins Georg, rikskansler Griffenfeld, riksadmiral Bielke, riksmarskalk Christoffer von Korbitz, stattholder og overkommandant i København Jørgen Bielke, generaladmiral Curt Adelaer, Holmens admiral Niels Juel, rentemester Gersdorf, admiral Markuor Rodsten, admiral Jens Rodsten, og sivilt medlem av admiralitetet Albert Gyldensparre. Voteringen i rådet foregikk alltid i omvendt orden av rangen og der referertes på de forskjellige sprog. Hva Curt Adelaer angår så refereres han alltid på tysk. Muligens har han selv snakket på hollandsk, det sprog han ofte brukte, når han førte pennen, og så er han blitt referert på tysk.

Det første "propositio" som skulle behandles var hvilken styrke man kunne gjøre regning på tilsjøs under forutsetning av samvirke med en hollandsk flåteavdeling og under hensyntagen til de svenskes slette tilstand.

Gyldensparre fremla en liste over fellesflåtens fartøyer. Jens Rodsten som førstevoterende mente at de svenske kommende sommer ikke ville kunne ventes i sjøen med over 22 orlogsskip og at det da var tilstrekkelig å regne med 16 fartøyer av fellesflåtens og et "ækviparte" antall fra Holland. Videre matte der sendes noen fartøyer for å observere Gøteborg. Det ble votert "konsentit" hele veien oppover. Niels Juel mente at kunne man bare skaffe folk, så ville man være svensken bastant. Den eneste som var noe reservert overfor den rådende optimisme - men han hadde jo også vært imot krigen i det hele tatt - var Griffenfeld, som mente at man burde ta sikte på å fa 40 skip i sjøen. Konklusjon: Nest Guds hjelp er vår flate bastant at slå med den svenske flate.

Propositio 2: Om maten å nå H.M.s intensjon på om å forhindre overføring av svenske tropper til Pommern. De to Rodstener og Niels Juel foreslar kryssing i nærheten av Bornholm, Men Curt Adelaer - som skulle føre flåten i Østersjøen - hevder at man skal gå til Dalarø (den svenske flåtestasjon like syd for Stockholm) for å forsøke å bemektige seg den svenske flate. Griffenfeld: Consentit cum priori. Admiral Adelaers sentiment var nok godt, men om det straks kunne effektueres, det måtte nok overlegges.

Konklusjon: 19 orlogsskip, hvorav 12 egne og 7 hollendere sendes til Østersjøen og 6 disponeres til kryssing i Vestersjøen (ut for Gøteborg). De fartøyer som skal til Østersjøen får sine soldater ombord i København, de som skal til Vestersjøen får sine soldater i Norge, likesom der føres 1000 soldater derfra ned til København til bruk på Østersjøflåten.

Propositio 3: Hvorledes hans ordre skulle innrettes som kommanderte i Østersjren:

1. å hindre på beste mate tilførslen til Wrangel (i Pommern),
2. om man skulle beta dem passen til lands eller vanns?

Det ville være meget godt at før man "brøtte" med de svenske, at man dem et stort slag kunne gi som umaken meriterte.

Error: Reference source not found
Propositio 4: Om posten eller correspondansen mellom Norge og Danmark .

Stattholderens (Gyldenløves) forslag lest: Om sommeren fra Fladstrand til enten Vesterrisør, Flekkerø, Mærdø eller Østerrisør etter som vinden blåute. Om vinteren fra Skagen til de samme

plasser. Vil kuns observeres, at visse menn blir satt til å åpne sekkene og ekspedere brevene til Bergen og Akershus.

Propositio 5: Om man ikke kunne gjøre noen skade på øyene enten ved å occupere eller å gjøre ravage: Gottland, Øsel, Øland, Rügen.

Jens Rodsten var ikke kjent. Markuor Rodsten fant det ikke rådelig for de 3 førstes vedkommende, men Rügen kunne nok tas.

Niels Juel var ikke kjent unntagen på Rügen, men denne måtte kunne tas. Curt Adelaer mente at man for å ta disse øyer måtte ha folk til å besette dem med, særlig på Rügen måtte man være forberedt på å møte den svenske arme.

Griffenfeld mente at dette var ting som den der kommanderte flåten fikk ha sin oppmerksomhet henvendt på og det kunne medtas i instruksen.

Den 28. juli var de høye herrer samlet igjen, og denne gang var det et meget vanskelig problem oppe til behandling. Man var enig om at Curt Adelaer, Niels Juel og Jens Rodsten skulle kommandere Østersjøflåten. Men hva skulle man gjøre med den hollandske kommandør Binckes som stilet meget høyt med hensyn til kommando? Dette var et meget ømfintlig spørsmål, som skulle komme til å volde store vanskeligheter under samarbeidet mellom fellesflåtens admiraler og de hovmodige hollendere, der ikke lett ga seg inn under hvilkensomhelst admirals kommando eller som ikke ville finne seg i som eskadresjef å vike i rang for fellesflåtens admiraler, selv om de selv fra sitt hjemland ikke bragte med seg høyere rang enn kommandørs.

Først ble det en hel diskusjon om hvorledes man rent formelt skulle behandle den vanskelige mann. En ville at han uten videre skulle få sin ordre, en at kongen skulle la ham vite sin vilje, en at man først skulle underhånden foreslå ham en ordning og så gi ordre. Så grep Griffenfeld inn og foreslo at han ble innkalt til admiralitetet, hvor han ble meddelt sin rang og hvor han skulle ha sin plass. Hvis han da nektet å godta dette, så fikk han prestere en annen forholdsordre fra Holland enn den han hittil hadde fremlagt.

Dermed var man enig om meddelelsesmåten og gikk over til å fastsette Modus Commendendi: Generaladmiral Curt Adelaer skulle være flåtesjef og sjef for sentrum med Binckes som sin viceadmiral.

Admiral Niels Juel skulle kommandere høyre fløy og admiral Jens Rodsten venstre fløy. Det var da meningen at de hollandske skip ikke skulle utgjøre noen særskilt eskadre, men inngå spredt i de 3 eskadrer. For, står det, "skjelme er bedst befunden at fordeles". Der gis den forklaring at viceadmiral kun er en funksjon og ingen grad, og da kongen ikke hadde noen sådan ved flåten tidligere, så skulle Binckes tildeles den første viceadmirals stilling og av egne og hollandske skip skulle der gjøre en mille som skulle kalles den kgl. flåte til Østersjøen.

Så diskuterte man mindre vesentlige ting som oppbringelse av andre makters handelsfartøyer og viste her stor forsiktighet overfor engelske fartøyer utstyrt med pass. Kun hvor det var mistanke om lurendreierier skulle der gripes inn og innhentes admiralitetets judicatur.

Men forsøket på å lure hollenderne ved å fordele skielmene i flaten falt fullstendig i fisk. Allerede neste dag er herrene sammen igjen. Binckes hadde vært innkalt til admiralitetet og behandlet etter Griffenfelds anvisning: men han hadde sagt plent nei. Han ville ha plass nr. 2 i flåten, altså etter flåtesjefen. Hva skulle man nå gjøre? Der falt enkelte kvasse ord. Jens Rodsten mente at H.M.s respekt ikke kunne tillate Binckes å contentere etter sine pretensjoner og M. Rodsten hevdet, at ville han føre admirals flagg, så måtte han da iallfall cedere H.M.s admiraler, selv om han vegret seg for å føre viceadmirals flagg. Niels Juel, hvis posisjon jo også var truet, sa ikke et ord.

Enden på det hele ble at Jens Rodsten med sin eskadre skulle forlegges til Sundet (Helsingør), Curt Adelaer ble flåtesjef, Niels Juel sjef for høyre fløy og Binckes sjef for venstre fløy av Østersjøflåten med tilføyelse om, at hvis en av H.M.s andre admiraler skulle komme til flaten, så måtte han cedere.

Garde sier at man i 1675 hadde vaklet mellom Niels Juel og den sykelige Adelaer da der skulle velges en anfører for flåten. Garde oppgir ikke kilder, og det kan ikke sees at der i arkivene finnes antydning om at noen sådan tanke har vært oppe. De senere begivenheter usannsynliggjør Gardes påstand. At Adelaer skulle ha vært sykkelig finner ikke støtte i noe som helst dokument.

Dernest ble det deliberert over og fattet beslutning om, at man skulle søke anledning til å tilføye de svenske et important coup. Videre ble det deliberert over og fattet beslutning om ikke å hasardere flåten uten at man så apparance til seir.

I overensstemmelse hermed ble denne dag instruks for Curt Adelaer utstedt.

4. august holdtes det siste møte, og denne gang gjaldt det instruks for Markuor Rodsten i hans egenskap av sjef for Vestersjøeskadren. Det ble reist det spørsmål om ikke admiralen skulle få i oppdrag å gå til angrep på Ny Elfsborg utenfor Gøteborg - "til hvad ende, på hvad måte?".

Jens Rodsten som var førstevoterende, mente at det skulle være vanskelig. Men Markuor Rodsten - som altså skulle føre eskadren mente det kunne gå an og man ville derved oppnå å salvare H.M.s skip og ruinere de svenske, men lang tid hadde han ikke å gjøre på. Niels Juel mente det ville være hasardiøst, og Curt Adelaer gikk hardt imot, idet han hevdet at det ville ta mange folk og "es wurde schrecklich zu maintainieren sein, aus den Lock kan man schrecklich auskommen". Jørgen Bielke: det skal være hasardiøst og råder ikke dertil. Kørbitz: consentit: når skansen var tatt skulle den dog gjøre god nytte mot fastlandet. Henrik Bielke: consentit, holdt det vanskelig. Griffenfeld mente at denne entreprise skulle være vanskelig og at intensjonen kun var å ruinere svensk skipsfart og det kunne lett gjennomføres. Tilslutt kom da prins Jørgen, der her som ellers sa: consentit. Markuor Rodsten fikk da sin instruks, slik som vi kjenner den fra før. Kongen stemte naturligvis ikke.

Endelig ble der behandlet småting som neppe hørte inn under denne høye forsamling, som hvilken orlogsmann først skulle hilse når han kom inn i havn, bestemmelser om kontrabande, reglement for kapere m. v.

Dette var siste møte som fins referert i protokollen: den er ikke akkurat imponerende, men er like fullt interessant.

Den 10. august innberetter le Maire at Østersjøflåten nå ligger og venter på vind for å komme gjennom Drogden og at generaladmiral Curt Adelaer som skal kommandere den, allerede har tatt avskjed med kongen for å gå ombord. Og den 14. august sier han at kongen dagen i forveien er reist til Holstein med stor tilfredshet, da han så sin flåte underveis til Østersjøen. Ved audiensen før avreisen hadde kongen likeoverfor le Maire ytret at han meget ønsket at de to hollandske orlogsfartøyer, som ennå manglet for å gjøre tallet fullt, tillikemed en brander og et mindre fartøy, snart måtte komme for å forsterke den danske flate foran Gøteborg. le Maire føyer til at de svenske har fått penger av Frankrike til å utruste en flåte med, og de gjør alt hva de kan for å bringe mange skip i sjøen, dels i Østersjøen, dels kryssende ved Skagen, og skulle det lykkes de svenske å få overmakten der og sperre passasjen til Kattegattet, så måtte hele den nederlandske handel på Østersjøen stå stille. Generaladmiral Curt Adelaer hadde vært hos ham og beroliget ham i så henseende og meddelt ham, at kongen foruten å sende en flåte til Østersjøen også ville sende noen skip til Kattegattet foran Gøteborg under admiral Rodsten. Den 18. august får da også Henrik Bielke av kongen ordre til å pressere på admiral Rodsten om snarest mulig å begi seg til Vestersjøen for å sperre de svenske inne i Gøteborg.

Curt Adelaer stakk altså i sjøen med flåten den 13. august. Han hadde foreløbig under seg 7 linjeskip av fellesflaten og 7 hollandske fartøyer. Han hadde heist sitt flagg på "Pr. Jørgen". Følgende fartøyer deltok: "Charlotte Amalie", "Christian IV", "Gyldenløve", "Fredericus Tertius", "Christiania" og "Neldebladet" (De sistnevnte fartøyer støtte dog til flåten først en måned etter avseilingen fra Kiøbenhavn.) Ifølge instruksjonen gikk hans fornemste oppgave ut på å hindre transport av tropper og proviant til de svenske besittelser i Tyskland. Skulle nå Gud gi sin lykke og velsignelse dertil, at den svenske transportflåte skulle falle ham i hendene, da skal han angripe og ta stort og smått: man må dog ikke amusere seg med å ta alt for smått fartøy, da det kan ta oppmerksomheten fra det større foretagende.

Som eskadresjefer har han altså Niels Juel og den hollandske kommandør, hvilken siste, "efterdi admiral Jens Rodsten udi Sundet behøvis", skal kommandere 3dje eskadre. Det var forøvrig svare til titler kommandør Binckes og hans offiserer var blitt utstyrt med. Selv har han fått admirals rang, dernest kommer viceadmiral Karseboom, viceadmiral Snelle, viceadmiral Bond, slik at det kun ble de 3 resterende fartøyers sjefer i eskadren som måtte nøye seg med kapteins grad.

Denne fordeling av fartøyer til østersjøen og Vestersjøen var kun en foreløbig fordeling, sålenge den svenske hovedflåte ikke var i sjøen. For en samlet opptreden av flåten hadde admiralitetet allerede i møte 6. mars 1675 truffet sine forholdsregler. Flåten skulle etter dette være organisert i 3 eskadrer med 10 fartøyer inkl. fregatter i hver eskadre. Hver eskadre hadde sin admiral (sentrum general-admiral), viceadmiral og schoutbynacht, slik at flåten altså i det hele hadde 9 flaggoffiserer. Til hver eskadre forutsattes å høre 4 brandere og andre småfartøyer, likesom det uttales at hver eskadre blir å forsterke med norske eller danske defensjonsskip.

I anledning av Binckes stilling som sjef for de hollandske fartøyer, sier Henrik Bielke i en skrivelse til kongen av 14. august at det synes at general-admiral Adelaer vil få med en vanskelig mann å gjøre. Han kjenner ham fra forrige krig og sier at admiral Opdam ofte beklaget seg over ham, og kommer med noen mystiske hentydninger som er vanskelig å lese og forstå. Det viste seg imidlertid at Curt Adelaer kom særdeles godt ut av det både med Binckes og de andre hollenderne. Den 29. september skriver han således til kongen, at siden de nå er ett corpus med hollenderne, så måtte de assistere hverandre på beste måte, og hollenderne gir uttrykk for den samme oppfatning.

"Ellers lader de sig udj alt huis (hva) ieg dennem til E.K.M.s tieniste commanderer gandske villig finde." Også senere gir han uttrykk for det samme.

Som sjef på "Christianus IV" tjenestgjorde Christian Bielke som for anledningen var meddelt schoutbynachts kommando. Vi har tidligere vært i berøring med denne mann: vi skal se litt nærmere på ham da han er en av de norske sjøoffiserer som har signalisert seg på en særdeles fremragende måte i fellesflåten. Han tilhørte også Austråt-etten og er født 8. februar 1645 på Saxlund (på Hedemarken) Hans far, oberstløytnant Hans Bielke, til Saxlund, var sønn av Otte Bielke til Lade (ved Trondhjem), som var en bror av Ove Bielke til Austråt. Dennes sønn var kansleren Jens Bielke til Austråt, og dennes sønn var altså riksadmiralen Henrik Bielke til Elingård. Henrik Bielke og Christian Bielke var altså tremenninger. Savel i omtale som ved titulatur i embedsskrivelser kaller Henrik Bielke ham imidlertid for sin fetter, en foreteelse som ikke er sjelden i de tider.

Første gang vi får føling med Christian Bielke, er da han i 1666 sammen med sin eldste bror Otte får tillatelse til å bli med Curt Adelaer på hans flaggskip "Middelburg" fra Holland til Kiøbenhavn. Otte (ikke Otto som Lind kaller ham) Bielke var antatt i Holland som løytnant på admiral de Ruyters anbefaling. Han hadde vært adelborst (sjøkadett) i den hollandske flåte før den annen engelske krig, og de Jonge omtaler ham med stor honnør som en av de kjente utlendinger som gjorde tjeneste i den ansette flåte. Han hadde så i 1665 vært med de Ruyter til Vest-India, ble i 1666 kaptein i fellesflåten og tjenestgjorde som sådan til han i 1672 ble forlenet med Vardøhus. Herunder hadde han som nevnt i 1667 fått i oppdrag å forsvare Island. At også Christian Bielke har fått sin utdanning i den hollandske flåte er sannsynligvis utenfor tvil. Han ble etter sin ankomst til Kiøbenhavn ansatt i fellesflåten og han gjorde en ekstraordinært flott karriere. I 1669 førte han - altså bare 24 år gammel - skipet "Mageløs" til Ost-India. En sådan reise var dengang noe av et eventyr. Fartøyet het egentlig "Gyldenløve" og var bygd på Hovedøen ved Christiania og var på 36 kanoner. Han hadde også under sin kommando "Havhesten". Først i august 1672 kom han tilbake og i 1675 finner vi ham altså i Curt Adelaers flåte som kaptein, men med schoutbynachts kommando - bare 30 år gammel. 1676 fikk han også offisiell utnevnelse til schoutbynacht og senere på året ble han utnevnt til viceadmiral. 1678 admiralitetsråd og i 1682 virkelig admiral. Det bør kanskje også nevnes at han i sitt annet ekteskap var gift med datter av riksadmiralen Henrik Bielke og 3dje gang med datter av generaladmiralløytnant Niels Juel, så det må vel sies at han også på dette område har skutt papegøyen. Da han inngikk det førstnevnte ekteskap, hadde han forøvrig vært virkelig admiral i 4 år, så det er ikke forbindelser som har hjulpet ham fram. Han er en av de flotteste norske sjøoffiserer i fellesflåten, og da han er mindre vel kjent fra tidligere historiebøker, skal vi følge hans virksomhet i denne framstilling. Chr. Bruun sier at Christian Bielke var dansk, men det er sikkert ikke så ondt ment overfor hollenderne kaller han alle nordmenn danske. Det er naturligvis nemt om enn noe historisk unøyaktig. Likeså unøyaktig er det selvsagt å si at Curt Adelaer var hollender, men det er vel heller ikke så farlig ment fra Chr. Bruuns side. Verre blir det kanskje når en mann som Edv. Holm sier at han var "halv hollender", Det kan da ha sin interesse å peke på at Curt Adelaer - i sin pure ungdom - har oppholdt seg i 4 år i Holland, hvor han har fått sin teoretiske såvel som sin praktiske utdanning. Men om en ungdom av idag studerer 4 år i Tyskland, vil vel neppe et normalt menneske kalle ham for halv eller hel tysker. Det er i venetiansk ikke i hollandsk - sjøkrigstjeneste Curt Adelaer har vunnet sin berømmelse. Og hvis vi nå skal tro Niels Juels biografer - som forøvrig også her beveger seg på usikker grunn og derfor i stor utstrekning må ty til gisninger - så har Niels Juel oppholdt seg hele 7 år i Holland altså adskillig lenger enn Curt Adelaer. Og når man så endelig tar i betraktning at Niels Juel endog er født utenfor Danmark, så torde det muligens være på sin plass å tilråde danske historieskribere noen varsomhet, når de skal forsøke på å frakjenne Curt Sivertsen Adelaer hans soleklare norske nasjonalitet.

Christian Bielke hadde helt fra våren 1675 av vært ute med sitt fartøy "Christianus IV". Den 1. mai får han ordre til å ta kommandoen over de utrustede fregatter og drive øvelser med disse mellom Kiøbenhavn og Sundet for å erfare fregattenes "seilads og maader, og folkene kontinuerlig i

sjømands exercitie at holde, i særdeleshet at de med støckene vel kan vite at omgås. Og når vinden ikke er god for sådan seilas, da skal han øve avdelingens offiserer i å seile gjennom Drogden slik at de blir vel kjent her, Møter han svenske orlogsfartøyer skal han optre etter siste fredsslutnings syvende punkt".

Flateavdelingene i østersjøen og Vestersjøen var altså beregnet på den "store krig". Ved siden herav skulle der også etableres en la guerre de course, og kongen skriver i den anledning den 18. august fra Rendsborg til Henrik Bielke og gir sine instruksjoner i så henseende, Stattholder Gyldenløve har fra Norge anmodet om å få seg tilstillet kaperbrever, og riksadmiralen får i oppdrag å utstede sådanne. Lignende patenter skal han også sende Marcus Giøe i England og Poul von Klingenberg i Holland. Han må herunder dra omsorg for at den nødvendige kausjon stilles. Da imidlertid Henrik Bielke gjør forestilling om at kausjon i rede penger ikke vil kunne påregnes av de fattige undersatter, gir kongen i brev av 21. august avkall på denne kausjon for undersåttenes vedkommende, men opprettholder den for de fremmede, for at de ikke skal ta seg større friheter enn fullmakten tilsteder. Han sender samtidig utkast til kaperbrev som Henrik Bielke skal utstede og undertegne, Disse kaperbrev går ut på at vedkommende ansettes som "ekstraordinær kaptein" og det tilsies ham at han kan "frit og ubehindret antaste og angripe" alle svenske og dem tilhørende skip, folk og gods samt alle som enten fra eller til Sverige eller svenske provinser seg akter hvor han dennem i apenbare øster- og Vestersjøen eller i fiendtlige havner kan antreffe. De må derimot ikke understå seg til å antaste egne undersatter og - betegnende nok - engelske skip. Dette gjeider absolutt. For de øvrige nøytrale skip gjelder bare den begrensning at alt som ikke er kontrabande er fritatt for molest. Det kan ikke sees at kaperiene har fått noen særlig utbredelse i denne krig - fra Bergen ble det iallfall utrustet noen; men disse bestemmelser gav iallfall anledning til kontroverser med hollenderne, som i det hele tatt forlangte uavkortet å fortsette sin handel på Sverige - til tross for sin deltagelse i krigen. Vi kommer senere tilbake til dette merkelige forhold.

Vi skal nå ved hjelp av Curt Adelaers korrespondanse forsøke å følge ham på hans orlogsferd, både for å fastslå begivenhetenes riktige forløp og for å få et bilde av mannens personlighet. Den 15. august er han under seil ved Bornholm og skriver til admiralitetet at han hadde forlatt Kiøbenhavn den 13. august. Til den svenske flåte har han ennå intet fornummet, men en engelsk skipper har fortalt ham at der ved Dalarø ligger klar 26 kapitalskip "efter hvilke jeg med smerte længes at de måtte os komme og besøge". Den hollandske kommandør Binckes har forlangt at 2 orlogsfartøyer skulle detasjeres for å konvoyere koffardiskip til Danzig. men dette hadde han protestert imot etter det han hadde hørt om den svenske flåte, men han hadde bestemt seg til å ledsage koffardiskipene med hele flåten samlet en 2 a 3 mil forbi Bornholm. Han er full av liv og forhåpning og sier i en etterskrift at "Prins Georg" -flaggskipet - seiler så sterkt og vel at 60 andre skip ei er dens like.

Det var dog ikke overalt at materiellet var i slik fin orden som ombord på flaggskipet. Schoutbynacht Claus Michelsen som hadde sitt flagg på "Fridericus III" sier i en skrivelse av 17. august til flåtesjefen at når han ikke har kunnet komme til flåten, så var det fordi skipet var ganske lekk så de vanskelig kan holde det på 2 pumper. Han hadde vært redd for at det skulle synke dagen i forveien, og "skonferseil" - (Skonferseil er ifølge opplysning fra Preben Holck det samme som storseil) - tør han ikke føre, da fartøyet er så rankt at det i så tilfelle straks ville løpe fullt av vann. Bougsprydet er så løst i vulingen at det går opp og ned, så de er kommet i sjøen med et ubrukelig skip. Blåser det litt hardt, ligger skipet over, så de må både balje og pumpe, men får det ikke lens. Curt Adelaer sender Michelsens brev til Henrik Bielke som formann i kommissariatet og sier i brev av 24. august at han selv har vært ombord og besett skipet og forundrer seg over at et skip i så slett tilstand har kunnet gå ut fra Holmen. Pumpestokken ved stormasten er ikke boret (!) o.s.v., og summa summarum er intet som det skal være, og han presummerer at det må være skipperens skyld.

I samme brev anfører han, at to av de skuter han har oppbragt har han utmontert og bemannet, for å sende dem opp til den Stockholmske skjærgard for observasjon av den svenske flåte.

Allerede nå var sykdommen begynt å grassere på flåten. Den 30. august innberetter Curt Adelaer til kongen at han har 80 mann syke og 9 mann døde på flåten. Blant de siste var schoutbynacht Claus Michelsen på "Fridericus III" (Claus Michelsen var fra Rostock) Det er dog ennå ingen fare på ferde, så han den 1. september kan skrive til kongen at han fremdeles - på grunn av dårlig vær - ligger med flåten ved Dornbusch og kan ikke komme noe sted, så han må vente fienden der, "forhåbendis Gud allermechtigste os løkkelig succes samt god victoir naadigst vil give, og er Gud ske lov en god Couragie udi flåden".

Men det er fremdeles intet å se til den svenske flåte, og den 3. september skriver han utålmodig til kongen og sier at alle disse innberetninger han har sendt kongen er basert på opplysninger fra skipperne, opplysninger som er sterkt varierende. Nå sist har han av en Wisbyskipper hørt, at den svenske hovedflåte skulle bestå av 30 skip og at den var ventendes i sjøen. Og når han ikke har etterkommet kongens ordre om å seile til Rostock, så er det fordi han daglig mottar disse varierende etterretninger om den svenske flåte, og han vil ikke gjerne kvittere sin post "på det de ikke skulde ha årsak å innbilde seg at vi for deres skyld var avveget". Men når de nå ikke kommer, så skal han med første gode vind etterkomme ordren.

Den 19. september ligger han til ankers 2 mil i sjøen ut for Warnemünde, og her mottok han en skrivelse fra kongen datert Dobran 15. september; og paraferent av Griffenfeld, en skrivelse som gir et godt bilde av den tillit han nød hos kongen og hans mektige kansler. Brevet begynner med å si at kongen fra tid til annen har mottatt hans innberetninger, hvorav han med fornøyelse har fornummet den gode tilstand flåten befinner seg i og han er med kjennskap til hans konduite og bekjente dexteritet forsikret om, at alt hva menneskelig forsiktighet kan avstedkomme av ham vil bli flittig iakt tatt. Men da der er flere ting som han vil overlegge med ham og hvorom han vil høre hans sjømannsmessige mening og da hans nærvær ved flåten er uomgjengelig nødvendig, så ber kongen om at admiral Niels Juel blir sendt til hovedkvarteret for at man på den måte kan få formidlet meningsutvekslinger flåten vedkommende. Men skulle han finne det vanskelig å unnvære Niels Juel, da kan han sende kaptein Christian Bielke, som nå som schoutbynacht kommanderer, og skulle han heller ikke unnvære ham, da en annen offiser "som du dyktig og bekvem befinner som god kunnskap og videnskap om disse poster har og ellers derhos sindig og fornuftig er at vi både av hannem all fornøden underretning har og han igjen dig vores mening og allting berette kunne". Av korrespondansen framgår at det var Niels Juel og Christian Bielke som ble benyttet i disse erinder til hovedkvarteret.

Den 17. september var 9 seilere blitt observert i østlig retning, og da det presumertes å være forbevakningen av den svenske flåte, ble det gjort klart til batalje. Det viste seg imidlertid å være blind alarm. Den 10. september var orlogsskipene "Christiania" (det tidligere norske defensjonsskip) og "Nellebladet" kommet til flåten, så Curt Adelaer nå hollenderne iberegnet - hadde 14 orlogsskip. Men ennå var han altså den svenske meget underlegen selv etter de minste av de oppgaver han hadde fått.

Den 23. september innberetter han til admiralitetet at de på den åpne ankerplass 2 1/2 mil ut for Warnemünde, har utstått en forferdelig storm av vest, hvorunder flere skip har mistet deres anker. Ombord på flaggskipet måtte tømmermennene hugge rytteren som utgjorde galjonsfiguren fra galjonen, da skipet på grunn av figurens svære vekt falt så tungt i sjøen og de var redd for at hele galjonen skulle gå, hvorved fokkemasten ville komme i stor fare. Forøvrig mener han at dersom svenskene ikke med den rådende lyse måne kommer ut, så vil han neppe i det hele tatt besøke ham dette år. Og nå begynner sykdommen å ta faretruende til. På flaggskipet har de 15 døde og 60 syke, på "Charlotte Amalie" 50 syke, "Christianus IV" likedan og således på de øvrige skip "etter advenant". Han frykter for at den vil tilta, for en stor del av folkene har så å si ikke klær på kroppen, Han har fått noen "combeiser" (?) og andre klær, men det forslår så lite. Det han først og fremst må ha er friske folk. De syke tør han ikke sende *opp* til Kiøbenhavn, for da ville alle kalle seg syke.

Den 27. september er han kommet til ankers ut for Witmund og skriver til admiralitetet at han har hatt 400 mann iland på Dornbusch. Befolkningen var flyktet over på Rügen, men hans folk hadde fått med seg endel kveg til fordeling på skipene til de syke, men det foreslo ingenting og det er ingen bedring å spore. Hva seg belanger den svenske flåte så vet de ingenting med sikkerhet. Noen sier at *de* var løpet ut, andre at de ennå ligger i Dalarø.

Hollenderne begynte å bli utalmodige over at det drog ut med hjemreisen, Man hadde forlenget passert den omforente tid og det begynte å skorte både på proviant og varegods. Koldt som det var, steg behovet for brenneved, og hollenderne måtte begynne å hugge opp sine tomme ølfat og reservespirer, Curt Adelaer hjalp dem ut av vanskelighetene og skriver den 29. september til kongen at han var blitt nødt til det, "thi vi nu ett corpus med dennem er. saa maa vi hinanden saa meget som mulig assistere - -. Ellers lader de sig udi alt hvad jeg dennem til E.K.M.s tjeneste kommanderer ganske villig finde". Så gjentar han atter at det gjør ham hjertelig ondt at han med svenskene ikke kan komme i noen rencontre "paa det jeg min skyldighet for E.K.M. kunde bevise og med Guds bistand en god victorie af dennem erlange". Som svar på en forespørsel om utsikten for en landstigning på Rügen sier han, at han ikke kan se noen avantagie i det, da kongen selv vet hvor svak flåtens soldatesque er og dessuten mange av dem er syke. Hertil kommer at de hollandske skip ikke har soldater ombord, kun matroser som er gitt noen musketeksersis. hva der kan være bra nok til sjøs, men til lands vil de ikke kunne holde tropp.

Under alt dette sitter Henrik Bielke i Kiøbenhavn som den eneste gjenværende sjøoffiser i admiralitetet og som leder av kommissariatet og har den overordentlig vanskelige stilling under de mest fortvilte pengevanskeligheter å skulle skaffe folk og utrustning til flåten. Hertil kom at han var medlem av regjeringen i Kiøbenhavn, som i kongens fravær måtte opptre selvstendig. Stattholder Jørgen Bielke (riksadmiralens bror) skulle være førstemann, sammenkalle rådet og ta alle endelige bestemmelser, men han var - sier A. D. Jørgensen - ikke stillingen voksen, og Henrik Bielke tiltok seg derfor en selvstendig myndighet over flåten og sjøforsvaret. Jørgensen sier at Henrik Bielke tilhørte Griffenfelds nære venner og at dennes datter Charlotte Amalia, under Griffenfelds fravær i Tyskland i 1675, bodde hos riksadmiralen.

Samarbeidet mellom Henrik Bielke og Curt Adelaer synes å ha vært særdeles godt, tilsatt med riksadmiralens høye respekt for sin berømte kollega. "Høyædle og Velbaarne Herre, stedse ærede kiære collega", slik begynner gjerne Henrik Bielke admiralitets brev til Curt Adelaer. Og utenpåskriften er like pompøs: H.K.M.s til Danmark, Norge etc. høybetroede Generaladmiral, hr. Cort Sifuersen Adelaer til Bradsberg og Giemsøe kloster, nu commanderende høystbemeldte H.K.M.s flaade udi Østersøen. Adresse: Østersøen. Da sistnevnte hadde heist sitt flagg på "Prins Jørgen", skriver riksadmiralen til ham og forsikrer hs. excell. om at alt hva gjøres kan skal bli gjort for å skaffe folk. "Uti så måte". sier han, "forhåper jeg å skulle late se, at jeg er H.K.M. en tro mann og Ed. Excell. efter gjorde tilsagn i alle mulige måter vil assistere, hvortil Ed, Excell. sig og fullkommen må forlate". Men han mangler penger, og 4. oktober skriver han til sekretær Meier (hos kongen i Tyskland) og sier at en vogn lastet med proviant er sendt til kongen i hertugdømmene og tilføyer: "so hatte ich doch viel lieber gesehen und gewünschet dass sie mit gute Ducaten od. Reichsthaler hatten möchten angefullet sein gewesen" (!) .

Men nå begynte sykdommen på flåten å bli foruroligende. Den 1. oktober - han var da forseilt til Jasmund - skriver Curt Adelaer til admiralitetet og sier at den er sterkt tiltatt og at all flid som anvendes for å stanse den, intet hjelper. "Saa er min tjenstlige begier at de høie herrer deres ytterste devoir vil employere at vi med friske folk kan vorde providert", sier han. Det er en meget smittsom sykdom, fortsetter han, som er så streng at når de bare har ligget en eneste dag, så er de så kraftløse at de ikke kan røre et lem, og mange blir besatt av stort raseri. Hvis han ikke med det aller første blir providert, blir han tvunget til å seile til Stevns for 5 à 6 dager. for der å forvente friske folk. "Gud vet det er en stor sorg". På "Christianus IV" er 150 syke, på "Charlotte" 100, på flaggskipet 96, på "Christiania" 50 og på "Fridericus III" 140 og de andre skip etter advenant 70,

80 og 90 syke, og de dør temmelig fort bort, og de som noenledes kommer tilrette, hos dem er ikke så megen kraft at de et taug kan anrøre, og flere faller daglig inn. De unge folk fra Danmark og Norge som først er angrepet, inficerer alle de andre. Dersom dette skal kontinuere, så vil de neppe kunne regjere sine skip. Det forundrer ham at på de sist ankomne skip blir like så mange syke som på de andre og det er bedrøvelig å høre, sier han, hvorledes skipssjefene derover allesammen lammenterer. "Der vorder sagt at svenskene i år ei utkommer. Dette med stor hast stuttem knøbing".

Til kongen skriver han den 4. oktober og sier at all ting ved flåten ennå Gud skje lov er vel, når unntas at sykdommen daglig tiltar. Admiral Niels Juel og de eldre offiserer sier, at i den siste krig med svenskene grasserte akkurat lignende sykdom blant de nye folk. Sykdommen viser en "specie av strinkler", for når de er døde kommer en hel del flekker på deres legemer. "Og ved Gud. at det mig hjertelig fortryder at jeg E.K.M. ingen bedre tidning kan advisere". Han vil gå under Stevns "ti E.K.M.s flates konservasjon må for all ting vel observeres". En lybsk skipper som kommer fra Gottland meddeler at det ble sagt at de svenske ikke ville eller kunne komme ut med deres flåte da de manglet folk, men man kan derav intet sikkert slutte. Det hadde vært hans plan med flåten å krysse mellom Jasmund og Ysted, men med den fremskredne årstid med sterke stormer tør han ikke risikere det uten friske folk, for han frykter for ikke å kunne håndtere skipene med dem han har. For alt hva de gjør og hva remedier de bruker med medikamenter og dagligen røkning av skipene med wieroock, enebær og krutt, så hjelper det dog intet.

Den 6. oktober er han gått til ankers med flåten ute i Østersjøen mellom Møen og Dornbusch, en foranstaltning av sjømannsmessig art som bryter med alt det tilvante i disse farvann, men som viste seg å være formålstjenlig. Herfra skriver han til admiralitetet og melder om stadig tiltagen av sykdommen. "Gud nådeligen bevare denne flåte fra smittsom sykdom". Han har fra Griffenfeld fått beskjed om at kongen har bestemt at flåten skal provideres for ennå en måned. "Gud nådeligen bevare oss for storm og uvær". Hollenderne begynner også å rake opp for proviant, og han må assistere dem for å holde på dem, for skulle de forlate ham, så var han alt for svak til å gjøre fienden resistanse.

Henrik Bielke på sin side har gjort hva gjøres kunne for å skaffe folk. Den 5. oktober skriver han til flåtesjefen at han sender orlogsskipet "Enighed" med lutter friske folk som nylig er kommet fra Holland. Det overlates til admiralen selv å avgjøre om han vil beholde fartøyet eller ei.

Under disse vanskelige forhold får han den 11. oktober med den norske postgaljot express bud fra riksadmiralen om, at man hadde sikker kunnskap om at den svenske flåte var stukket i sjøen og i kommandør Binckes brevpakke som Curt Adelaer, etter riksadmiralens uttrykkelige ordre, personlig overrakte kommandøren med krav om selv å få være tilstede under dens åpning, lå en meddelelse fra den hollandske resident i Kiøbenhavn, le Maire. om at han fra den hollandske resident i Stockholm hadde fått melding om at svenskene lå ferdig med 42 orlogsskip for med første gode vind å stikke i sjøen. Av disse var 24 av kronens skip og resten kompaniskip (defensjonsskip). Meldingen gikk videre ut på at flåten hadde ombord 10.000 mann som skulle overføres til Pommern.

Curt Adelaer sto nå overfor en vanskelig situasjon - med en flåte som i tallmessig henseende var motstanderen meget underlegen og som var herjet av pest, der for enkelte fartøyers vedkommende satte halvparten av besetningen ut av spillet. Men det verste av alt var kanskje at han selv på dette tidspunkt var blitt angrepet av den deprimerende sykdom. I sin skrivelse til admiralitetet av 11. oktober sier han da også, at hvis man virkelig kan regne med den svenske flåtes opptreden i sjøen, så vil de høyædle herrer selv considerere hva makt han har å resistere dem med og han har de høyedle herrer noksom derom adviseret og advaret, så og K. M. Men dersom de høyedle herrer ham ikkuns med friske folk vil providere så skal han med fienden noksom disputere, og det haster hvis det ikke skal bli for sent. "Jeg tviler ej at Gud allermektigste oss jo med en god victorie vel-signer." Men sykdommen tiltar. På "Christianus IV" er siden 6. oktober 7 mann døde og 30 nye

angrepet av sykdommen. På "Nellebladet" er 100 syke og praktisk talt alle offiserer, hvilket meget elendig er. "Gud nådeligen helbrede dennem igjen." Han ber også om å få sendt noen styrmenn fra Costi (Kiøbenhavn), da omtrent alle styrmenn er døde. Som etterskrift anfører han at da Islands- og Spaniafarerne nå for en stor del er hjemkommet, så kunne fra de skip en 7 å 800 mann presses til H.K.M.s tjeneste, og det ville være gjort på en 2 å 3 dagers tid, og der må ikke gjelde noen persons anseelse.

Følgende dag, den 12., skriver han til kongen og sier at de i 3 samfulle dager har redet av en sterk vestenstorm, hvorunder 5 hollandske skip har mistet deres anker uten håp om å få dem tilbake: 3 av dem er drevet så langt unna, at man neppe kan se dem, og hele flåten har under stormen vært i drift. "Gud nådeligen bevare H.K.M.s flate for uvær." Her ser vi altså den store sjømannsmessige fordel av å ha flåten ankret ute i sjøen, hvorved den farlige legerval unngås. Intet fartøy gikk tapt og ingen vesentlige havarier inntraff. I rapporten til admiralitetet sier han, at både hans eget og Niels Juels flaggskip har fått knust sine ror under stormen. I denne forbindelse kan det ha sin interesse å peke på at Curt Adelaer i skrivelse av 6. oktober til Henrik Bielke sier, at han til de fartøyer som han sendte på blokadetjeneste ut for Wismar, hadde utstedt den instruks at de i godt vær skulle holde det gående under seil, mens de i hårdt vær skulle ankre ute i sjøen.

Curt Adelaer sier videre til kongen, at de i krigsråd etter god deliberasjon har for godt eraktet, at de allerunderdanigst og skyldigst skal fortsette med å gjøre alt hva menneskelig og mulig er til H.K.M.s tjeneste og søke å tilføye fienden all mulig skade. For å oppnå dette har de besluttet å gå til Stevns, hvor de kan få satt sine syke folk i land og hurtigst mulig få friske folk fra Kiøbenhavn. Han fremholder også her nødvendigheten av å presse folk "og må jernet nu smies mens det er varmt. Dersom vi friske folk bekommer, så tviler jeg ei at vi fienden noksom motstand skal gjøre. Jeg formoder allerunderdanigst at E.K.M. min dristige erindring i nåde optager, eftersom jeg det ei gjør at være for fienden befryktet. men E.K.M.s flåtes gagn og bedste allerskyldigst å observere. Gud vet at det mig hjertelig fortryder at flåten uti så slett tilstand med folket er, hvor av de nye matroser allene årsag er som de andre pesteret har."

Endelig peker Curt Adelaer i denne skrivelse på, at de skip som ligger i Kiøbenhavn og i Sundet ikke der noen synderlig nytte kan gjøre og at de derfor under de foreliggende alvorlige omstendigheter bør conjugere seg med ham. Man skulle jo tro at den farlige situasjon som meddelelsen om den svenske hovedflåtes opptreden i sjøen hadde skapt, måtte tilsi en konsentrasjon i Østersjøen av alt fartøysmateriell som kunne skaffes - ikke bare fra Kiøbenhavn og Sundet, men endog fra blokadestyrken foran Gøteborg, Vi gjenkaller i denne forbindelse i erindringen den merkelige begrunnelse for forlegningen av Jens Rodstens eskadre til Sundet. Den slags hensyn måtte nå settes tilside. Men saken var den, at både Jens Rodstens eskadre i Sundet og Markuor Rodstens eskadre foran Gøteborg tjente reelle formål. Vi har under avsnittet Gyldenløvefeiden behandlet Rodstens stadige fremholden av den farlige situasjon hvori hans eskadre befant seg, ikke bare fordi den svenske styrke i Gøteborg i og for seg var ham nesten bastant, men særlig fordi der gikk sterke rykter om at man hver dag kunne vente svenske kompaniskip (defensjonsskip), utrustet og bemannet i England. Han bad derfor om forsterkning. Denne fikk han ikke, men situasjonen bandt på den annen side Markuor Rodstens eskadre til Gøteborg og Jens Rodstens eskadre til Sundet, slik at det var forbundet med store betenkeligheter å sende dem sydover til Curt Adelaer.

Det faktiske forhold var nemlig, at dette med de svenske fartøyer fra England innebar en realitet, og den hadde medført diplomatiske henvendelser fra dansk side for å forsøke å hindre planens iverksettelse. Vi kan konstatere dette gjennom en skriftveksel mellom Griffenfeld og riksadmiralen. I skrivelse av 13. oktober sier Griffenfeld at han ikke noksom kan berømme den iver og zele som den engelske resident udi alle occasioner lar se for H.M. og hans interesse, og riksadmiralen kan ha usigelig stor nytte og gagn av ham, bade i den ene og den annen retning, og han vedlegger en kopi av en skrivelse av 21. september fra den engelske utenrikssekretær Sir Joseph Williamson til den engelske resident i Helsingør Sir John Paull. I nevnte brev heter det, at hva angår ryktene

om den svenske baron Horns reise til England, sa er forholdet det at denne herre først for 10 dager siden var ankommet til England og først for et par dager siden hadde hatt sin første audiens, "så hittildags har man ej egentlig kunnet få hans erinde å vite, ej heller har det vært sikker kunnskap om hva det var". Men når ryktene går om at H.M. ville sende folk og skip, svenskene til secours. da hadde sekretæren befaling av H.M. til å la residenten vite, at der ikke var det ringeste tegn til sådant. H.M. kongen av England er langt fra å ville gjøre noe som kunne bringe ham fra å være en mediateur til å bli en interessent eller prinsipal i krigen mellom de nordiske kroner. Og så føyes det smidig til, at H.M. er glad over å fornemme den store omsorg som fra dansk side vises overfor den engelske handel og skipsfart. "en ting der meget høit importerer H.M.s undersatter udi disse tiders conjuncturer".

Av en likeledes vedlagt skrivelse av 24. oktober fra utenrikssekretæren fremgår, at de rykter som det var tale om, gikk ut på at Horn var i ferd med å utruste 11 svenske orlogsfartøyer og at England tillot dette og endog lot dem få verve mannskap og låne engelske skib.

Disse forsikringer om det uriktige i ryktene høres jo tiltalende ut og hadde øyensynlig beroliget Griffenfeld fullstendig. Riksadmiralen hadde imidlertid på egen hånd undersøkt forholdet, og her var ikke bildet fullt så lyst. Henrik Bielke hadde nemlig gjennom den engelske residents sekretær stillet det spørsmål, hvorledes det forholdt seg med de verserende rykter. I skrivelse av 10. september sier residenten som svar, at det ikke er annet enn de svenskes eget spargement og at det derfor ikke kan ansees som trolig. Men så føyer han til, at hvis de (svenskene) vil bringe deres egne skip som ligger der hjem, så kan ikke dette hindres fra engelsk hold, og han innrømmer at det dreier seg om 11 svenske fartøyer.

Men dette var jo en direkte innrømmelse av at ryktet talte sant, og Henrik Bielke måtte ved sine disposisjoner regne med disse fartøyer, og for Rodsten foran Gøteborg var de en stadig trusel. Som tidligere anført kom der dette år kun ett fartøy på 36 kanoner over fra England, og det slapp uantastet inn til Gøteborg, men som det framgår av framstillingen i avsnittet om Gyldenløvefeiden, spilte fartøyene en særdeles stor rolle i 1676. Riktignok kom der bare 5 stykker av dem, som alle sammen slapp uantastet inn til Gøteborg, men dette var på den annen side tilstrekkelig til å gjøre Rodstens eskadre underlegen. Engelskmennenes varme forsikringer om ikke å ville yde svenskene noe hjelp ved fartøyenes utrustning viste seg også å være hære tomme ord. Det viste seg at de ikke alene hadde fått all mulig støtte til utrustning og bemanning av fartøyene, men de hadde endog med seg 1800 tønner krutt til forsyning av den svenske hovedflåte. Griffenfeld hadde således denne gang latt seg besnære av engelskmennenes vakre ord.

For Henrik Bielke, som satt i Kiøbenhavn og hver dag ble bombardert fra alle hold med krav om forsterkninger av personell og materiell, ble situasjonen etterhvert uholdbar, slik som eneveldet artet seg med nødvendigheten av å forelegge kongen til approbasjon selv mindre betydelige saker. Han var derfor begynt i brev etter brev å påvirke rikskansler Griffenfeld i retning av en større frihet i sine disposisjoner. Kongen svarer på disse gjentatte henvendelser den 15. oktober fra Damgarten. Henrik Beilkes anmodning hadde gått ut på at han udi hastig forefallende occasjon som ikke så snart kunne få kgl. resolusjon etter foregaende deliberasjon, med de i Kiøbenhavn værende høye geheimeråder kunne gjøre og late som han fant gavnlige og fornødent til tjenestens befordring. Det var en dristig tanke under et enevelde, og kongen sier da også at han *ikke* kan innse at han er så langt borte fra sine riker og lande, at han jo snart nok vil kunne avgjøre saken. "Så lade Vi os dog din forsigtighed og omhyggelighed herudi befalde: og er Vi derfor allernaadigst tilfreds, at dersom noget forefalde skulde, som du til Vores paa en eller anden steder i Øster- eller Vestersøen udkommanderede flaaeters forsterkning, gavn og bedste tjenlig og uforbigjængelig at være eragte skulde - helst nu du efter de dig forekomne beretninger formener den svenske flaaete nok endnu temmelig considerabel at torde udkomme og de i England udrustede svenske fartøier daglig forventes" -så overlates det til ham etter deliberasjon med de andre ministre å gjøre som han finner gavnligst for flatens konservasjon og tjenestens befordring.

Denne skrivelse er sannsynligvis ikke kommet riksadmiralen i hende. da situasjonen den 19. oktober var blitt så prekær, at han besluttet å handle uten å avvente kongens avgjørelse. Dette førte til et voldsomt sammenstøt i rådstuen, hvor Henrik Bielke sto alene på den ene side mot stattholderen Jørgen Bielke (altså hans bror) og de andre regjeringsmedlemmer på den annen side. Henrik Bielke ville sende begge Rodstener med sine eskadrer til Curt Adelaers forsterkning. Jørgen Bielke satte seg bestemt mot dette, da kongens ordre uttrykkelig forbød de derværende geheimeråder å beslutte noe som helst. Henrik Bielke ga tross denne motstand ordre til hovedflåtens forsterkning som nevnt.

Men samme dag skrev begge brødrene til kongen - den ene, riksadmiralen, for å få kongens tilslutning til hva han hadde gjort, den annen for å nedkalle kongens vrede over en selvrådig riksadmiral. Men det gikk her som det pleiet å gå: Henrik Bielke fikk rett. Kongens brev av 25. oktober til Henrik Bielke er karakteristisk, for så vidt som det atter igjen viser den overordentlig store innflytelse han hadde i sjømilitære spørsmål. Det er kanskje også på sin plass å understreke at foreteelsen slår fast den ting, at Henrik Bielke så langt fra som påstått, var så gammel og avfeldig, at han ikke lenger tellet.

Kongen framholder først at det synes ham som begge de motstridende meninger er plausible og bygger på argumenter og motiver som ikke er å forkaste, og han finner allernådigst behag i den omhyggelighet som begge hver på sin måte til tjenestens befordring lar komme til syne. "Kunde dog alligevel ikke andet end din mening fornemmelig befalde, helst efterdi forfarenheten det noksom lært haver, at når man vil være såsom alle vegne, man ingensteds noget rett utretter, men setter sig i fare overalt at tage både spot og skade. Og holder det derfor rådeligst at hovedverket i sig selv rett angripes og i sa mate best at være at dersom den svenske flåte befrygtes endnu sa sterk at skulde utkomme, du da Vores under gen.adm. Adelaers kommando værende flåte med Vores admiraler Markour og Jens Rodstens underhavende eskadrer således forsterker, at den nest Guds kraftige hjælp og bistand - uti hvis hånd det alene står at give seiren til hvem han vil - den svenske utkommende flåte voksen kan være."

Det er en interessant tilslutning til Curt Adelaers og Henrik Bielkes klare strategi, Det ble for øvrig ikke siste gang Henrik Bielke kom i uoverensstemmelse med sin bror Jørgen Bielke. Etter flatens hjemkomst dette år var pengemangelen særlig stor, og da det gjaldt underhold av de vervede sjøfolk, røk de to brødre sammen i en voldsom strid, hvorunder riksadmiralen overfusset stattholderen på det groveste. Henrik Bielke tok seg dog snart igjen og man tok spørsmålet opp til rolig drøftelse.

Curt Adelaer lå den 18. oktober ennu til ankers ute i Østersjøen. Han gir denne dag overfor admiralitetet uttrykk for et mere optimistisk syn på sykdommens forløp. Men nå er det hollenderne som gjør bråk igjen. Kommandør Binckes hevder - og med rette - at selv den prolongerte tid nå var avløpet og han forlanger med sin avdeling å få seile til Danzig for der å avhente de hollandske koffardiskip og konvoyere dem hjem. Curt Adelaer sier til kongen i sin skrivelse av 18. oktober, at det her er store økonomiske interesser som står på spill. Kan ikke koffardiflåten komme avsted i nær framtid, så risikerer den å bli overrasket av isen, og da det her dreier seg om verdier til 70 tønner gull, er det forståelig at Binckes går hardt på. Curt Adelaer har imidlertid nektet å gå med på dette og hevdet at så lenge kongen vil holde flåten i sjøen, så lenge må også hollenderne bli. "Ellers har de hit inntil meget obedient vært uti alt hvad jeg dennem til E.K.M.s tjeneste commenderet har." Han føyer til at det er meget perikuløst så sent på året å ligge med de store skip til ankers ute i Østersjøen. for ved all slags vind går der en hul og svær sjø. Han er nok oppmerksom på at flaten tidligere har vært ute enda senere på året, men den har alltid oppholdt seg i Beltene hvor sjøen ikke går så hul og hvor de kan finne en opperval som ankerplass, hva man ikke kan i Østersjøen. (Det siktes her til Henrik Bielkes tokt i 1657.) Når han allikevel blir liggende hvor han ligger, er det for å ta vare på den svenske flåte, om den kommer dit ned, og for å hindre troppetransporten til Wismar. Å ankre nærmere under land tør han ikke på denne årstid, da det kunne medføre tapet av hele flåten.

Vi må også se på hvorledes man i hovedkvarteret i Rostock så på situasjonen etter de rapporter som forelå fra Curt Adelaer og Henrik Bielke. Det er Curt Adelaers alarmerende skrivelse av 12. oktober som er utgangspunktet for kongens skrivelse til generaladmiralen av 18. oktober. Kongen gir uttrykk for ønsket om at flåten fremdeles holder sjøen, da det er å presumere, at hvis den svenske flåte skulle komme i sjøen, den da ville kunne betjene seg av denne måneds lyse netter. Ikke desto mindre medgir han, hvis generaladmiralen formedelst den på flaten tiltagende sykdom ikke finner seg sterk nok til å våge et slag med den svenske flåte om den skulle komme ut, det riktige i at han etter avholdt deliberasjon og krigsråd gjør det som til flatens konservasjon i så måte tjenligst befines. Men skulle det finnes nødvendig å gå tilbake, var det kanskje like godt å gå til Kiøbenhavn for å få nytt mannskap, men han overlater til flåtesjefen å avgjøre dette "vel forsikret i alle måter såvel om din forfarenhet som om din troskap, flid og vindskipelighet. Dette dog ville Vi derhos erindre, at såsom Vi nu efter fullført desse in udi Pommern, hvor vi den svenske arme udi festningene har innjaget og resten derav tvunget til den ø Rugen sig at retirere, akter nest Guds bistand staden Wismar at beleire og fil den ende nu med vores ganske arme derhen rykker, da, dersom vi for bemeldte arsaks skyld ikke av den ganske flåte til dette desse in at fullføre skulde kunde secunderes, ville Vi dog vove det og er Vores allernådigste villie og befaling at du, foruten hvad fartøi du har beordret at krysse for Wismar, ennu 4 eller 5 av de letteste og best beseilede fregatter straks beordrer sig til Wismar at begive og den til vands således blokkere, at ingen secours eller tilførsel innkomme kan og al kommunikasjon tilsjø avskåret vorder og så med resten av flaten dig tilbake igjen forføier spargerende overalt at du akter at ta friske folk inn, dra admiral Jens Rodsten med sin flåte til dig og så straks komme herut på disse kyster igjen, hvilket rykte du med all mulig flid og adresse således har at utsprede. at de svenske derved kunde holdes i alarm og derover avskrekkes fra å vove noen videre transport av deres tropper iår til Pommern. Kunde du og i god maner lage det slik, at de kom i frykt og apprehension likesom du hadde i sinde at gjøre landgang i Skåne og der folk iland at kaste, var det sa meget des bedre, hvilket Vi alt sammen din egen dexteritet videre vil ha henstillet."

Det er klart at flåtens ukampdyktighet kom kongen meget på tverke i hans operasjonsplaner, som nå begynte å utvikle seg helt strålende. Skuffelsen herover kommer da også sterkt fram i hans skrivelse av 19. oktober til Henrik Bielke, hvor han vedlegger en kopi av skrivelsen til Curt Adelaer. "Vi er dog ikke litet bekymret," heter det, "at dersom den svenske flåte så sterk skulde utkomme og ingen mostand finne, men i så måte spille mester i sjøen, hvorved både Wismar og Pommern torde vorder undsatt og i så måte våres arbeide, umake og bekostning forgjeves, de fregatter som holder Wismar blokert gått tapt og vi endelig med liten reputasjon forårsaket at opheve beleiringen." Han skulle derfor gjerne ønsket, at flaten, etter å ha fått nytt mannskap og etter å være forsterket med Jens Rodstens eskadre, igjen gikk i sjøen for ved sin blotte nærværelse å holde de svenske i havn eller hvis dette ikke lykkedes da i Herrens navn å våge et slag med dem. For han ville helt ugjerne trekke seg tilbake med uforrettet sak. Men er ikke dette praktikabelt, så får det som er nødvendig skje "vel vitende, at som Vi ikke mange flåter har, den vi nu nest Guds bistand så vidt tilveiebragt har med så mangen des større varlighet og forsiktighet vil menageres og conserveres".

Den 22. oktober letter Curt Adelaer og seiler opp til Stevns, hvorfra han skriver både til kongen og til admiralitetet og beretter at han av en hamburgerskipper som kommer fra Stockhohn, hadde fått beskjed om at den svenske flåte den 9. oktober var stukket i sjøen, 54 seilere i det hele, hvorav 44 orlogsskip, og at der var 9000 mann tropper ombord. Han sender schoutbynacht Christian Bielke opp til Kiøbenhavn for muntlig å forelegge admiralitetet situasjonen og forklare nødvendigheten av å få friske folk, hvis de skal kunne møte fienden. Den bedring i sykdommen som han hadde håpet på for et par dager siden, hadde dessverre vist seg ikke å være virkelig, og han tror derfor at krigsrådet vil resolve å gå til Kiøbenhavn for å få friske folk og forene seg med de derværende fartøyer og så gå ut igjen.

Det kan i denne forbindelse ha sin interesse å peke på en lignende situasjon som oppsto under Kalmarkrigen. Admiral Ulfeldt som kommanderte en flåte på 21 orlogsskip, førte - da sykdommen tok overhånd - hele styrken til Kiøbenhavn, hvor han ankom den 30. juli 1612. Der fantes da ombord ikke mange som kunne delta i fartøyenes manøvrering. Så snart flåten var kommet inn, stengtes Kiøbenhavns bommer og porter, alle mann ble sendt i land, fartøyene grundig rengjort og desinfisert og friskt mannskap sendt ombord, hvorpå Ulfeldt snarest mulig opptok sin virksomhet i Østersjøen. Men dette fant altså overledelsen ikke å kunne gå med på ved denne leilighet.

Og til Griffenfeld skriver Curt Adelaer følgende dag og sier at han er hjertelig bedrøvet for at han på grunn av fiendens store overmakt blir nødt til å kvittere sjøen, "hvilket jeg endnu aldrig tilforn har gjort, men ikke aktet, om enskjønt min fiende var tre ganger så sterk som jeg, så har Gud mig dog alle tider med en god Victoria velsignet. Hollenderne hadde ingen lyst sådan stor makt å attackere. Dersom vi ikkuns 18 à 19 skib hadde med 6 brandere. med friske og erfarne folk vel besatt, så har jeg noksom resolveret dennem å imotstå og med Guds hjelp tvilte jeg ikke, at vi jo en god Victoria erlange skulde." Han sier videre at han ikke tror noe på, at der på de svenske orlogsskip er så mange soldater embarkert som det foregis og dersom de vil vage eventyret på denne årstid med å sette dem i land enten på Rugen eller ved Wismar, så tror han ikke at de kan landsette mere enn 4000 mann, da de selv må ha en hel del som besetning på deres flåte.

Men riksadmiralen var altså blitt sterkt presset både fra Curt Adelaer i Østersjøen og fra Markuor Rodsten ved Gøteborg og han hadde som nevnt tatt sitt standpunkt. Den 22. oktober skriver han til Curt Adelaer og sier at "Hs. Excell. virkelig må tro og forlate sig på at det er gjort hvad gjøres kunde for å hverve folk, men uten resultat. Og hvad forsterkning av skib angår, så var det en så alvorlig sak at han hadde funnet å måtte gi efter for hans krav og hadde beordret begge Rodstener (altså både styrken ved Gøteborg og den i Sundet) til å seile ned til hans forsterkning. Dog ei til annen ende enn å gjøre fienden ombrage, men sig ei med dennem engagere, med mindre admiralen fikk nærmere ordre fra kongen derom. Han skulle alene optre defensive og legge sig på et så fordelaktig sted, at han i alle tilfelle kunde trekke sig tilbake, eftersom han selv best vet hvor høi angelegent det var at flåten vorder konservert." Som etterskrift anfører han, at "han med stor forundring har lest og fornummet kommandør Binckes urimelige forslag, særlig nu da den svenske flåte var i sjøen. sa man skulde tro at der noe annet derunder stikker. Vi vil dog formode," slutter riksadmiralen, "at resident la Maire, som var reist ned til flaten, hannem vel til bedre raison fører."

Kommandør Binckes anmodning om å få låne endel av fellesflatens fartøyer, for sammen med de hollandske å konvoyere de hollandske koffardifartøyer hjem fra Danzig, hadde også vakt bestyrtelse. Den 22. oktober skriver riksadmiralen til Curt Adelaer og sier at Wismars erobring og egen flåtes konservasjon er ham mere om å gjøre enn alle hollandske koffardiskips sikkerhet. Generaladmiralen skal på kongens vegne tilkjennegi kommandør Binckes dette og hvis han allikevel mot all forutsetning skulle separere seg fra flåten, skulle det falle ham helt tungt å svare for alle de inconvenientier og skadelige, ja farlige konsekvenser som siden derav ville følge. Og videre skal han forklare den hollandske eskadresjef, at alle de hollandske for Danzig liggende koffardiskip finner den største beskyttelse i opprettholdelsen av konjunksjonen av hans egen eskadre med kongens flate, hvorav den svenske flåte ganske holdes inne og hindres fra å løpe ut eller om den allikevel skulle komme ut - ville bli slått. Under slike omstendigheter behøvet koffardiflåten ikke noen konvoy, for saken var den, at ville man forsøke å ta vare på alt og alle vegne, så fikk man intet sted noe utrettet, men kom i fare for overalt å få spott og skade til disse persvasjoner. Men samtidig skal han på kongens vegne forsikre hollenderne om, at hvis han til det algemene bestes befordring vil la seg finne villig og redebøn og la dette komme fram i sine rapporter til generalstatene, så skal man vite med all nåde kongelig å erkjenne og belønne ham herfor, hvorom rikskansleren, greven av Griffenfeld, direkte vil tilskrive kommandøren.

Curt Adelaer har nå holdt krigsråd og skriver 23. oktober til kongen, at vel har krigsrådet resolvert at flåten skal begi seg til Kiøbenhavn, men da han har funnet ut at fienden skulle gloriere dersom han for hans skyld kvitterte sjøen, så har han resolvert å bli liggende under Stevns for å

hevde kongens respekt, og dersom han blir angrepet der, har han en fordelaktig stilling hvis bare hollenderne vil bli, ti de lamenterer hver dag over at årets sesong er forbi, så at det er perikuløst å forbli i sjøen med de store skip. En hollandsk skipper har fortalt, at han under Gottland hadde sett fartøyer av den svenske flåte. Curt Adelaer mener, at hvis de har vært i sjøen under den svære storm som han selv hadde redet av, så er vel en del av deres skip ruinert, etter som de ikke vel med redskap og befarent folk er providert. Det sies også at de på siden av deres skip har latt gjøre fallbrygger, hvorpå de vil la sine soldater entre over på hans skip: hvem som har gitt dem det råd er enten en ubefaren sjømann eller også en stor narr: for i sjøen kan sådanne instrumenter ingen effekt gjøre, men vel på land. Gud gi at han hadde hatt 18 à 19 gode orlogsskip, så skulle han noksom lære dem å entre over bryggene.

I anledning av riksadmiralens forholdsordre om å opptre defensivt, sier Curt Adelaer i skrivelse til kongen av 26. oktober. at han vil etterkomme ordren på den måte, at hvis han føler seg for svak og vinden er god, så vil han begi seg med flåten til Kiøbenhavn, men med kontrari vind må han hasardere en batalje med ham "formodendes at Gud allermektigste os en god bistand vil være". Mangelen på mannskap var nå blitt så stor, at riksadmiralen den 27. oktober meddelte Curt Adelaer, at han hadde funnet å måtte etterkomme hans krav om å ga til presning av folk. Dette var visstnok foranlediget av at Henrik Bielke hadde fått skrivelser fra kongen av 19. oktober, hvori det anføres at Curt Adelaer. etter å ha fått nye folk og forsterkning av fartøyer. skal søke fienden og våge en batalje med ham. Henrik Bielke oversender denne skrivelse - der jo sto i åpenbar strid med hans egen oppfatning av situasjonen - med sin skrivelse av 28. okt., og Curt Adelaer svarer samme dag. Han understreker her at han skyldigst har advisert Hs. Excell. flåtens tilstand, hvorledes sykdommen har tatt overhand, slik at der på "Christiania" og "Nellebladet" neppeligen etter skipssjefenes rapport er 50 friske mann, og sykdommen raser som en heftig pest. Curt Adelaer peker på at kongen i samme brev rekommanderer riksadmiralen nødvendigheten av flåtens konservasjon. Hs. Excell. kan selv etter egen god experientie judicere. hva flåten vil kunne utrette så sent på året. Han henviser i den anledning til uttalelser fra flere skipper, som er kommet fra Stockholm og som i sjøen har sett dilferente store skip drivende i nærheten av Gottland og som de antok for svenske, hvorav han slutter at uværet også har truffet dem. "og hvad de iår med deres flate utrette vil. er uten tvil med disse N.O.lige vinde alt skedd. Ellers mig angående vet Gud at jeg mit liv gjerne efter min skyldighet - for H.M. later, befalendes Gud min sjæl. Jeg har nu ved 3 uker mig ganske sykkelig befunnet og frykter, at det av den gemene skibssykdøme er: jeg skal dog så lenge noen krefter hos mig er, ikke avlate til H.M.s tjeneste parat at være, vilde Gud at jeg ikkuns noe godt for H.M. kunde utrette. Mig tykkes rådeligt at være, eftersom Gud - hvis navn evindelig være æret - H.M.s flåte hitinntil så nådeligen bevaret har. at den så meget som mulig endnu vorder søkt konserveret ti en flåte kan snart være forloret, men vorder langsam igjen fourneret. Jeg hadde alltider trodd at sykdommen skulde avta, men den formeres dagligen og på somme skib dør 2 à 3 mann om dagen. Derfor tør jeg ikke ta så stor en sak på mig med flåten å gå i sjøen, alforne (førenn) jeg derover med Ed. Excell. og de andre admiraler deliberert har, til hvilken ende vi os med allerførste føielige vind for Dragør vil begi og en mil derfra ungefær ankre, hvor jeg da Ed. Excell. på flaten vil forvarte om over dette med os at berådføre."

Til kongen skriver han den 30. oktober - hans siste brev til majesteten - og sier at han av en hollandsk skipper har fått høre, at der under Gottland var blitt sett 4 à 5 store svenske skip drivende avmastet omkring. Han hadde også fra annet hold fått bekræftelse herpå, likesom det var blitt berettet at den svenske flåte, sterkt beskadiget, var løpet inn til Dalarø igjen. "Så det synes at Gud allermektigste - hvis navn evindelig være æret - dem synderlig straffet og deres dessein til intet gjort haver." Og skulle det nu - mot formodning - vise sig at dette ikke holder stikk og at man kan vente den svenske flåte i de danske farvann, så ligger han med flaten på et så avantageuust sted imellem Stevns og Dragør, at han dem resistanse nok skal gjøre og han skal i allfall disputere dem adgangen til å gjøre noen landgang ved Kiøge eller der omkring. Men han tror ikke nå på at de vager seg ut. Med de mange syke han har på flåten, har han ikke våget å resolve å gå i sjøen igjen. Men skulde riksadmiralen i kongens navn beordre ham til å gå i sjøen med flåten, så er han skyldig å parere ordre, men på eget ansvar vil han ikke våge det slik som forholdene ligger an.

Det taler til Curt Adelaers fordel, at han under de foreliggende omstendigheter tar bestemt avstand fra å våge en batalje, Kongens ordre herom er jo av eldre dato og satt opp uten nærmere kjennskap til situasjonen, og diktert ut fra hensynet til den landmilitære situasjon i Tyskland, hvor svenske forsterkninger ville kunne bli farlig for de danske tropper. Riksadmiralen og regjeringen i Kiøbenhavn er imot en sådan framgangsmåte, som intet hadde med sund sjømilitær strategi å gjøre.

Av det bilde vi ovenfor har forsøkt å gi av de strategiske problemer som framstillet seg for de ledende på land og på sjø på dansk side, vil det framgå at situasjonen ville ha kunnet utvikle seg til krise om den svenske flåte hadde vist seg i farvannet. Det er uten videre klart at den sjømilitære strategi er av dominerende art under de rådende forhold og slik ville det nødvendigvis måtte bli, så lenge denne krig pågikk. Det vil derfor være av en viss interesse førenn vi går videre, å anstille endel betraktninger over sjømilitære problemer, og her spiller mange og forskjelligartede forhold inn, og særlig kommandoforholdene i de enkelte flåter har krav på oppmerksomhet, ikke bare fordi de i og for seg byr på atskillig interesse hvor det gjelder valg av flåteførere, men også fordi - og særlig fordi - Sverige her fulgte en framgangsmåte som synes å være typisk for dette land. Valget av flåteførere og andre ledende admiraler innen flåten for den saks skyld - utenfor den sjømilitære fagkrets, er av en så ekstraordinær art, at det uvilkårlig bringer tanken hen på den sluttsats, at man i denne neglisjering av såvel de sjømannsmessige som de sjømilitære hensyn finner forklaringen til de gjentatte uhell som under denne krig rammet Sverige. En sådan oppfatning krever sikkert en nærmere undersøkelse, førenn den kan godtas som et fullgyldig bevis for riktigheten og dermed nødvendigheten av et skarpt skille mellom den sjømilitære og den landmilitære skolering og administrasjon. Problemet griper dypt inn i alle tiders løsning av de kommandomessige forhold i krig og i fred. Problemet samarbeide eller sammenblanding, kooperasjon eller korporasjon, vekselvirkning eller likeretning, er spørsmål av prinsipiell, ikke av tidsbetont art. Vi skal derfor under vårt videre arbeide også beskjefte oss med en litt nærgående sondering på dette område, for å forsøke å bringe klarhet i spørsmål som selvfølgelig er av internasjonal, ikke bare av nasjonal interesse.

Det er imidlertid også et annet spørsmål som i forbindelse med det ovenfor berørte problem pakaller var oppmerksomhet i den tidsperiode som vi i nærværende arbeide har opptatt til behandling. Det er de regjerende fyrsters personlige inngripen i krigsledelsen og i den militære administrasjon. Kronede hoder har gjerne sjeldnere tilegnet seg sjømannsmessig og sjømilitær innsikt enn de har tilegnet seg sådan av landmilitær art. Hvor en inngripen i krigsledelsen og administrasjonen finner sted fra aller høyeste hold, løper derfor den sjømilitære forsvarsgren fare for en mere skjebnesvanger innsats enn tilfellet er på det landmilitære område.

Representantene for Sveriges karolinske tid - Karl X Gustaf, Karl XI og Karl XII - var alle særlig sterkt interessert for den rent militære side av sitt kongelige yrke. De var alle krigere, erobrere, de var phaltzere, og det sterkt tyske innslag som var dem gitt som vuggegave, ga dem alle følelsen av et for trangt livsrom, og trangen til en utvidelse på sine nordiske broderfolks bekostning var stadig og krevende til stede. Herav fulgte som en direkte konsekvens, at de grep personlig inn i den krigerske ledelse, og da disse konger lå så langt fra sjøens vitenskaper som vel mulig, var risikoen til stede for en farlig tid på det sjømilitære område. Og her kommer i første hånd faren for skjebnesvangert valg av flåteførere inn; men at denne risiko skulle strekke seg så langt, at ikke alene den sjømannsmessige og sjømilitære side av saken ble skjøvet til side som uvesentlig, men at endog militær viten i det hele tatt ble vraket som unødvendig, det hadde vel neppe de mest pessimistiske av virkelige sjøfolk innen sjøoffisersetaten kunnet tenke seg.

Karl XI, som inntil da vesentlig hadde ofret seg for selskapelige sysler, kastet seg ved utsikten til krig med veldig energi inn i de militære gjøremål. Han var da 20 år og var for så vidt ikke stort eldre enn sin store sønn da denne startet sin militære løpebane. De sjømilitære dokumenter som bærer hans underskrift, gir fra første stund av et umiskjennelig inntrykk av personlig innsats på

området. De bærer også et umiskjennelig vitnesbyrd om et åpent blikk for flåtens strategiske betydning i den kommende konflikt.

Allerede i april hadde han gitt ordre til at hele orlogsflåten skulle utrustes. Men til tross for hans stadige pådrivninger, hadde admiralitetet ennå den 9. september ikke maktet å få den ferdig. Og dette under forhold hvor Curt Adelaer allerede 13. august - altså lenge før krigserklæringen - var seilt til Østersjøen med en flåte på 16 danske og 7 hollandske skip. Da brast den unge konges tålmodighet og han sendte admiralitetet en skrivelse som hadde både nebb og klør. Denne trenering av klargjøringen er så meget hesligere, både for hans person og for nasjonen, som den gir inntrykk av at den svenske flåte ikke tør våge seg ut imot de 20 fiendtlige skip som sies å være i sjøen, bare av den grunn at de ikke kan opptre sterkere enn dem. Derfor er det hans nådige vilje at de skip som er ferdige, uten å vente på de resterende, forsynes med folk, så de i Guds navn kan komme avsted, "och J nyttia tiden att combattera fienden förän han af mera seccours blir förstärkad och souffçant gjort Eder victorien att disputera. Vi förvänta nu af Eder häremot ingen invendning eller remonstration, utan vela Oss i öf vermorgon till Dalaroen begifva till att se, hvem den sidsta lar vara denna Vår nådige villia att efterlefva."

Den følgende dag - den 9. september utstedte kongen instruks for det forestående tokt. Førren vi redegjør for dens innhold, skal vi, i overensstemmelse med hva ovenfor er antydnet, foreta en liten undersøkelse av flåtesjefenes og eskadresjefenes sjømilitære kvalifikasjoner. Flåten skulle etter instruksenes deles i fire eskadrer. Allerede dette er egnet til å vekke oppmerksomhet. Den internasjonalt anerkjente, gjennom praksis hevdvunne tredeling var altså forlatt. Noe lignende var engang - gjennom påvirkning av ikke sjømilitær art - blitt forsøkt i Holland, men resultatet hadde vært av den art, at forsøket aldri ble gjentatt igjen. Sannsynligvis til hell for rette vedkommende, ble der ikke anledning til i praksis å høste en dyrekjøpt erfaring av eksperimentet i Østersjøen.

Som flåtesjef ble utnevnt riksadmiralen Gustaf Otto Stenbock. Han hadde gjort en lysende karriere i landetaten, hvor han hadde begynt sin militære løpebane under 30 års-krigen. Allerede 24 år gammel oppnådde han obersts grad og 42 år gammel nøt han som feltmarskalk anseelse som en stor kriger, som uttrykk for denne anseelse anføres at han 37 år gammel ble regalert med grevetitelen og opphøyet til riksråd. Han var videre generalguvernør over Skåne, Halland og Blekinge. Da Fyen i 1659 var kommet i fare gjennom de Reuters og Henrik Bielkes blokade av øya i forbindelse med et direkte landmilitært angrep, ble Stenbock ved ilbud kalt til skueplassen for å forsøke å redde situasjonen. Dette lot seg imidlertid ikke gjøre, og da Stenbock foruten hær framstillet seg for kongen etter det svære nederlag, ble han mottatt med disse forbitrede ord: "Har fan tagit getterna, så kunde han ha tagit bocken med." Dette forhindret dog ikke at han kunne benyttes i flåten. Da riksadmiralembetet i 1664 ble ledig etter Wrangel, var det to konkurrenter til stillingen. Den ene var Herman Fleming, som ved 20-års alderen var gått i hollandsk orlogstjeneste og som siden hadde vært i svensk sjøoffiserstjeneste. hvorunder han bl.a. hadde tjenstgjort som admiral ved Holmen og admiralitetsråd, det siste i 19 år. Også han var riksråd og friherre. Den annen kandidat var altså Stenbock, som intet som helst hadde hatt med sjøen å gjøre. Stenbock fikk med 14 mot 8 stemmer i riksrådet stillingen, angivelig fordi han var besvogret med to av formynderregleringens medlemmer, bl. a. med selve rikskansleren de la Gardie. Riksdagen, som var samlet, nektet gjennom ridderskapet og adelen å godkjenne valget, men måtte til slutt bøye unna. En fremmed makts diplomat skrev til sin regjering at på sjøvesenet forsto han seg i det hele tatt ikke, men karakteriserte ham ellers som en hedersmann. Som riksadmiral, en stilling av ren administrativ art, hadde han ikke gjort noen som helst tjeneste til sjøs da han i 1675 - 61 år gammel - ble utnevnt til flåtesjef og sjef for første eskadre. Det ligger uten videre i sakens natur at han savnet enhver sjømannsmessig og sjømilitær forutsetning for å føre en flåte i krig.

Som sjef for annen eskadre ble utsett Niels Brahe. Også han var landmilitært utdannet og oppnådde obersts grad ved 24-års alderen, men gikk så over i diplomatiet. Han var på sin tid Sveriges rikeste mann. Også han var greve og riksråd og var en av de to riksråder som organisasjonsmessig skulle være medlem av admiralitetskollegiet, hvor han fikk sete i 1660. Det

heter i instruksen vedrørende admiralitetet, at der til disse stillinger helst bør velges folk blant "dem dar tilsjøs tjänt hava". Niels Brahe oppfylte ikke disse forutsetninger, og han hadde heller ikke tidligere vært til sjøs da han i 1675 - 42 år gammel med tittel av admiral - ble sjef for annen eskadre.

Som sjef for tredje eskadre hadde kongen valgt Klas Stiernskiold. Han manglet enhver militær utdannelse, var student fra Uppsala, hadde vært guvernør i Trondhjem under svenskenes besettelse av byen i 1658, landshøvding over Jämtland og Herjedalen, friherre og riksråd. Som yngre hadde han vært hoffmarskalk hos dronning Marie Eleonora og ramte av riket med dennes kammerjomfru. Han var den annen av riksrådets medlemmer, som i 1660 ble adjungert admiralitetet og han oppfylte altså i ennu mindre grad enn Niels Brahe forutsetningene for stillingen. Selvfølgelig hadde heller ikke han tidligere vært til sjøs, da han i 1675 - 58 år gammel - med tittel av admiral ble sjef for tredje eskadre.

Endelig har vi da fjerde eskadre, hvor kongen fant å burde plasere en sjømann, Klas Ugglå. Han hadde begynt som pasje ved hoffet og gikk først ved meget moden alder - 30 år - inn som adelsburs ved admiralitetet og deltok som sådan i slaget ved Femern 1644. Gikk deretter over i armeen for så i 43-års alderen å vende tilbake til flåten som major. Han ervervet seg senere under krig og fred rik erfaring som skipssjef og ble 56 år gammel virkelig admiral. Som sådan ble han i 1674 et verdifullt medlem av admiralitetet og utnevntes altså i 1675 - 61 år gammel - til sjef for fjerde eskadre.

Det er litt vanskelig for et ubevepnet øye å oppdage hvorfor akkurat denne mann med sin rike erfaring på sjøkrigsområdet - han hadde i særlig grad utmerket seg under Wrangel i Sundet i 1658 - skulle settes på den ringeste plass blant eskadresjefene. all den stund de øvrige eskadresjefer - flåtesjefen inklusive - manglet enhver sådan erfaring på området. Men ser vi flåten som helhet er det vanskelig å forstå hvordan denne med utsikt til hell skulle kunne gå ut for å møte høststormene og Curt Adelaer med hans underlagte eskadresjefer Niels Juel og hollenderen Binckes, alle sjøfolk, alle sjømilitære ledere med rike erfaringer på området. Det har aldri vært og vil aldri bli en uvesentlig ting hvem man velger til flåtesjef og andre ledende admiraler under krig. Det kreves under enhver omstendighet visse uomgjengelige forutsetninger som må skje fyllest, og disse er så i øynespringende at forsømmelse på dette område nødvendigvis må komme både den utvelgende og den utvalgte til last. Historien må her få det siste ord. Den 20-årige konge har som øverste krigsherre - øverbefalhavare - øyensynlig tatt det personlige initiativ i saken. Ligger virkelig ansvaret her, må der være noe galt i systemet, da han i særlig framtrædende grad må ansees som fri for forutsetninger på området. Har han hatt rådgivere til hjelp har i allfall disse ikke vært utstyrt med sjømilitær innsikt. Det mest bemerkelsesverdige er imidlertid hvorledes disse tre "admiraler" har kunnet påta seg disse oppgaver under forhold hvor landets sikkerhet sto på spill. De av disse admiraler som hadde landmilitær utdannelse, ville sikkert vært de første til å reagere hvis en mann med sjømilitær utdannelse ble satt til å lede en arme. Konsekvensen må da nødvendigvis bli at de selv ikke er på rette plass som ledere av en flåte eller eskadre. Dreier det seg om en mann uten noen som helst kjennskap til militære spørsmål og uten noen berøring med sjøens gjøremål. så blir begripeligvis situasjonen også komisk og personen i overensstemmelse dermed. Men dette var altså bare begynnelsen. Vi skal se på hvorledes følgene etterhvert meldte seg uten å etterlate noen reaksjon i retning av mistanke om et samspill mellom årsak og virkning.

Instruksen - som i flere henseende er et interessant dokument - fastslår innledningsvis den vanskelige stilling Sverige er kommet i gjennom krig med sjømakter som Holland og Danmark. Forbindelsen med landets tyske forbindelser er sterkt truet, hva også er tilfelle med all svensk sjøfart. Skal den kombinerte dansk-hollandske flåte, som allerede er kommet til Østersjøen, fortsatt få beherske farvannet, vil situasjonen lett kunne bli kritisk, så meget mer som denne beherskelse av farvannet vil kunne føre til en landmilitær understøttelse av kurfyrsten av Brandenburg, som vil kunne bli av avgjørende art. Kongen understreker derfor betydningen av at

flaten snarest mulig tilstrekkelig sterk kan komme i sjøen for under riksadmiralens ledelse å avverge katastrofen.

Med to måneders utrustning skal han seile med flåten til Øland, Gottland og Rügen ettersom vinden blåser. Riksadmiralen har selv vært til stede ved kongens deliberasjoner over emnet og kjenner kongens intensjoner, og han har den tillit til admiralen, at han med en forsiktig og tapper konduite vil utnytte alle occasioner i overensstemmelse dermed. Kongen vil dog allikevel gi ham enkelte spesielle direktiver.

Wismar - som er innesluttet både fra land- og sjøsiden - må for enhver pris unnsettes, da den ellers sikkert vil falle. Skulle han finne den fiendtlige flåte utenfor Wismar, skal han straks gå til angrep for å slå den. Skulle han på veien møte den fiendtlige flåte i sjøen, skal han også straks gå til angrep. Skulle han ikke finne den hverken her eller der og de således var gått i havn av frykt for den svenske flåte, så skal han konferere med riksmarsken om flåtens anvendelse. Kongen har under alt dette regnet med at den fiendtlige flåte ikke var sterkere enn 22 skip. Men skulle admiralen få sikker kunnskap om at den var så sterk at han ikke tør våge seg på den, da overlater kongen til admiralens dejudicasjon, hva han etter tid og leilighet finner best og nyttigst. Skulle han vinne en seier, må han la kongen det vite, så han kan treffe bestemmelse om hva som skal foretas mot Danmark.

Stenbock hadde således ikke noen årsak til å beklage seg over noe i retning av uklarhet eller utidig forsiktighet i instruksen. Han hadde fritt slag til å handle, når han fant øyeblikket inne. Mer kan ikke godt en flåtesjef ønske seg. Det gjaldt nå bare å komme så langt.

Men den svenske flåte var på ingen måte forberedt på denne sjøkrig. Det skulle ennu gå en hel måned før den var klar til å seile. Kongens nærvær på flåten 12. september kunne ikke hjelpe på situasjonen. Han blir mer og mer utålmodig ettersom tiden går, og maser verre på den arme Stenbock. Den 15. september har han fått beskjed om at Curt Adelaer har måttet detachere noen fartøyer. Nå må der handles "och låta fienden till sin skada och Edert samt Edert hela medföllias största beröm kanna, att gamla svenska modet och tapperhet an vigerar och öfvas. - - Och jag beder hr. riksadmiralen rätt for Guds skull, at han inte ville låta upoehålla sig igenom de andras persvasioner, uten går fort när vinden blifver god."

Den 17. september tror han at Stenbock har seilt med den gode vind som har blåst i et par dager. Men skulle mot all formodning "detta önskande vädret hafva härtill fåfängt och onyttigt strukit förbi flaggarna och seglane icke deraf nyttio, veta Vi nästen icke hvad vidare göra". Hvis han ikke etter den ham gitte ordre har gått ut, selv om det ikke blir med mere enn 27 skip, "lära Vi den skada och forderf som Oss og hela vårt rike därigenom tilfogas Eder, eller den som till detta dröysmål vallande äro, tillmåla och påligga". Han sikter her til de store påkostninger som er påløpet for å få flåten ut. Det må her bemerkes at Stenbock gjennom flere år som riksadmiral hadde vært ansvarlig for at flåten var i brukbar stand og at tilstrekkelig forråd av enhver art fantes.

Men den 27. september er situasjonen blitt kritisk i Pommern. Riksfeltherren har skrevet at den fri fart for de danske tropper over Østersjøen etterhvert forsetter den svenske hær i den største fare. Bare en opptreden av den svenske flåte kan lette trykket. "Gud den almäktiga täktes förlena Eder en favorabel vind och elliest lycka och välsignelse till denna expedition. Det er fuller högeligen att beklaga, det samma fiendtlige flotta, varandes efter alles enhällige berättelse allenast några och 20 segel stark, hafva måst så impune dominera i sjön."

Men endelig den 9. oktober stakk flåten til sjøs. Stenbock hadde heist sitt flagg på "Kronan" på 128 kanoner. Som første flaggkaptein hadde han fått admiraløytnant Johan Olson Berg (senere Bergenstierna), en mann på 57 år, som siden sitt 22. år hadde gjennomgått gradene i flaten, som hadde vært med både ved Femern i 1644 og i Sundet i 1658 og som således i enhver henseende var en velutdannet sjøoffiser. Ombord på flaggskipet var det da også denne mann "som hade

direktionen öfver segel och sättande på skeppet". Men var dette tilfelle ombord på det enkelte skip, hvordan skulle det så gå med den taktiske ledelse av den svenske flåte, når den kom ut for en manøvrer som Curt Adelaer med hans deep sea sailors som offiserer og mannskap? Det er uten videre klart, at en mann som ikke har mere greie på elementene av sjømannskapet, står helt uten muligheter under en kamp mellom flåter i seilskipstiden. Han må kunne vurdere vær og vind, seilføring og sjø for å kunne ta sjansen når den melder seg. Men hertil kommer at han nødvendigvis må være fortrolig med sjøtaktikken, noe som nettopp i disse tider under manøvretaktikkens høykonjunktur var mere påkrevet enn noensinne. Ingen av disse vitenskaper behersket feltmarskalk Stenbock. og betingelsene var således fra første stund av tilstede for en tragisk utvikling av det skjebnens spill, som hadde fått sin ulykkelige start allerede ved hans utnevnelse til riksadmiral i 1664.

Det var - rent tallmessig sett - en mektig flåte Stenbock hadde under sin kommando. Ikke mindre enn 66 fartøyer forlot Dalarø nevnte dato. Derav var 17 store, 11 middelstore og 5 mindre egentlige orlogsskip, hvortil kommer 25 bevæpnede koffardiskip og 8 brandere Flåten førte med stort og smatt 2222 kanoner og hadde en besetning på 12.563 mann, hvorav 9640 matroser og 2923 soldater.

En får nesten inntrykk av at flåten var for stor til å være ordentlig sjømannsmessig bemannet. Allerede i de første dager inntraff flere havarier, og en får mistanke om at den manglende sjømannskap stakk atskillig dypt, for to orlogsskip raket ombord i hverandre av den grunn at de to skipssjefer - en major og en kaptein - ikke ville vike for hverandre.

Ulykken ville at flåten kom til ankers ved Karlsøyene - utenfor vestkysten av Gottland. Johan Olsson Berg hadde frarådet det, men flåtesjefen satte sin vilje igjennom. Ankerplassen var ofte blitt benyttet som sådan før av svenske flåter, (Niels Juel benyttet den for øvrig under en storm i begynnelsen av mai følgende år), men det var allerede langt på høsten og den var farlig ved pålands storm. Den 16. oktober var uværet over dem. Flere skip ble vrak eller avmastet, foruten en hel del andre havarier. Neste dag - den 17. oktober - holdt Stenbock krigsråd ombord på sitt flaggskip og her ble det enstemmig inntatt det standpunkt, at man burde seile hjem med flåten. Begrunnelsen var for det første de mange og store havarier, dernest den store sykdom på flåten, mangel på proviant, idet det forutsatte kvantum for 2 måneders tokt ikke var blitt levert, og endelig som den viktigste årsak, at man så langt på året ikke hadde annet å vente enn storm og uvær. Protokollen ble undertegnet av flåtens samtlige flaggmenn og i henhold hertil resolverte flåtesjefen, at hver enkelt fartøysjef skulle gjøre sitt beste og søke svensk havn med første gunstige vind. Hovedflåten var tilbake i Elfsnabben den 21. oktober. Major Erik Sjøblad var blitt sendt ut med 8 skip for å krysse i Østersjøen. Mellom 23. og 28. oktober kom han imidlertid opp i så hardt vær med storm og snødrev. at han satte kursen hjemover og kom til Elfsnabben den 30. oktober.

Dermed var feltmarskalk Stenhocks første og siste tokt som flåtesjef tilende.

Hva betød nå dette i den strategiske situasjon, og hvorledes reagerte kongen overfor denne utgang på hans store forhåpninger? Hans skrivelse til Stenbock av 24. oktober tyder ikke akkurat på noen høy grad av ettertanke. Slik man gjerne vil vente seg den hos en overledelse som ønsker å finne årsakene til ulykken for å søke å rette på dem. Istedet forutsetter han uvillighet og mangel på mot hos flåtesjefen og hans admiraler. Fra Pommern har han fått melding om at hans egne tropper var trengt ut på øya Rügen, hvor de ventet på sin "forløsning". Dette kunne flåten ha hindret, "så framtvår och fäderneslandets bästa och välfärd hade högre skattats än egne privata considerationer och heller velat med heder gå åt fienden än så näsligt som nu skedt är vända tillbakars, hvarigenom görs större oreda än som står att bota. Vår och Våre vapens reputation prostitueras för hela världen och forlusten af Våra tyska provincier blifva mer än allt för viss. Tänka på at försvara sådant med de kala excuser som uti Edert bref frambaras blifver det intet giordt!" Bare på grunn av tapet av noen skip tør flåten ikke våge seg ut i sjøen. "Således bevisa I att både mod och råd felas." Han beordrer så Stenbock å sørge for, at de beste skip i flåten under admiral Ugglas

kommando og med Clerck som underfører sendes ut for å forene seg med Sjøblads eskadre. De skal angripe den fiendtlige flåte og etter en tilkjempet seier ta ombord de betrungte svenske tropper på Rügen. Det kan nok synes vanskelig å gjennomføre en slik oppgave, men alt vil med Guds hjelp gå godt, hvis enhver vil gjøre sitt arbeide med troskap, tapperhet og redelighet og "hålla for bättre att blifva borta och dö med heder och beröm än komma uten förrättad sak hem och avsluta sina öfriga dagar i skam och nesa". Kan ikke dette gjennomføres, kommer hele skylden på Stenbock.

Hvor ligger nå den egentlige årsak til denne eiendommelige foreteelse, at en så mektig flåte på denne måte må snu hjemover etter noen få dagers tokt? Kongens påstand om manglende mot og uvillighet til å gjøre en innsats er givetvis helt og holdent utelukket som grunn. For å få klarhet i dette spørsmål ligger det nær å sammenligne Stenbocks opptreden med Curt Adelaers. Spørsmålet om provianten kan bortelimineres, da den kan sendes etter. Denne sene årstid og høststormene gjaldt like fullt for Curt Adelaer som for Stenbock, - men som vi har sett - tok Curt Adelaer de sjømannsmessige forholdsregler i den anledning og ankret ikke på steder hvor han kunne risikere å komme på en leger val. Han ankret ute i selv i Østersjøen og unngikk dermed den risiko, og han holdt sjøen inntil han hadde fått heskjed om at den svenske flåte var gått i havn. Sykdommen på Curt Adelaers flåte var minst like så stor som på Stenbocks. Men hertil kommer at Curt Adelaer selv var dødssyk. Allikevel holdt han gjennom sin ukuelige energi sjøen.

Stenbock hadde et enstemmig krigsråd bak seg i sin beslutning om å seile hjem og ville naturligvis kunne bygge sitt forsvar på dette. Curt Adelaer hadde også den 23. oktober et krigsråds beslutning om å seile hjem, men han ble liggende allikevel, da situasjonen etter hans oppfatning krevet det. Og her ligger nettopp sakens kjerne. En flåtesjef er selve sjelen i et krigsråd, og er han den virkelige leder av foretagendet, så vil forhandlingen i krigsråd bli preget derav. Men for å være den virkelige leder av en flåte kreves visse fagmessige forutsetninger, uten hvilke et krigsråd vil bli uten verdi. Det er ovenfra hos den ene - ikke nedenfra hos de mange - at den initierende energi skal stråle ut. Hvor denne forutsetning svikter, der vil alltid et krigsråd være en fare. Det er det som har vært tilfelle her og årsaken ligger derfor helt enkelt i et skjebnesvangert valg av flåtefører. Og ansvaret derfor ligger først og fremst hos kongen. Stenbock kom ikke så langt at han fikk prøve sine rent sjømilitære lederegenskaper - til hell for ham kan man kanskje si. Det synes for øvrig også som om flåtemateriellet gjennom flere års vanskjøtsel var blitt så medtatt, at det ikke på noen få måneder hadde kunnet bringes i en sådan tilstand, at det kunne tåle påfristingene under et senhøstes tokt. Ved den foretatte undersøkelse ble det bragt på det rene, at det var de tre riksråds-admiraler - Stenbock, Niels Brahe og Klas Stiernskiöld - som hadde vært de rådende i admiralitetet, mens fagadmiralene var blitt holdt utenfor. Det var disse tre "admiraler" som også under toktet var de rådende. Det kunne ikke gå anderledes enn det gjorde. Da flåten neste gang kom ut var der rettet på de materielle skavanker, men da sviktet - som vi skal se - den sjømilitære ledelse fullstendig, av årsaker som lå i linje med dem som ligger så klart i dagen for det første tokts vedkommende. Kongen hadde intet lært av årets tragiske begivenheter.

Tvertimot, han fortsatte med sine skarpe angrep på den ulykkelige riksadmiral. Denne hadde både den 26. og 28. oktober skrevet til riksrådet med anmodning om at det ville sende noen av sine medlemmer til flåten for at de ved selvsyn kunne forvise seg om flåtens tilstand og dermed årsakene til at den måtte vende hjem. Rådet svarer imidlertid i skrivelse av 29. at det ikke tør påta seg noe slikt, da der ikke foreligger noen ordre fra kongen derom. En sådan besiktigelse bør for øvrig foretas av folk fra admiralitetet som forstår seg på det, heter det til slutt.

Imidlertid var underveis kongens skrivelse til rådet av 25. oktober, hvori han bryter staven over den uheldige flåtesjef for hans utrolige konduite mot hans klare ordre og instruksjon. Tapet av noen skip kan ikke godtas som gyldig grunn til at resten av flåten ikke kan løpe ut; dette med vinden er like uholdbart, da engelske og hollandske koffardiskip som gikk til sjøs etter flåten utløp, forlengst hadde passert Sundet, "men att oppkommande oväder vid denne höstens tider kunde vara att hefrukta, det är intet något nytt, utan i behörig consideration tagen, foran Vi resolverade

att flottan skulde gå ut", og han holder derfor fast ved at der må foreligge en forsømmelse, hvorfor det pålegges rådet å foreta en undersøkelse av hos hvem skylden ligger. Mot Stenbock, som nå var syk, retter han den 16. november en infam forment bebreidelse for at han vedrørende hjemreisen mere har latt seg lede av sine underordnedes persvasjoner enn av egen besluttosomhet og resolutjon. Og dette til tross for at han i brevet medgir at admiralitetet har uttalt som sin formening at det ville ha vært flåtens ruin å legge avsted med ferre skip enn fiendens.

Men tiden går og intet skjer. Den 23. desember skriver kongen til rådet og spør hvor det blir av relasjonen. Hvis rådet tror at han skal glemme det hele med tiden, så tar det feil. Nå er Wismar falt og såret er enna smerteligere. Den 22. svarer rådet at årsaken til relasjonens forsinkelse er at admiralitetet nekter å skaffe til veie det bevismateriale det har forlangt. Oppbragt skriver kongen den 28. desember at dette må det bli en forandring på, "så framt Vi icke skulle nödgas till de ändringar vid Vårt Admiralitet som en och annan icke torde lände til någon fordel och förmån".

Riksrådet hadde overdradd undersøkelsen til riksskattemester Sten Bielke og 5 riksråder, hvoriblant Johan Gyllenstierna. Siste møte ble avholdt 31. januar 1676 og kongen drog av innstillingen den slutning at ansvaret hovedsaklig burde legges på Stenbock. Rådet fikk i oppdrag å foreslå domstol. Denne ble en slags riksstret og tilsattes av kongen 6. mars 1676. Bielke var fremdeles formann. Av riksrådet deltok 6 mann, hvoriblant Johan Gyllenstierna og Lorentz Creutz. I alt besto domstolen av 19 mann, hvorav ikke en eneste sjøoffiser.

Dommen falt den 3. mai 1676. "Genom flottans .sena utløpande från Elfsnabben, det onödiga ankrandet vid Gotland och den derpå följande hemseglingen, i stallet för att enligt instruktionen undsäta de tyska provinserna, hade Stenbock orsakat dessa provinser forlost." Han erklærtes herfor incapabel til videre å bestyre riksadmiralembedet og forpliktedes til å erstatte omkostningene ved 1675 års utrustning med 209.340 daler. Kongen nedsatte beløpet til 100.000 daler på betingelse av at det ble innbetalt med det samme, da han trengte penger til den da pågående og sterkt påkrevde verving.

Det er således i dobbelt henseende en tragisk skjebne som er blitt feltmarskalk Stenbock til del. For det første bringer denne samme skjebne ham opp i gjøremål, som han ikke har forutsetninger for å beherske, og krigssituasjonen stiller ham plutselig overfor oppgaver som han faller på. For det annet berøves han i denne sin nød sakkyndige dommere, som kan underbygge det forsvar som nødvendigvis må foreligge i den omstendighet, at han har et enstemmig krigsråd bak seg i den beslutning som bragte ham til fall. Tildragelsen har betydning og interesse langt utover den tidsbetonte ulykke som rammet personen Gustaf Otto Stenbock. Det er sjøkrigshistorie og som sådan av almen interesse.

Men likeså envis som kongen var på å få ram på en mann, som i dypere forstand ikke var den egentlig skyldige, likeså envis var han også i sin beslutning om at flåten delvis skulle i sjøen igjen, om det var aldri så sent på året. Hans utrettelige stivsinn på dette område gir oss også innblikk i sjømilitære problemer av atskillig interesse.

I sin skrivelse til rådet av 24. oktober hevder han at motstanderne nå har fritt spill nede i Tyskland og når de får gjort det av med de svenske tropper der nede, kan de med hele sin makt vende seg mot det egentlige Sverige. "Den att emotstå, så veta J hvad för force finns här hemma." Forsterker man nå de 8 å 9 skip som er i sjøen med fartøyer med friske folk, så må utsiktene være gode til å slå motstanderens flåte, som hele tiden har holdt sjøen, "utmattet sig, och som Oss berättas, så ofta nordenväder blåsit, varit beredd att retirera sig". Samme dag skriver han til Uggla at han er av den oppfatning, at hjemreisen er skjedd imot hans synspunkt - på tross av at Uggla på hele sin eskadres vegne hadde underskrevet krigsrådsprotokollen. Han har den tiltro til ham, at han skal fordrive den fiendtlige flåte og føre hjem de svenske tropper der nede, "uti den visse försäkning som Vi om Eder trohet och tapperhet göra och I för hava prof utaf".

Rådet sluttet seg til kongens plan og lovet sin assistanse med å få en del av flåten ut igjen og kongens planer antok nå etterhvert rent fantastiske former. Han forla sitt hovedkvarter til Gøteborg og herfra skrev han den 8. november til rådet at "nagot märkligt företagende" nå måtte ha utsikt til å lykkes, ettersom "den fiendtlige sjømakten nu alldeles hava quitterat sjön, sig til Dragerön under Amager tilbakars dragen, der uppkastat, til sin defension, och i redhåga att bliva utaf de vara attaquerat, någon skans". Til Uggla skriver han den 13. november at han skal følge de i sin tid til Stenbock utstedte instruksjer, unnsette Wismar, ta ombord det i Pommern stående svenske rytteri og med dette skal han gjøre landgang på Sjælland, idet han sperrer forbindelsen mellom de danske øyer. Dernest seiler han med flåten til Sundet, hvor kongen vil være til stede og gjennomføre sine planer. Dette er så meget lettere å gjøre som den danske flåte skal være avtaklet og bare ha noen vaktskip ute.

I brev etter brev driver han nå på for å få skipene ut, men den 16. november har rådet i en lengere betenkning hevdet at det ikke lot seg gjøre å utruste noen større del av flåten, hare noen lettere fartøyer, og admiralitetet framholder at det ikke er en så enkel sak å seile opp Drogden til Sundet, da danskene selvfølgelig vil fjerne merkene. Men kongen vil ikke høre på disse innvendinger. Der må kunne skaffes loser og styrmenn som kjenner forvannet så godt at de kan seile uten disse farvannsmerker. Og dessuten fins der vel andre veier å gå enn gjennom Drogden. (Den senere så berømte Flinterenna.)

Men tiden gikk uten at noe hendte, og den 4. desember har øyensynlig også Uggla gjort forestilling om det risikable ved et tokt så sent på året. Kongen reagerer denne gang sentimentalt og meddeler at på tross av at admiralitetet hadde ment at der til en sådan ekspedisjon var tilstrekkelig å sende ut en viceadmiral, så hadde han forlangt å bruke Uggla i henseende til at han i forrige krig hadde gjort hans salig fader særdeles remarkable tjenester og i forvissningen om at "I ochså nu icke alt for farligt skulle skatta att ga så långt for jul i sjön och äntelig - efter därvid intet värre kan hända in döden som en trogen undersått och tapper krigsman icke sky, utan for Eder konungs och for fäderneslandets tianst och bästa haver liv och blod ospart - och med stadigt mod til sådant berömligt uppsått Edert medföllia animera och encourazera. Gå altså i Guds namn Eder kås".

Denne meget unge øverste leder av sjøkrigsførslen kan øyensynlig ikke se annen forklaring enn manglende mot, når de sakkyndige på området gjør forestillinger om det ugjennomførbare i hans umodne planer. Rent ille ble det da rådet meddelte ham, at også de øvrige sjøoffiserer på de utrustede skip reagerte sjømannsmessig mot toktet. I en lengere skrivelse til rådet av 7. desember gir han sin harme luft over disse folk, som han har fødd på i fredstid og som nå, til slett eksempel også for hærens offiserer, når krigstiden fordrer det, refuserer å gjøre sin plikt av redsel for en fare. som hollandske og andre koffardiskip løper hver dag og som endog i hele flåter seiler gjennom Sundet. De skal forhøres og i tilfelle avskjediges. Og hvis Wismar faller - hva der nå er all utsikt til - så må dette tilskrives flåtens uforsvarlige konduite.

Wismar falt, men nå var det Stralsund som skulle unnsettes. Riksråder gjorde nå direkte innvending mot at flåten ble sendt ut, men kongen holdt på sitt. Selv Uggla var nå falt i unåde, men ble fremdeles stående som ekspedisjonens leder. Det endelige resultat av denne kongens utrettelige envishet var at Uggla den 11. januar 1676 var klar til å seile fra Dalarø, men innen han kom avsted frøs han inne. Den 25. januar igangsattes imidlertid saging av isen og den 7. februar lyktes det Uggla å komme gjennom isen ut til Elfsnabben. Han hadde da med seg 8 skip, hvorav de 2 var tredjerangs orlogsskip og resten beveggede koffardiskip. Nå kom imidlertid kulden for alvor og den 14. mars beordredes skipene tilbake til Dalarø. Det hadde da praktisk talt medgått 5 måneder til denne militært hensiktsløse og sjømannsmessig ugjennomførbare ekspedisjon. Bildet er interessant, for så vidt som det viser nødvendigheten av at en overledelse må ha visse elementære faglige forutsetninger for å kunne lede.-

Karl XI hadde under alt dette hatt imot seg admiralitetet og sjøoffiserene for øvrig. Men da han den 11. desember - etter nær to måneders forgjeves mas med å få flåten ut - også fikk selve riksrådet mot seg på dette område, da fant han ensomheten trykkende omkring seg og i sin nød søkte han ganske naturlig etter en mann som han kunne stole på i godt og ondt. Han fant ham i riksrådet, Lorentz Creutz, en helt og holdent sivil mann. I skrivelse av 11. desember meddeler han Creutz at han har adjungert ham admiralitetet, og med denne stilling fulgte uten videre titelen av admiral. Utnevnelsen skjer "för den synnerlige capacitet och forfarenhet som I om samma värcket (flåten) hafva och den berömmelige nit och zeele, hvilken I Våre och Våre förfäders tiders formedelst många importanta tjänster gjort hafva". Hans fornemste oppgave er å få flåten klar til utløp neste års første vårdag og forekomme de hindringer som ved inneværende års utrustning hadde ligget i veien.

I en lengere memorial får han inngående direktiver om hvorledes han som en mann av autoritet og forstand skal gripe saken an, og hans prudence, dexteritet, aktsomhet og alvor er borgen for at han vil kunne løse den store oppgave. Han skal konferere med riksadmiralen - Stenbock var jo fremdeles i sin stilling - og de andre admiralitetsråder, men han skal allikevel for sin person bære ansvaret for oppgavens løsning som var den ham alene betrodd. De til disposisjon stillede midler skal han bruke til flåtens utrustning, uten hensyn til personelletts krav på lønninger, "som det tills dato synes vara tillgängit, att officerarne hava tagit först sitt och lagat därefter om flottan som de have kunnet eller de öf riga medel hava velat tillräcka". Ammunisjon fins det vel nok av, heter det spydig, all den stund det ikke har vært noen occasjon til konsum av det slaget. Skulle riksadmiralen eller noen annen innen admiralitetet vise motvilje mot de av Creutz trufne foranstaltninger, skal det stral; innrapporteres til kongen som da straks vil ta affære.

Slik forberedtes det kommende års kamp om herredømmet i Østersjøen. Sluttfaciten for året 1675 var den at Curt Adelaer ved å holde sjøen med sin flåte, på tross av den sene årstid og på tross av den herjende sykdom på flåten, hadde hevdet herredømmet i Østersjøen på en slik måte, at de svenske provinser mot dette havs kyster for en vesentlig del var gatt tapt. Sveriges allianse med Ludvig XIV hadde i første omgang ført til katastrofale resultater og kunne dette herredømme fremdeles opprettholdes, lå veien åpen for en landverts offensiv mot et isolert Sverige.

Det kom således ikke til noe sammenstøt mellom de to flåter dette år, og hele forløpet av toktets siste del viser hvor risikabelt det var så sent på året å holde flåtene i sjøen. Curt Adelaers flåte var sloppet noenlunde helskinnet fra det - han hadde mistet 2 slupper med 7 mann i hver på ankerplassen utenfor Stevns - mens Stenbocks altså var hardt medtatt. Det irettelagte materiale viser oss imidlertid en mann med både ubøyelig energi og sunn realistisk dømmekraft. Når derfor en dansk historiker sier at det ikke var Curt Adelaer meget om å gjøre i etteråret 1675 å oppsøke den svenske transport til Pommern, så tør det formodes at det av ovenstående vil framgå at en sådan uttalelse ikke dekker det faktiske forhold under en situasjon, hvor der til flåteføringen stilles krav av høyere orden enn den hvorpå vedkommende forfatter bygger sin dom.

Under all denne påfristning har Curt Adelaer selv vært syk. Først i skrivelsen til Henrik Bielke av 28. oktober sier han at han har vært angrepet allerede i 3 uker og den 30. oktober skriver han til Griffenfeld og sier at han hele denne tid har følt seg noe svak, "Ikke desmindre," fortsetter han, "skal jeg så lenge de mindste krefter hos mig er til H.K.M.s tjeneste continuere, hvad mig mulig er og mit liv for H.K.M. vove, befalende Gud min sjæl." Han var dog da så syk at han ikke har kunnet fullføre underskriften: han rakk ikke lenger enn til Curt, så orket han ikke mer. Den 2. november overleverte han kommandoen til Niels Juel, tok avskjed med offiserer og mannskap og ble bragt i land og kom om kvelden til sitt hjem i Kiøbenhavn. Skipslegen på "Prins Georg", Fred Hammerdt, var hos ham om natten. Flere leger ble tilkalt, men klokken 8 om morgenen den 5. november døde han, nær 53 år gammel. Ved hans likferd den 4. februar 1676 bares hans ridderordener av Christian Bielke, kommandostaven av I. H. Barner, blodfanen av kaptein Beesemacher, sørgefaner av kapteinene Roluf Petersen og I. I. Morsing. Offiserer av sjøetaten fulgte båren og sjøfolk som hadde vært på flaggskipet "Prins Georg" bar flagg og blottede sabler

og huggerter. Niels Juel og rentemester Gersdorf førte Adelaers enke. Etter sognepresten mag. N. Lunds sørgetale spiltes sørgemusikk, og liket ble båret av unge adelige opp i koret i Vor Frue kirke under pauker og trompeters lyd og 3 salver av kanoner, pistoler og musketter. Derpå talte Holger Vind. Det hele sluttet med sørgesalutt fra de orlogsskip som lå utenfor bommen. Senere ble liket hensatt i et gravkammer i kirken. Over hans sarkofag ble senere anbragt et monument, men begge deler ble ødelagt under engelskmennenes hombardement i 1807. Nå henger der hare ute i kirkens gang en tavle med oppgave over admiralens fødselsdag og dødsdag med tilføyelse av at han var født i Brevig i Norge. Levningene av sarkofag og monument oppbevares i kirkens kjeller.

le Maire hadde i Kiøbenhavn fulgt sakenes utvikling med bekymring. Den 12. og 19. oktober innberetter han at der hersker megen sykdom ombord på den danske flåte i Østersjøen og stor dødelighet. Den hollandske resident Rumpf i Stockholm hadde tilskrevet ham, at den svenske flåte henvend 40 skip sterk, velbemannet og vel forsynt, var ferdig til å løpe ut og bringe unnsetning til Pommern og Wismar. Løper en så sterk svensk flåte virkelig ut, sier han, må man frykte for den danske flåte, hvis mannskap er så svekket og forminsket ved sykdom, så vel som for de hollandske hjelpeskip under kommandør Binckes. Og den 6. november (n. st.) skriver han at Binckes i et brev hadde anmodet ham om å komme ombord til seg og da le Maire kom ombord, hadde han fått underretning om at de danske skip, formedelst sykdom blant offiserer og matroser, var i en sådan forfatning at de umulig på ny kunne gå i sjøen. Da de derværende regjeringsherrer, sier le Maire, hadde gitt ham akkurat den motsatte forsikring, nemlig at flåten etter å være forsynt med friske folk og levnettsmidler atter skulle gå til sjøs, så bega han seg, for å få full sikkerhet, ombord på generaladmiral Curt Adelaers skip. Han fant admiralen selv dødssyk og dessuten en mengde av matrosene angrepne av sykdommen. De andre offiserer hadde sagt ham at alle kongens store skip skulle vende tilbake til Kiøbenhavn, hvor man ville ta alt det sunde mannskap og dermed bemanne 10 lette fartøyer som i forening med de hollandske hjelpeskip skulle gå til Wismar. Men kommandør Binckes hadde erklært at han ikke kunne begi seg med 5 fartøyer til Wismar, da han ville være utsatt for de svenskes overmakt og dessuten løp hans tid ut den 11. november. Ved megling av le Maire og kanselliråden ble det avgjort at de tre største hollandske skip skulle bli liggende ved Kiøbenhavn og at kun 2 av de minste skip og en snau skulle gå til Wismar og de to andre hollandske skip avhente og konvoyere koffardifarerne i Danzig. Men nå hadde rikskansleren, Griffenfeld, skrevet fra leiren ved Wismar at kongen hadde latt oppkaste en skanse på hver side av Wismar havn og derved avskåret forbindelsen til sjøs, så det ikke var nødvendig å avsende skipene. Og heller ikke, tilføyer han, behøver man å frykte for at der skal komme unnsetning fra Sverige til Wismar, da man her har sikker underretning om at den svenske flåte ved Gulland har lidt en sådan skade under storm, at største delen uten master og stenger har måttet vende tilbake til skjærene og resten er atsplittet, så at Gud Herren har slått istedenfor menneskene. Som etterskrift anfører han at generaladmiral Adelaer dagen i forveien er hensovet i Herren, etter i noen dager å ha vært angrepet av skipssyken. Og den 13. november skriver han at den svenske flåtes tilbakevenden uten å ha sett fienden, enn si bragt Pommern unnsetning, har vakt en sådan alterasjon, at man har sendt kommissarier til flåten for å undersøke om dens tilstand var sådan at den nødvendigvis måtte vende tilbake. De store i Sverige hadde pantsatt sine juveler og sølvtøy for å understøtte kongen i denne utrustning: noen hadde endog opptatt lån til 18 prosent. Ti nesten alle var formedelst deres landgodser høyligen interessert i Pommerns bevarelse, slutter le Maire Den svenske flåtes uheld kom selvsagt også som en befrielse for Christian V. I skrivelse til Henrik Bielke av 9. november sier han, at den allerhøyeste Gud har behaget over all forventning og så lykkelig som man noensinne kunne ønske det å føye det slik at den svenske flåte av storm og uvær i helt beskadiget stand er jaget tilbake igjen og at det ikke lettelig kan sees noen apparanse til at den kan komme ut igjen i dette år. Han ser da ikke noen grunn til at hans egen flåte skal løpe ut igjen og utsettes for den sene årstids stormer, hvorfor den bør gå til Kiøbenhavns red, hvor den for det første vil dekke residentstaden Kiøbenhavn mot mulig overfall, men også alarmere fienden med trussel om invasjon i Skåne, hvorved denne ikke vil kunne disponere hele sin forse til angrep på Norge.

le Maires innberetninger viser forøvrig, at der allerede i dette krigens første år begynte å vise seg vanskeligheter med hollenderne angående deres handelsinteresser. Av rapporter i september måned framgår, at uaktet hollenderne var i krig med Sverige, så ville de dog opprettholde handelen med dette land og påla le Maire å gjøre alvorlige forestillinger til kongen, fordi han lot alle skip til eller fra Sverige anholde og føre til Kiøbenhavn. De påsto at traktatene med Danmark hjemlet dem rett til uhindret å drive en fri handel med dette rikets fiender, i hvilken handels frihet kun virkelig kontrabande var unntatt. Og kongen av Danmark kunne så meget mindre i nærværende tilfelle beklage seg over denne framgangsmåte, som generalstatene ganske åpent og bestemt hadde erklært, at om de enn kom i krig med Sverige, så ville de dog hverken selv avbryte eller hindre andre i å drive handel med Sverige. En ganske annen anskuelse hadde le Maire framholdt i sine depesjer til hjemlandet på den tid krigen skulle til å bryte ut, og heri var han uten tvil påvirket av den hos den danske regjering rådende betraktning, nemlig at det kraftigste middel til å tvinge Sverige var å avskjære det tilførsel av salt og kornvarer. le Maire klager nå over at brevvekslingen fra utlandet med Sverige over Danmark ble forhindret med en sådan strenghet, at kongens ministre endog hadde avslått hans begjæring om å måtte sende endel brev han hadde mottatt fra Holland til den hollandske resident Riimpf i Stockholm.

Den 2. oktober innberetter le Maire, at generalstatenes forestillinger hadde bevirket at kongen har gitt admiralitetet ordre til ikke å forstyrre hollenderne i deres handel, hvorom rikskansler Griffenfeld hadde underrettet le Maire og benyttet anledningen til å framføre sterke klager over at generalstatene ikke holdt deres løfte om prompte betaling av subsidiepengene, klager som til stadighet gjentok seg, sier le Maire. Og den 28. oktober tar le Maire Sundavgiften opp i sin innberetning. På grunn av at de svenske i sin tid var blitt tilstatt tollfrihet i Sundet, sier han, var etterhånden hollendernes handel på Østersjøen således avtatt, at mens der i det år 1657, da han kom til Danmark, passerte 2300 hollandske skip gjennom Sundet, så var tallet nå bare 6 à 700 årlig. Man burde benytte nærværende krig til å få denne tollfrihet hevet ved fredsslutningen, og England ville, etter hva den derværende gesandt forsikret, av alle krefter understøtte bestrebelsene herfor. Vi skal senere se hvorledes disse handelspolitiske spørsmål utviklet seg: her skal vi bare minne om, at denne framgangsmåte var den samme som Holland fulgte, da det samarbeidet med Sverige i dette lands overfallskrig på Danmark-Norge i 1643 - 45. Også da forlangte Holland å få fortsette sin handelsforbindelse med Danmark og Norge, og ved freden til Christianopol sikret det seg kommersielle fordeler i Sundet. Men disse var altså, som Kernkamp uttrykte det, ikke blitt så store som hollenderne kunne ha oppnådd dem, hvis de tilstrekkelig hardhendt hadde utnyttet Danmarks vanskelige stilling.

Curt Adelaers død på dette tidspunkt var av flere grunner beklagelig. For det første naturligvis fra et rent norsk synspunkt sett, fordi det er all grunn til å tro at han i de følgende år ville ha ført fellesflåten til seir, og det kunne forsavidt også vært interessant å se, i hvilken grad han kunne ha innfridd de rike løfter som hans berømmelse som sjøkriger innebar og de noe store ord som han fra tid til annen selv førte. Men for det annet - og vesentlige - ville man under hans føring av flåten ha unngått den skygge som Tromps virke uvegerlig har kastet over fellesflåtens historie: for det kan visstnok sies at Curt Adelaer var den eneste av de nasjonale flåteførere som hadde betingelser for å føre overkommandoen over fellesflåten i forening med den hollandske flåteavdeling. Vi skal senere se på denne side av saken. Men til støtte for denne oppfatning anføres her, hva den engelske sjøkrigshistoriker R. C. Anderson anfører på dette område: "Det er ingen tvil om," sier han, "at hans død betydde et stort tap. Han var ikke alene en meget dyktig mann med stor og forskjelligartet erfaring på sjøkrigens område, men han var også etter all sannsynlighet en av de få menn som kunne istandbringe et godt samarbeide mellom de danske og hollenderne." På dette område sto f. eks. Henrik Bielke i avgjort opposisjon overfor det hollandske element, hvis assistanse nå engang var uomgjengelig nødvendig i krigens første tid for å avbalansere den store overvekt i materiell henseende som forelå hos den svenske flåte sammenlignet med fellesflåten.

I sin verdifulle biografi over Curt Adelaer sier Preben Holck under avsnittet om hans personlighet, at når som helst man støter på Adelaers ferd og virke, belæres man om at han var en personlighet

med et edelt sinnelag og et rettsindig tenkesett. Hans personlige mot, hans utholdenhet i kampen og hans evne til å bibringe sine undergivne en klippefast tro på et heldig utfall, er hevet over enhver tvil, dertil er vitnesbyrdene så mange og så sikre at dette spørsmål ikke kan omdisputeres. Bortsett fra de første to år, hvor admiralitetet ved å handle bak hans rygg, tvang ham til å forelegge skipsbyggingsspørsmålet for kongen, kjennes ikke et eneste tilfelle på noe spent forhold, hverken oppetter eller nedetter. Og i anledning av den fra andre danske historiske forfattere framsatte påstand om et fiendtlig forhold mellom Curt Adelaer og Niels Juel, sier Preben Holck, at i sørgetoget ved Curt Adelaers bisettelse ble det Niels Juel der førte Adelaers sørgende enke, og hadde der bestått den ringeste ufordragelighet mellom Curt Adelaer og Niels Juel, ville man vel ikke i Universitetets sørgeprogram over Niels Juel (1697) ha minnet om Curt Adelaer med de smukke ord: "dette navn, som de fremmede nasjoner faller i forbauselse over, og som fedrelandet berømmer". Curt Adelaer fikk som nevnt den 4. februar 1676 den storstilte begravelse som han tilkom i følge sin høve stilling og store berømmelse. Hans gravskrift lyder slik, oversatt fra latin:

Tyrkerne en skrekk, barbarerne en redsel.
Candia et skiold, venetianerne en mur,
Hollenderne en heder nordmennene en ære.
Den danske sjømakt en zirat
Nordens underverk

Vi har tidligere anført at Ludvig Holberg om ham sa, at han uten disput var tidens største admiral etter de Ruyter. Og blant Holbergs Epigrammer - som er skrevet på latin, men oversatt av Jens Justesen - finner vi om ham følgende:

10. Sammenligning mellom Qvintus Curtius og Curt Adelaer:

Din Curtius, o Rom, med rette stor du kaller;
De danskes Curt, han var dog ennu mere stor.
Din helt han stormer frem, en gang for dig han faller.
Vår Curt tog titt sin plass hvor dødens engel for.
Stor er vel den, som navn og ry i døden finner.
Men større er dog den, som før sin død det vinner.

Det er bemerkelsesverdig at norske forfattere helt opp til de seneste år viser en stor og påfallende uvitenhet om Curt Adelaer, hans reputasjon som sjøkriger, hans innsats i den dansk-norske fellesflåte og hans rent personlige karakteregenskaper.

(Se f eks Leif Lapidus: Av berømte menns saga. Journalistiske skildringer. Drammen 1945. s 103.)